turgenyev

LÜZUMSUZ BİR ADAMIN GÜNLÜĞÜ

ÇEVİREN
OĞUZ TECİMEN

NOTOS

İvan Turgenyev

LÜZUMSUZ BİR ADAMIN GÜNLÜĞÜ

ROMAN

ÇEVİREN
OĞUZ TECİMEN

NOTOS

Notos Kitap 087
Klasik Kitaplar 003
Roman

Dnevnik Lishnego Cheloveka

Birinci Basım
Ağustos 2013

ISBN 978-605-5904-74-6

Sertifika 16343

Editör
Tuğba Eriş

Kapak Tasarımı
Emre Senan

Ellen Chances, “Rus Edebiyatında Lüzumsuz Adam” yazısını
İngilizceden çeviren: Oğuz Tecimen
Bu yazı Taylor&Francis Books UK aracılığıyla alınmıştır.

Kronolojiyi hazırlayan ve çeviren
Oğuz Tecimen

Notos Kitap Yayınevi
İnönü Caddesi, Dümen Sokak, 7/7
Gümüşsuyu, Beyoğlu 34427 İstanbul
0212 243 49 07
www.notoskitap.com
facebook.com/NotosKitap
facebook.com/Notosoloji
twitter.com/NotosKitap

twitter.com/Notosoloji

Baskı ve Cilt
Pasifik Ofset
Cihangir Mahallesi, Güvercin Caddesi No: 3
Baha İş Merkezi, A Blok
Avcılar İstanbul
0212 412 17 77
Sertifika 12027

İvan Sergeyeviç Turgenyev

1818'de Oryol'da doğdu. Petersburg ve Moskova üniversitelerinde filoloji ve edebiyat okudu. Berlin Üniversitesi'nde felsefe öğrenimi gördü. Avrupa'da Bakunin, Herzen, Stankeviç gibi Rus aydınlarıyla yakın arkadaş oldu. Belinski'nin dergisinde öyküleri ve şiirleri yayımlandı. Sovremennik dergisinde Nekrasov, Gogol, Tolstoy, Gonçarov gibi dönemin önde gelen yazarlarıyla tanıştı. Rusya'dayken genellikle aileden kalma Spasskoye çiftliğinde vakit geçirdi. Avrupa'da da Londra, Berlin, Baden-Baden gibi çeşitli şehirlerde kaldı ama en çok Paris'te Viardot çiftiyle yaşadı. Köy yaşamından kesitler sunduğu Avcının Notları 1852'de yayımlandı ve Avrupa'daki edebiyat çevrelerinde adını duyurdu. Batıcı-Slavofil tartışmasında önce Batıcıların tarafını tutsa da sonraları tarafsız ve liberal bir tutum izledi. Rus edebiyatının Avrupa'da tanıtılması için uğraştı. Puşkin, Lermontov, Gogol, Fet gibi birçok Rus yazarın Fransızca ve Almancaya çevrilmesine önayak oldu, kendisi de bu yazarlardan çeviriler yaptı. 1860'lardan itibaren Flaubert, Dickens, Zola, James, Sand, Maupassant gibi Avrupa'nın önde gelen yazarlarıyla dostluklar kurdu. 1862'de yayımlanan ünlü romanı Babalar ve Oğullar'daki Bazarov karakteriyle nihilist tabirine yaygınlık kazandırdı. 1879'da Oxford'dan fahri doktora aldı. Dönemin öbür büyük Rus yazarları Tolstoy ve Dostoyevski'yle ilişkisi hep gelgitli oldu. 1883'te Fransa'da öldü. Başlıca eserleri: Rudin, İlk Aşk, İlkbahar Selleri, Arefe, Ham Toprak.

Oğuz Tecimen

1990'da Ankara'da doğdu. Boğaziçi Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatları bölümünde okuyor.

KRONOLOJİ

TARİH	YAZARIN HAYATI	EDEBİYATTA NE OLDU
1818	Oryol'da toprak sahibi bir ailede doğdu. Çocukluğu dokuz yaşına kadar Spasskoye'deki aile çiftliğinde geçti.	Schopenhauer: *İstenç ve Tasarım Olarak Dünya*
1819		George Eliot doğdu.
1820		Puşkin: *Ruslan ve Ludmila* Walter Scott: *Ivanhoe* Rus şair Afanasiy Fet doğdu.
1821		Puşkin: *Kafkas Mahkûmu* Goethe: *Wilhelm Meister'in Seyahat Yılları* Dostoyevski, Nekrasov ve Flaubert doğdu.
1823		Rus oyun yazarı Aleksandr Ostrovski doğdu.
1825		Aleksandr Griboyedov: *Akıldan Bela*
1827-34	Ailesiyle birlikte yerleştiği Moskova'da öğrenim gördü.	

Dekabrist İsyanı (*Vosstaniye Dekabristov*): Çar I. Nikolay'ın tahta geçmesi üzerine ordudaki meşrutiyet yanlısı ve serfliğin kaldırılmasını savunan gruplar bir araya geldi. Yeni çara bağlılığı reddeden yaklaşık 3000 kişilik bir ordu 26 Aralık günü Sankt Petersburg Senato Meydanı'nda toplandı. Ordunun geri kalan birliklerinin de isyana katılmasını bekleyen ayaklanmacılar hayal kırıklığına uğradı. Nikolay'ın kraliyet birlikleri, yoğun top ateşleriyle uzlaşmayı reddeden isyan birliklerinin direnişini kırdı. İsyancıların birçoğu top ateşinde ve dağıldıkları Neva Nehri'ndeki kırılan buzlarda öldü. Yakalananlar idam edildi veya Sibirya'ya sürgüne gönderildi. Dekabristlerin, sonraları devrim hareketi olarak görülen girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Hareket, Rus edebiyatında da önemli izler bıraktı. Dekabristlerin önde gelenleri arasında arkadaşları bulunan Puşkin isyancılara ithafen şiirler yazdı. Nekrasov, Dekabristlerin eşlerine ithafen uzun bir şiir yazdı. Tolstoy'un Dekabrist İsyanı'nı incelemek üzere başladığı romanı *Savaş ve Barış* ile sonuçlandı.

1828		Lev Tolstoy doğdu.
1829		Balzac: *Les Chouans* (*İnsanlık Komedyası*'nın ilk cildi) Nikolay Gnediç'in *İlyada*'nın klasikleşmiş Rusça çevirisi yayımlandı.
1830		Stendhal: *Kırmızı ve Siyah*
1831		Puşkin: *Boris Godunov* Lermontov: *Tuhaf Bir Adam* Gogol: *Dikanka Yakınlarında Bir Köyde Akşamlar* (1831-1832) Rus yazar Nikolay Leskov doğdu.
1832		Lermontov: "Yelken", "Hayır, Byron Değilim" Goethe: *Faust I, II*
1833	15 yaşında Moskova Üniversitesi'ne girdi, Herzen ve Belinski'den dersler aldı.	Puşkin: *Yevgeniy Onegin*
1834-37	Petersburg Üniversitesi'ne geçiş yaptı, filoloji ve Rus edebiyatı okudu.	
1834	Dramatik şiiri "Steno" ("Duvar") için üniversite hocası "Byron özentisi" dedi. Babası Sergey Nikolayeviç öldü.	Belinski: *Edebi Hayaller* Puşkin: *Maça Kızı*
1835		Gogol: *Taras Bulba* Balzac: *Goriot Baba*
1836		Gogol: *Müfettiş* Puşkin: *Yüzbaşının Kızı*
1837	Puşkin'le tanıştı.	Puşkin 37 yaşında 29. düellosunda öldü. Lermontov, Puşkin'e ithafen "Şairin Ölümü" şiirini yazdı. Puşkin: *Bronz Süvari* Dickens: *Mister Pickwick'in Serüvenleri* Thomas Carlyle: *The French Revolution: A History*

Fransa'da Temmuz Devrimi'yle yönetim liberallerin eline geçti.
Kasım Ayaklanması: Katolik Lehler Rus İmparatorluğu'nun Lehistan'da uyguladığı baskıcı yasalara ve siyasete karşı ayaklandı.

İngiltere'de seçilme ve oy hakkını genişleten, aynı zamanda orta sınıfın siyasal etkinliğinin artmasına zemin hazırlayan 1832 Reform Yasası yürürlüğe girdi.

Britanya İmparatorluğu'nda köleliğin kaldırılmasını öngören yasa yürürlüğe girdi.

Kraliçe Viktorya, Britanya İmparatorluğu tahtına geçti (1837-1901).

1838-41	Berlin Üniversitesi'nde felsefe, tarih ve antik diller öğrenimi gördü. Aldığı Aydınlanmacı eğitimin etkisiyle Rusya'da Batılılaşmayı savundu ve serflik sistemine karşı çıktı.	
1839		Stendhal: *Parma Manastırı*
1840	Bakunin, Stankeviç ve Granovski gibi zamanın önemli siyasi düşünürleriyle yakınlaştı.	Lermontov: *Zamanımızın Bir Kahramanı*
1841	Onunla birlikte Berlin Üniversitesi'nde felsefe okuyan Bakunin'le yakın arkadaş oldu, kış aylarında birlikte Hegel okudular. Ayrıca Bakunin'in kız kardeşi Tatyana'yla aşk yaşadı. Slavofil-Batıcı çekişmesinde Batıcıların tarafını tuttu, ama Aksakov kardeşler gibi Slavofillerle de dostça ilişki kurdu.	Dickens: *Antikacı Dükkânı*
1842	Annesinin, Spasskoye çiftliğindeki terzisinden gayrimeşru bir kızı oldu.	Gogol: *Ölü Canlar*, "Palto", *Evlenme* Lermontov: "İblis" Rus anarşist Pyotr Kropotkin doğdu.
1843	"Paraşa" şiirini götürdüğü Belinski, dergisinde Turgenyev'den övgüyle bahsetti. Bu şiir, aralarında sıkı bir dostluğun tohumlarını attı. İçişleri Bakanlığı'nda çalışmaya başladı. Uzun yıllar âşık olduğu opera şarkıcısı Pauline Viardot'yla tanıştı.	Carlyle: *Past and Present* Gogol: *Kumarbazlar* Balzac: *Yitik Hayaller* (1837-1843) Henry James doğdu.
1844	Herzen'le tanıştı. "Andrey Kolosov" öyküsü *Oteçestvenniye Za-*	Engels: *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu*

1840'lar ve 1850'ler boyunca Rus entelijansiyasında Slavofil-Batıcı çekişmeleri döndü. Batıcılar Avrupa rasyonalizminin, yurttaşlık anlayışının ve yasalarının Rusya'ya entegrasyonuyla ilerleme fikrini savunuyordu. Slavofillerse, Rusya'nın Batı karşısında manevi ve ahlaki üstünlüğünü öne sürüyor, gelişme ve ilerlemenin Rusya'daki Ortodoks Kilisesi ve köylü komünü (mir) geleneklerini temel alması gerektiğini savunuyorlardı.

	piski (Vatan Notları) dergisinde yayımlandı. Louis Viardot'yla Gogol, Puşkin, Lermontov ve sonraları kendi yapıtlarını Fransızcaya çevirmek için işbirliği yapmaya başladı.	Dumas: *Üç Silahşörler* Rus masalcı İvan Krilov öldü.
1845	Kendisini tamamıyla edebiyata adamaya karar verdi. İçişleri Bakanlığı'ndaki memurluğu bıraktı. Paris'e Viardotlar'ın yanına gitti. Aynı zamanda Pauline'in akıl hocası olan George Sand'la tanıştı.	Prosper Mérimée: *Carmen*
1846	Nekrasov'un ünlü *Sovremennik* (Çağdaş) dergisine katıldı. O sıralar dergiye katkı yapan Gogol, Gonçarov, Tolstoy, Herzen, Çernişevski, Belinski gibi aydın ve yazarlarla tanıştı. Herzen ve Belinski'yle sıkı dost oldu.	Dostoyevski: *İnsancıklar*, *Öteki* Balzac: *Kuzin Bette*
1847	Pauline Viardot ve kocasıyla bir süre Avrupa'da gezdi. 1850'ye dek Paris'te yaşadı. İngiltere'ye ilk ziyaretini yaptı. *Sovremennik*'te yayımladığı "Derevnia" başlıklı dokuz lirik şiir uluslararası çapta tanınan bir yazar olmasını sağladı.	Thackeray: *Gurur Dünyası* Balzac: *Cousin Pons* Herzen: *Suçlu Kim?* Çar I. Nikolay'ın baskıcı tutumu nedeniyle birçok sanatçı ve aydın Rusya'yı terk etmeye başladı.
1847-50	*Avcının Notları* üstüne çalışmaya başladı, köylü portrelerine odaklanan bu öyküleri ilerleyen yıllarda parçalar halinde *Sovremennik*'te yayımlandı.	
1848	Paris'te 1848 Devrimi'ne tanık oldu	Bakunin: *Slavlara Sesleniş*

Avrupa'da 1848 Devrimleri (Halkların Baharı): Fransa'daki Şubat Devrimi kısa sürede bütün Avrupa'ya yayıldı. Rusya; İngiltere, İspanya, Osmanlı gibi devrimlerden nispeten etkilenmeyen ülkeler arasındaydı.

Marx ve Engels 21 Şubat'ta "Avrupa'da bir hortlak dolaşıyor – Komünizm hortlağı" diye açılan Komünist Parti Manifestosu'nu yayımladı.

1849	Sansüre uğramayan tek oyunu *Bekâr* sahnelendi.	Sosyalist Petraşevski Çevresi üyesi olan Dostoyevski tutuklandı, ölüme mahkûm edildi, kurşuna dizilmek üzereyken cezası Sibirya'ya sürgüne çevrildi.
1850	Annesinin ölümü üzerine Spasskoye'deki çiftlik Turgenyev'e miras kaldı. *Lüzumsuz Bir Adamın Günlüğü* yayımlandı. *Taşrada Bir Ay* oyununu bitirdi.	Herzen: *Öteki Kıyıdan* Aleksey Pisemski: *Tyufyak* (Avanak) Dickens: *David Copperfield* Robert Browning: *Men and Women* Tennyson: *In Memoriam* Balzac öldü.
1851		Herman Melville: *Moby-Dick*
1852	*Avcının Notları* yayımlandı. Gogol için gazeteye verdiği anma yazısı ve serflik sistemini eleştirileri yüzünden yaklaşık iki yıl Spasskoye'de ev hapsine mahkûm edildi.	Gogol *Ölü Canlar*'ın üçüncü bölümünü, ikinci bölümün de büyük bir kısmını yaktıktan birkaç gün sonra öldü. Tolstoy: *Çocukluk* H.B. Stowe: *Tom Amca'nın Kulübesi*
1853		Dickens: *Kasvetli Ev*
1854	Ev hapsindeyken yazdığı öyküsü "Mumu" yayımlandı. *Avcının Notları* Fransızcaya çevrildi, böylelikle Turgenyev'in adı Fransa'daki edebiyat çevrelerinde anılmaya başladı.	Ostrovski: *Fakirlik Ayıp Değil* Dickens: *Zor Zamanlar* George Sand: *Hayatımın Hikâyesi*

Haziran ayında Prag Panslav Kongresi yapıldı. Çeklerin başı çektiği, Rus ve Almanların baskıcı siyasetine karşı olan kongreden Slavların birleşmesine dair kesin bir sonuç çıkmadı. Fakat sonraları Balkanlar'da çıkan milliyetçi bağımsızlık hareketlerinde ve Rusya'nın Panslavist dış politikasında etkili oldu.

Londra'da 1. Büyük Dünya Fuarı gerçekleşti. Camdan ve demirden inşa edilmiş ünlü Kristal Saray'da başta Avrupa ve Amerika'dan gelen son teknolojik yenilikler olmak üzere dünyanın pek çok yerinden kültürel ve endüstriyel ürünler sergilendi.

Petersburg-Moskova demiryolu açıldı.
Fransa'da Louis Napoléon 1851 darbesiyle tahta geçti.

Rus İmparatorluğu ile Osmanlı, Fransa, İngiltere ve Sardinya ittifakı arasında Kırım Savaşı çıktı. Avrupalı güçler, Rusların, zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu topraklarındaki ilerleyişini ve Doğu Akdeniz'e hareketini durdurmayı amaçlıyordu.

1855	Uzun öyküleri *Yakov Pasinkov* ve *Faust* yayımlandı. *Avcının Notları* İngilizceye ve Almancaya çevrildi.	
1856-63	Başta Paris olmak üzere Batı Avrupa'da yaşadı. Bir süre Baden-Baden'e yerleşti. Sık sık Viardot'yu ziyaret etti.	
1856	İlk romanı *Rudin*, *Sovremennik*'te yayımlandı. İdealist fikirlerin yayılması ve pratik uygulamasıyla uğraşan Rudin adlı karakter kısmen Bakunin'i model alıyordu.	Sergey Aksakov: *Semeynaya Khronika* (Aile Vakayinamesi) Turgenyev, Tolstoy ve Dostoyevski gibi yazarların başyapıtlarından bölümler yayımlayacak *Ruskiy Vestnik* (Rus Habercisi) dergisi tekrar kuruldu.
1857	İngiltere'ye uzun süreli bir ziyaret gerçekleştirdi. Carlyle, Thackeray, Macaulay, Disraeli gibi önde gelen İngiliz yazar ve aydınlarla tanıştı.	Flaubert: *Madame Bovary* Charles Baudelaire: *Kötülük Çiçekleri* Herzen, Londra'da Rusça ve Fransızca yayımlanan haftalık *Kolokol* (Çan) gazetesini çıkarmaya başladı. Joseph Conrad doğdu.
1858	Uzun öyküsü "Asya" yayımlandı. Turgenyev, 1840'ların liberalleriyle 1860'ların radikalleri arasında bir yerde duruyordu. Çernişevski, "Asya"daki kararsız liberal tutumunu eleştirdi.	Pisemski: *Tysyaça Duş* (Bin Can)
1859	*Asilzade Yuvası* yayımlandı. *Sovremennik*'ten ayrıldı.	Gonçarov: *Oblomov* Dostoyevski: *Stepançikovo Köyü* Tolstoy: *Aile Mutluluğu* Ostrovski: *Groza* (Fırtına) Dickens: *İki Şehrin Hikâyesi* Darwin: *Türlerin Kökeni*
1860-81	1860'ların başlarından itibaren Avrupa'da edebiyat çevrelerinde tanınmaya başladı. Başta Fransız	

Baskıcı ve sansürcü politikalarıyla tanınan I. Nikolay öldü. Modernleşme yolunda bir dizi reform başlatacak oğlu II. Alexandr tahta geçti.

Kırım Savaşı sona erdi.

Ruslar Güneydoğu Asya'da kolonici yayılmalara başladı.

	yazarlar olmak üzere Henry James, Dickens, Thackeray, Sand, Hugo, Zola, Maupassant, Daudet, Goncourt, Mérimée, Gautier, Saint-Beuve, Flaubert gibi dönemin önde gelen yazarlarıyla tanıştı ve mektuplaştı. Rus edebiyatından Fransızca ve Almancaya, Fransız ve Alman edebiyatından da Rusçaya eserler çevirdi, yayına hazırladı.	
1860	*Arefe* ve *İlk Aşk* yayımlandı. *Hamlet*'in kötümserliğini *Don Quixote*'nin idealizmiyle karşılaştırdığı "Hamlet ve Don Quixote" konuşmasını yaptı.	Çehov doğdu.
1861	Karşılıklı hakaretler üzerine Tolstoy, Turgenyev'i düelloya davet etti. Turgenyev özür diledi ve düellodan vazgeçildi. 17 yıl konuşmadılar.	Dostoyevski: *Ezilenler*, *Ölüler Evinden Anılar* Dickens: *Büyük Umutlar* Herzen anılarını yayımladı.
1862	*Babalar ve Oğullar* yayımlandı. Romanda kullanıma soktuğu nihilist sözcüğü dönemin genç radikalleriyle özdeşleştirildi.	Dostoyevski: *Ölüler Evinden Anılar* Hugo: *Sefiller* Çernişevski Sibirya'ya sürüldü.
1863	Paris'te Flaubert'le tanıştı. 1871'e dek Viardotlarla birlikte Baden-Baden'e yerleşti.	Çernişevski: *Ne Yapmalı?* Tolstoy: *Kazaklar* Stanislavski doğdu.

İtalya’nın birleşmesinde (Il Risorgimento) büyük rol oynayan Garibaldi ve Binler (i Mille) Fransız yönetimindeki Sicilya’yı ele geçirdi.

Özgürleştirme Reformu’yla yaklaşık 23 milyon serf azat edildi. Serfler artık dava açma, kendi rızalarıyla evlenme, mülk ve kendi işlerini kurma hakkına sahip, yerel seçimlerde oy verebilen özgür vatandaşlar olarak sayılıyordu. Bu nedenle Rusya’da yerel yönetimler kuruldu. Bürokratik kurumlar ve memurlar artmaya başladı. Devlet azat edilen serflerin köy komünlerinden ayrılmasını istemiyordu. Artık lordlara değil, geniş çaplı bir vergilendirme sistemiyle yerel yönetimlere ve bürokratik yasalara tâbi olan köylüleri her ne kadar kölelikten azat etse de refor- mun ne kadar özgürleştirici olduğu tartışma konusuydu.

Köleci Güney eyaletleri ile özgürlükçü Kuzey eyaletleri arasında Amerikan İç Savaşı başladı. Sardinya Kralı Vittorio Emanuele birleşmiş İtalya’nın ilk kralı oldu.

Bismarck, Prusya başbakanı oldu.

1860-1870: Rusya’daki genç aydınlar ve öğrenciler arasında tüm kurumlara ve otoritelere karşı çıkan akılcı ve kuşkucu bir nihilizm felsefesi yaygınlaştı. Turgenyev’in Babalar ve Oğullar’ındaki Bazarov o dönemki nihilist tipini temsil ediyordu.

Ocak Ayaklanması: Kasım Ayaklanması’ndan (1831) beri örgütlenen Lehler, Rus İmparatorluğu’na karşı ayaklandı. Letonya, Litvanya, Belarus ve Ukrayna’nın bir kısmı da mücadeleye katıldı. Ayaklanma 1864’te bastırıldı.

1864	Herzen'in başı çektiği sürgündeki gruba yardım etmekle suçlandı. Petersburg'da senato kararıyla aklandı.	Dostoyevski: *Yeraltından Notlar* Leskov: *Nekuda* (Hiçbir Yer)
1865		Dickens: *Müşterek Dostumuz* Leskov: *Mtsenk İçesi'nin Lady Macbeth'i*
1866		Dostoyevski: *Suç ve Ceza* Aleksey Tolstoy: *Korkunç İvan'ın Ölümü*
1867	*Duman* yayımlandı.	Marx: *Kapital I* Zola: *Thérèse Raquin*
1868	Eserleri Moskova'da yedi cilt olarak yayımlandı. Baden-Baden'de Viardotların dağevinin yanına büyük bir villa yaptırdı.	Aleksey Tolstoy: *Çar Fyodor İoannoviç* Ostrovski: *Bu Hesapta Yoktu* Gorki doğdu.
1869		Tolstoy: *Savaş ve Barış* Dostoyevski: *Budala* Gonçarov: *Yamaç* Flaubert: *Duygusal Eğitim*
1870	*Bir Kral Lear* yayımlandı. Bir süre Londra'da yaşadı.	Saltıkov-Şçedrin: *İstoriya Odnogo Goroda* (Bir Kasabanın Tarihi) Dickens ve Herzen öldü. İvan Bunin ve Aleksandr Kuprin doğdu.

Birinci Enternasyonel kuruldu.

Rusya'da yerel yönetim organları olan Zemstva kuruldu. Ruslar Orta Asya'da kolonici yayılmalara başladı.

ABD'de kölelik kaldırıldı.

Prusya-Avusturya Savaşı.

İngiltere'deki Reform Yasası'yla işçi sınıfı da oy verme hakkına sahip oldu.

1860-1880: Narodnikler (halkın dostları) denen aydınlar, Rusya'da 1861'de serfliğin kaldırılmasıyla köylülerin birçoğunun zengin toprak sahiplerinin (kulaklar) himayesine girmesini, bir kölelik sisteminden başka bir kölelik sistemine geçiş olarak görüyorlardı. Bu dönemde Rusya'da sosyalist düşünce ve devrim

fikri tartışılıyordu. Fakat Rusya henüz kapitalist aşamaya geçmediğinden ve dolayısıyla işçi sınıfına sahip olmadığından, Narodnikler devrim potansiyelini köylülerde görüyor, ilerici görmedikleri kapitalist aşamanın atlandığı bir köylü sosyalizmini savunuyorlardı. Aydınların liderliğindeki köylü hareketiyle Çarlık sistemini ve kulakları devirmeyi öngörüyorlardı. Bu amaçla, 1870'lerden itibaren "halka yöneliş" kampanyasını başlatarak taşradaki köylüleri otokrasiye karşı seferber etmek istediler. Fakat orta ve üst sınıftan gelen Narodnikler köylülerle anlaşmakta güçlük çekti ve bekledikleri desteği bulamadılar. Hareketi destekleyenler Çarlık tarafından birçok kez yargılandı ve cezalandırıldı. Narodniklerin açtığı yol 1905 ve 1917 devrimlerinde önemli bir rol oynayacaktı.

Lenin doğdu.

Alman İmparatorluğu'nun ve Üçüncü Fransa Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlanan Fransa-Prusya Savaşı başladı.

1871	Paris'te Viardotların yanına yerleşti.	Zola yirmi ciltlik *Les Rougon-Macquart* dizisine başladı. Leonid Andreyev doğdu.
1872	*İlkbahar Selleri* yayımlandı. 1855'te ilk yayımlandığında sansürlenen *Taşrada Bir Ay* sahnelendi. Narodnik hareketine yakınlık duymaya başladı.	Dostoyevski: *Ecinniler*
1873		Bakunin: *Devlet ve Anarşi* Jules Verne: *Seksen Günde Devrialem* Arthur Rimbaud: *Cehennemde Bir Mevsim* Rus şair Fyodor Tyutçev öldü.
1874	Goncourt, Flaubert, Daudet ve Zola'yla Paris'teki meşhur akşam yemeklerine başladı.	George Eliot: *Middlemarch* Thomas Hardy: *Çılgın Kalabalıktan Uzakta*
1875	Paris'te Henry James'le tanıştı.	Anthony Trollope: *The Way We Live Now* Dostoyevski: *Delikanlı*
1876		Henrik Ibsen: *Peer Gynt* George Sand öldü.
1877	Son romanı *Ham Toprak* yayımlandı.	Zola: *Meyhane* Flaubert: *Üç Öykü*
1878	Tolstoy'un yolladığı barışma mektubu üzerine çiftliği Yasnaya Polyana'da onu ziyaret etti.	Tolstoy'un 1873-1877 arası Rus Habercisi'nde tefrika edilen romanı *Anna Karenina* yayımlandı. Hardy: *Yuvaya Dönüş*
1879	"Rusya'daki serflerin özgürlüğünü savunduğu" gerekçesiyle Oxford Üniversitesi Turgenyev'e fahri doktora unvanı verdi.	Tolstoy: *İtiraflarım* (1879-1882) Henry James: *Daisy Miller* Ibsen: *Bir Bebek Evi*
1880		Dostoyevksi: *Karamazov Kardeşler, Puşkin Konuşması.* Saltıkov-Sçedrin: *Golovlev Ailesi* Flaubert ve Eliot öldü.

18 Mart'ta Paris Komünü kuruldu, Fransız ordusu 28 Mayıs'ta Komün'ü ortadan kaldırdı.

Osmanlı egemenliğindeki Bulgarlar bağımsızlık için ayaklandılar.

Narodnikler, gizli devrimci örgütleri Toprak ve Hürriyet'i (*Zemlya i Volya*) kurdu. Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) başladı.

Ayastefanos Antlaşması'yla Osmanlı-Rus Savaşı sona erdi.

Bulgaristan, Sırbistan ve Romanya bağımsızlık kazandı. Kafkaslardaki bazı Osmanlı toprakları Rusya'ya bırakıldı.

Avrupalı devletler, Rusya ve Osmanlı arasında Balkanlardaki güç dengesini korumak adına Berlin Antlaşması imzalandı.

Stalin doğdu.

Toprak ve Hürriyet örgütü ikiye ayrıldı: Terörist eylemlerde bulunan ve suikastler gerçekleştiren radikal örgüt Halkın İradesi (*Narodnaya Volya*); propaganda ve örgütlenme yoluyla köylüler, sonraları da işçiler arasında fikirlerini yaymaya çalışan Ilımlı Kara/Genel Paylaşım (*Çornıy Pyeredel*).

		Rus yazar Andrey Belıy doğdu. Rus şair Aleksandr Blok doğdu.
1881	*Muzaffer Aşkın Nağmesi* yayımlandı.	Henry James: *Bir Kadının Portresi* Dostoyevski öldü. Rus Bilimler Akademisi Puşkin Ödülü'nü başlattı.
1882		Bakunin: *Tanrı ve Devlet* Ibsen: *Hortlaklar* Virginia Woolf ve James Joyce doğdu.
1883	*Klara Miliç* yayımlandı. 3 Eylül'de Fransa'da öldü, Petersburg'a defnedildi. Ölüm yatağında Tolstoy'a yazdığı mektupta "Dostum, lütfen edebiyata geri dönün," diyordu. Tolstoy da ölümünün ardından Turgenyev'i şöyle andı: "Köylü hayatını anlattığı öyküleri sonsuza dek Rus edebiyatına değerli katkılar olarak kalacaktır. Bu bakımdan hiçbirimiz kendimizi onunla karşılaştıramayız. Doğa betimlemeleri ise hakikaten pırlanta gibidir, hiçbir yazar bu konuda eline su dökemez."	Georgi Plehanov: *Sosyalizm ve Siyasi Mücadele* Friedrich Nietzsche: *Böyle Buyurdu Zerdüşt* Karl Marx öldü. Franz Kafka doğdu.

Daha önce üç kez suikast girişiminden kurtulan Çar II. Aleksandr, Halkın İradesi örgütü üyelerince suikasta uğradı.

Georgi Plehanov’un liderliğinde ilk Marksist Rus devrimci örgüt Cenevre’de kuruldu.

Kuzu Pınarı Köyü

20 Mart 18—

Doktor az önce ayrıldı. Sonunda kesin bir sonuca varabildim. Lafı döndürüp dolaştırsa da, en sonunda konuştu. Evet, yakında, ben çok yakında öleceğim. Buz tutmuş nehirler çözünecek ve son karla birlikte büyük olasılıkla ben de akıp gideceğim... Nereye? Tanrı bilir, belki de okyanusa. Peki, madem öleceğim, hiç değilse baharda öleyim. Ölüme belki de yalnızca iki hafta kala bir günlük tutmaya başlamak çok saçma değil mi? Olsun, ne zararı var? On dört günün, on dört yılın, hatta on dört yüzyılın yanında lafı mı olur? Sonsuzluğun ötesinde hiçlikten başka ne var diyorlar – iyi ama sonsuzluk da hiçlik olurdu o zaman. Şu hale bak, metafizik düşüncelere dalıp gitmişim; bu hiç iyiye alamet değil – öyle ya, korkağın biri değil miyim ben? Yavaş yavaş anlatmaya başlasam iyi olacak. Dışarıda hava rüzgârlı ve rutubetli.

Dışarı çıkmam yasaklandı. İyi de o zaman ne yazacağım? Edepli bir adam hastalıklarından söz etmez; bir roman mı yazsam? Ama yazarlık da bana göre değil. Ciddi konular üzerine düşünceler de beni aşar; çevremdeki hayatı betimlemek de hiç ilgimi çekmiyor; hiçbir şey yapmamaktan yorgun düştüm, okumaya da halim kalmadı. Tabii ya, buldum, kendim için hayat hikâyemi yazacağım. Mükemmel bir fikir! Tam da ölmeden önce yapılacak şey, hem kimseye bir zararı da dokunmaz. Başlıyorum.

Ben aşağı yukarı otuz yıl önce saygın toprak sahiplerinin oğlu olarak doğdum. Babamın kumar tutkusu vardı; annem kişilikli bir kadındı... oldukça erdemli bir kadın. Yalnız bu kadar mükemmel bir

ahlaka sahip ama bu kadar mutsuz bir kadın görmedim. Erdemlerinin yükü altında eziliyordu, kendi dahil herkese hayatı zindan ediyordu. Elli yıllık yaşamı boyunca bir an olsun dinlenmedi ya da elleri kucağında oturmadı; bir karınca gibi telaş ve koşturmaca içinde didinip durdu – tamamen boşu boşuna; tabii bu, karıncalar için söz konusu değil. Huzursuzluk kurdu gece gündüz içini kemirdi. Onu sadece bir kez tamamen sakin gördüm, o da tabutunda, ölümünden sonraki gün. Ona baktığımda yüzünde yenik bir şaşkınlık ifadesi görüyordum; aralıklı dudakları, sarkık yanakları ve uysal bakışları şöyle diyordu: "Ne güzel şey huzurlu olmak!" Güzel tabii, nihayetinde yaşamın bezdiren anlamından, var olmanın daimi ve amansız farkındalığından kurtulmak güzel şey! Aslında ikisi de birbirinden beter.

Kötü ve mutsuz geçti çocukluğum. Annem ve babam beni severdi, ama bu hiçbir şeyi daha iyi yapmadı. Babamın, evinde bile ufacık bir otoritesi yoktu, sonuç olarak yıkıcı ve utanç verici bir günaha sürüklendi; aşağılık durumunun farkındaydı, denemiş olmasına karşın kumar tutkusundan vazgeçecek iradeye sahip olmasa da, tüm sevecen ve mütevazı tavrıyla, şaşmaz uysallığıyla örnek karısının lütufkâr ilgisini kazanmaya çalıştı. Annem uzun süreli, muazzam ve muhteşem bir erdem sınavına gocunmadan katlandı, bunun içinde bencilce bir kibir de yatmıyor değildi. Babama hiçbir zaman sitem etmedi, son kuruşuna kadar bütün parasını verdi, bütün borçlarını tek bir laf etmeden ödedi. Babam annemi erdem timsali olarak her yerde övse de evde durmak istemedi, sanki varlığıyla kirletmekten korkuyormuş gibi gizlice sevdi beni. İşte öyle zamanlarda çarpık çehresi merhametle dolardı, dudaklarındaki tedirgin sırıtma ifadesi dokunaklı bir gülümsemeyle yer değiştirirdi ve kırışıklarla çevrili kahverengi gözleri öyle bir parlardı ki yanaklarımı gözyaşlarıyla ıslanmış ılık ve nemli yanaklarına yaslamaktan alamazdım kendimi. Mendille gözyaşlarını silerdim ama bardaktan taşarcasına hemencecik tekrar akarlardı.

Sonra ben de ağlamaya başlardım ve o da sırtımı sıvazlayarak, titreyen dudaklarıyla yüzümün her yerini öperek beni teselli ederdi. Ölümünden yirmi yıl sonra bile, şimdi zavallı babamı düşündüğümde boğazıma ıslak bir yumru takılır ve kalbim durup dururken ateşli ve acı veren vuruşlarla, melankolik bir hasretle, üzülecek daha çok şey varmış gibi, sanki daha yıllarca atacakmış gibi güm güm çarpar.

Annemin bana karşı tavrı tam aksine, hep aynıydı, şefkatli ama soğuktu. Çocuk kitaplarında sık rastlanan öğüt veren adaletli anneler gibi. Beni severdi ama ben onu sevmezdim. Evet! Erdemli annemden uzak durdum ve tutkuyla ahlaksız babamı sevdim.

Bugünlük bu kadar yeter. Böylelikle bir başlangıç yapmış oldum, sonu ise... neyse, sonu ne olursa olsun, bunu düşünmek gereksiz. O da hastalığıma kalmış.

21 Mart

Bugün hava çok güzel. Ilık ve aydınlık; gün ışığı eriyen karlar üzerinde neşeyle dans ediyor; her şey ışıldıyor, buharlaşıyor, damlıyor; serçeler ıslak ve karanlık çitler üzerinde çılgınlar gibi cıvıldıyor.

Nemli hava tatlı olsa da, hastalıklı göğsümü korkunç biçimde rahatsız ediyor. Bahar, bahar geliyor! Cam kenarına oturuyorum ve nehir boyunca uzanan kırlara bakıyorum. Ah doğa! Ne de güzel doğa! Seni o kadar çok seviyorum ki, daha yaşamaya hazır bile değilken senin rahminden işe yaramaz biri olarak ayrıldım. İşte bir serçe geçiyor, kanatlarını açmış sekiyor; neşeyle cıvıldıyor her notayı; küçük bedeninde çırpınan her bir tüy sağlıkla ve kuvvetle nefes alıyor...

Bunun anlamı ne acaba? Hiçbir şey. Sağlıklı o, cıvıldamaya da kanatlarını kabartmaya da hakkı var, ama ben hastayım ve ölmem gerek – hepsi bu. Başka bir açıklaması yok. Doğaya ağlamaklı yakarmalar da amma komik. Hadi hikâyeme geri dönelim.

Dediğim gibi, kötü ve mutsuz bir çocukluk geçirdim. Hiç kardeşim olmadı. Evde eğitim gördüm. Sahi, yatılı bir okula veya devlet okuluna gönderilseydim annem kendini neyle meşgul ederdi? Çocuklar bunun için var – anne babalar sıkılmasın diye. Daha çok, taşrada yaşadık, bazen de Moskova'ya giderdik. Özel öğretmenlerim oldu ve aslına bakarsanız aralarından biri hafızamda yer edindi; kupkuru ve ağlamaklı bir Alman olan Rikman, kaderin sillesini yemiş ve yoğun vatan hasretiyle faydasızca kendini tüketmiş olağanüstü matemli bir yaratıktı. Bazen sobanın dibinde, kendirden yapılmış hiç eskimeyen mavi Kazak paltosu içindeki Kaz lakaplı

tıraşsız erkek bakıcım Vasiliy, ekşi ve bayat kvas kokusu sinmiş antrenin berbat boğuculuğunda otururdu, köpük gibi bembeyaz yepyeni bir pösteki ve cilalı ayakkabılar giymiş arabacı Potap'la kart oynarlardı; yan odadaki Rikman ise ince duvarın ardından şarkı söylerdi:

Herz, mein Herz, warum so traurig?
Was bekümmert dich so sehr?
S'ist ja schön im fremden Lande–
Herz, mein Herz – was willst du mehr?

Kalbim, ah kalbim neden bu kadar yaslısın?
Seni bu kadar üzen ne?
Şu yabancı toprakların güzelliğine bak–
Kalbim, ah kalbim – daha ne istersin?

Babamın ölümünden sonra Moskova'ya yerleştik. On iki yaşındaydım. Babam gece kalp krizinden ölmüştü. O geceyi hiç unutamıyorum. Çocukların hep yaptığı gibi uslu uslu uyuyordum; ama hatırlıyorum, uykumda bile ağır bir soluma hırıltısının farkındaydım. Bir anda birinin omzuma dokunup beni sarstığını hissettim. Gözlerimi açtım ve bakıcımı gördüm. "Ne oldu?" "Çabuk gel, Aleksey Mihayloviç ölüyor..." Çılgınca yatağımdan fırladım ve yatak odasına koştum. Yatağa uzanmış babama baktım, kıpkırmızıydı, acı içinde hırıltıyla soluyordu. Hizmetçiler dehşete kapılmış yüz ifadeleriyle yatak odasında dolanıyordu; salonda birisi kalın bir sesle, "Doktoru çağırdılar mı?" diye soruyordu. Avluda, at ahırdan çıkarılıyor, kapılar gıcırdıyordu, odada donyağı mum yanıyordu; annem oradaydı, son derece üzgündü, yine de görgü kurallarını ve ağırbaşlılığı elden bırakmıyordu. Babamın koynuna atıldım ve onu kucakladım, "Baba, babacığım..." diye mırıldandım. Hareketsizce durup gözlerini tuhaf bir biçimde kısıyordu. Yüzüne

baktım – dayanılmaz bir korku nefesimi kesti; vahşice yakalanmış bir kuş gibi dehşetle çığlık attım – beni odadan çıkardılar. Bir gün önce, eli kulağında olan ölümünün farkındaymışçasına beni şefkatle ve umutsuzca okşamıştı.

Üstü başı dağınık, uykulu, içki kokan bir doktor geldi. Babam onun neşteri altında öldü; ertesi gün üzüntüden tükenmiş bir halde elimde bir mumla ölünün uzandığı masanın dibine oturdum, anlamayarak da olsa yer yer rahibin ince sesi tarafından kesilen papazın kalın ve tekdüze sesini dinledim. Gözyaşları yanaklarımdan, dudaklarımdan, yakamdan, gömleğimden akmaya devam etti. Gözyaşları içinde ısrarla izlemeye devam ettim, babamın ben ondan bir şey bekliyormuşum gibi kaskatı olan yüzünü dikkatle izledim; annem hafifçe eğilerek selam verdi ve doğruldu, kendi vücuduna kapanırken parmaklarını sıkıca alnına, omuzlarına ve göğsüne bastırdı. Aklımdan hiçbir şey geçmiyordu; donakalmıştım, ama yine de başıma korkunç bir şeyin geldiğini hissediyordum... Ölüm o gün yüzüme baktı ve beni gözüne kestirdi...

Babamın ölümünden sonra çok basit bir sebepten Moskova’ya taşındık: mal mülk ne varsa borçları ödemek için açıkartırmada satıldı – evet, tamamı; yalnızca şu anda son günlerimi geçirdiğim küçük bir köy kaldı. İtiraf etmeliyim ki o zamanlar çok küçük olmama karşın evimizin satılmasına üzülmüştüm; ama beni asıl üzen, bahçenin satılmasıydı. Geçmişime dair hatırladığım güzel olan ne varsa o bahçeyle ilişkiliydi. Çarpık bacaklı, kısa kuyruklu yaşlı bir köpek olan dostum Triksu’yu ılık bir bahar akşamı oraya gömmüştüm. Çaldığım tatlı ve kırmızı Novgorod elmalarını uzun otlar arasına gizlenip orada yerdim. Ve yine orası, olgun ahududu çalılıkları arasındaki hizmetçimiz Klavdia’yı ilk kez gördüğüm yerdi. Ezik, ucu kalkık burnuna ve eşarbıyla ağzını örtüp kıkırdamasına rağmen öyle derin bir tutku uyandırırdı ki bende, zar zor nefes alır, bayılacakmış gibi olurdum, dilim tutulurdu karşısında; bir defasında Paskalya’da, küçük soylu elimi öpme sırası ona

geldiğinde, az daha ezilmiş güderi çizmelerini öpmek için ayaklarına kapanacaktım. Aman Tanrım! Bütün bunların üstünden yirmi yıl mı geçmiş? Bahçemizin aşınmış çitleri boyunca, kabarık tüylü kestane rengi atıma bindiğim, onu şaha kaldırıp çift renkli kavak yaprakları kopardığım günler dün gibi aklımda. İnsan yaşadığı ânın farkına varamıyor; zaman geçtikçe duyuyor geçip gidenlerin sesini.

Ah güzel bahçem, göletin dibinde dolanan yollar! Ah yıkık dökük setin altında küçük golyan ve çopra balıkları[1] yakaladığım kumdan tepecik. Ve sarkan uzun dallarınla sen ulu huş ağacı, ötenden gelir bir köylünün yaslı şarkısı, kesilir arada bir yük arabasının sarsıntısı; son kez selam olsun size!.. Bu dünyayı terk ederken uzatıyorum size ellerimi. Bir kez daha soluyabilecek miyim pelinotunun acı kokan tazeliğini, memleketimin tarlalarından henüz biçilmiş karabuğdayın tatlı kokusunu. Bir kez daha duyabilecek miyim mahalle kilisesinin çatlak çanından yükselen mütevazı çınlamayı, uzanabilecek miyim derin vadilerin yamacında yeşeren çınar ağaçlarının serin gölgesinde, izleyebilecek miyim rüzgârın altın rengi çayırlarımız üstüne bıraktığı karanlık dalganın izini!..

Ah, tüm bunları düşünmenin ne anlamı var? Artık devam edemeyeceğim. Bugünlük bu kadar yeter.

22 Mart

Bugün hava yine kapalı ve soğuk. Böylesi daha çok işime geliyor. Yazdıklarıma daha uygun. Dün olur olmadık yerde içimdeki gereksiz duygu ve anıların fırtınasına kapıldım. Bir daha asla olmayacak. Anlık duygu boşanımları meyankökü gibidir; içersiniz, tadı fena değildir, ama sonrasında ağzınızda berbat bir tat bırakır. Yalın ve sakin bir biçimde hayat hikâyemi anlatacağım.

Nerede kalmıştık, evet, Moskova'ya taşındık...

Yine de düşünüyorum da, anlatmaya değer bir hayat hikâyem var mı acaba?

Hayır, kesinlikle değmez. Hayatım birçok açıdan diğer insanlardan çok da farklı değildi. Baba evi, üniversite, devlet dairelerinde küçük memuriyetler, emeklilik, küçük arkadaş çevresi, namuslu bir yoksulluk, makul zevkler, iddiasız uğraşılar, ölçülü arzular – lütfen söyleyin, bunlara yabancı olan var mı? İşte bu yüzden hayat hikâyemi anlatmayacağım, özellikle kendi keyfim için yazdığımdan; hele ki geçmişimde bende bile büyük acı veya mutluluk uyandıracak bir şey yoksa, ortada dikkate değer hiçbir şey yok demektir. İyisi mi kendi karakterimi kendime anlatmayı deneyeyim. Ne biçim bir adamım ben?.. Kimsenin bana bu soruyu sorduğu yok – peki, kabul. Ama ölüyorum, Tanrı sizi inandırsın, ölüyorum ve ölümün eşiğindeki birinin, nasıl bir mahluk olduğunu öğrenme isteğinin mazur görülebileceğini düşünüyorum.

Bu soru üzerine düşünürken ve bir yandan da kendine çok değer veren insanların yaptığı gibi kendime olan tavrımdaki acımasızlığı koruyarak bir şey itiraf etmek istiyorum. Bu dünyada büsbütün lüzumsuz bir adamdım ben, ya da büsbütün lüzumsuz bir mahluk

mu demeliyim; bu konuyu yarına bırakıyorum, görünen o ki bugün yaşlı bir koyun gibi öksürmeye devam edeceğim ve bakıcım Terentyevna bana rahat vermeyecek: “Lütfen uzanın efendim,” diyecek, “biraz çay için...” Neden böyle dediğini biliyorum: kendisi çay içmek istiyor da ondan. Pekâlâ! Buyursun! Henüz vakit varken... zavallı yaşlı bir kadının efendisinden olabildiğince faydalanmasının ne zararı var?

23 Mart
Yine kış geldi. Lapa lapa kar yağıyor.

Lüzumsuz, lüzumsuz... Saplanıp kaldığım kocaman bir kelime. Derinden derine içime kapandıkça tüm geçmişimle daha da çok yüzleşiyorum ve bu tabirin acımasız gerçekliğine daha da çok inanmaya başlıyorum. Lüzumsuz işte – daha ne olsun. Bu söz başka insanlar için geçerli değil... İnsanlar iyi, kötü, zeki, aptal, hoş, nahoş olabilir, ama lüzumsuz... asla. Lütfen anlayın beni: evren bu türden insanlar olmadan da varlığını sürdürebilir... kuşkusuz; fakat işe yaramazlık onların başlıca özellikleri, akla ilk gelen nitelikleri değil, ki onlardan söz ettiğinizde ağzınızdan "lüzumsuz" diye bir kelime çıkmaz. Ya ben... benim hakkımda söylenebilecek bir şey yok; ben yalnızca lüzumsuzum. Gereğinden fazla, hepsi bu. Büyük ihtimalle doğa bu dünyaya gelişimi hesaba katmadı ve bundan dolayı da bana davetsiz misafir muamelesi yapıyor. Bir defasında şakacı, tercih düşkünü bir beyefendi, annemin hayat oyununda ödediği ceza olduğumu söylemişti neşeyle. Artık kendimden sakince bahsediyorum, gücenmeden... Her şey yaşandı ve bitti! Tüm hayatım boyunca sürekli yerimin alındığını fark ettim, belki de aramış olmam gereken konumu bulmaya çalışmadığımdan. Bütün hastalıklı insanlar gibi, ben de çekingen, ürkek ve hassastım. Dahası, belki aşırı özbilinçlilik sebebiyle, belki de genel olarak kişiliğimin talihsiz dökümünden dolayı düşüncelerim ve duygularım arasında, ve bu düşüncelerin ve duyguların ifadesinde bir tür açıklanamaz, akıldışı, aşılması imkânsız bir engel vardı; ve ne zaman bu engeli aşmaya, bu duvarı yıkmaya kalkışsam, hareketlerim, surat ifadem, tüm varlığım acı verici bir kasılmanın görüntüsüne bürünüyordu. Ve

ben yalnızca öyle görünmekle kalmıyor, doğrudan doğruya tuhaf ve yapmacık oluyordum. Bu halimin farkındaydım ve hemencecik kendi dünyama çekiliyordum. Sonrasında içimde berbat bir huzursuzluk başlıyordu. En ince ayrıntısına kadar kendimi inceliyor, başkalarıyla karşılaştırıyordum, içimi dökmek istediğim insanların sözlerini, gülüşlerini, bakışlarını hatırlıyordum, her şeyi en kötü şekilde tasarlıyordum, "herkes gibi olma" özentiliğimle öç alırcasına dalga geçiyordum – ve bir anda kahkahalarımın ortasında umutsuzluğa düşüyor, anlamsızlık batağına saplanıyordum ve sonra daha önce de olduğu gibi, delicesine bir o yana bir bu yana savruluyordum. Bu türden bezdirici ve boş talimlerle geçiyordu günler. Peki, lütfen artık söyleyin bana, böyle bir adam ne işe yarar? Neden bunlar benim başıma geldi? Boşu boşuna kendimi yiyip bitirmemin sebebi neydi – kim bilir? Kim söyleyebilir?

Hatırlıyorum da bir gün posta arabasıyla Moskova'dan dönüyordum. Yol iyiydi, fakat sürücü elinin altındaki dört at yetmiyormuş gibi onların yanına bir tane daha bağlamıştı. Tam anlamıyla gereksiz ve talihsiz beşinci bir at, acımasızca omuzlarını kesen, onu garip bir şekilde hareket etmeye zorlayan, tüm vücudunu virgül şekline sokan kalın bir iple özensizce arabanın önüne bağlanmıştı; ne zaman hatırlasam tüylerimi diken diken eder bu. Sürücüye, bu seferlik beşinci at olmadan yola çıksak iyi olacak, dedim. Bir süre sustu, başını salladı, atın zayıf sırtından şişkin karnına uzanan vuruşlarla defalarca kırbaçladı onu ve sırıtarak cevap verdi: "Tabii ya, neden olmasın; oldu olacak bir de sırtımızda taşıyalım? Ne halta yarar bu hayvan?"

Ben de aynı şekilde yük olmuştum. Ama şükürler olsun ki artık vuslat uzak değil.

Lüzumsuz... Kanaatimde haklı olduğumu göstermeye söz verdim ve sözümü tutacağım. Düşünen bir adamın gözünde kendi davamın savunusuna su götürmez kanıt teşkil etse de, binlerce ıvır zıvırdan, günlük olaylardan söz etmeyi gereksiz buluyorum. Lüzumsuz

tabirinin doğruluğu hakkında kuşku bırakmayacak daha önemli bir olaya geçmek istiyorum. Tekrar ediyorum: ince ayrıntılarda kaybolmak niyetinde değilim, ama oldukça ciddi ve önemli bir gerçeği, yani arkadaşlarımın, benle yolda karşılaştıklarında veya onlara uğradığımda bana karşı tuhaf davranışlarını (bir zamanlar benim de arkadaşlarım vardı) sessiz sedasız geçemem. Yolda bana rastladıklarında rahatsız gibi görünürlerdi, pek doğal gülümsemez, kimi insanların yaptığı gibi ne gözlerime, ne de ayaklarıma bakarlardı; yanaklarıma bakıp bir anda, “Aa! Nasılsın Çulkaturin!” (kader böyle bir soyadını başıma musallat etti) ya da “Aa! İşte Çulkaturin!” derlerdi ve derhal başlarını çevirip bir şey anımsamaya çalışıyorlarmış gibi hiç kıpırdamadan dururlardı. Bunların hepsini fark ederdim, çünkü gözlem kabiliyetinden ve ferasetten yoksun değildim; aslında aptal değilim, bazen tamamen basmakalıp olmayan eğlenceli fikirler bile gelir aklıma. Fakat içinde asma kilit olan lüzumsuz bir adam olduğumdan fikirlerimi ifade etmek çok acı veriyor, daha önceki deneyimlerim yüzünden onları kötü ifade edeceğimi biliyorum. Bazen insanların öyle kolayca ve rahatça konuşmayı başarmalarına çok şaşırıyorum. Düşünsenize! Bu gerçekten müthiş bir şey! Ama doğrusunu söylemek gerekirse asma kilidime karşın bazen ben de konuşmaya heves ediyorum. Oysaki sadece gençliğimde gerçekten bir şeyler söyledim; hayatımın yazında neredeyse hep geri çekildim. Kendi kendime mırıldandım: “Boşver, dilimizi tutsak iyi olur.” Ve sustum. Susmakta çok iyiyizdir; özellikle kadınlarımız bu konuda önde gelir. Asil ve genç Rus hanımlarının çoğu öylesine sıkı susar ki, gösterileri bununla yüzleşmeye hazırlıklı birinde bile mahcup bir ürpermeye ve soğuk terlere yol açar. Neyse, konu bu değil, başkalarını eleştirmek bana düşmez. Söz verdiğim gibi hikâyeme döneyim.

Birkaç yıl önce, kendi içlerinde oldukça önemsiz ama benim için çok önemli bazı durumlardan dolayı, O— kasabasında altı ay geçirmem gerekti. Bu kasaba bir yamaç üzerine oldukça elverişsiz

koşullarda kurulmuştu. Yoksulluğun istisna olduğu, yaklaşık sekiz yüz kişinin yaşadığı bir yerdi; neredeyse hiç küçük ev yoktu; anacaddede kaldırım yerine kabaca yontulmuş sağlı sollu kireç taşları dizilmişti, at arabaları bile bunların etrafından dolanarak geçiyordu. Kipkirli bir meydanın ortasında siyah delikleri olan bakımsız, ufacık sarımtırak bir bina yükseliyordu ve bu deliklerde büyük şapkalı adamlar bir şeyler alıp satıyorlarmış gibi oturuyordu; ayrıca yan tarafta sıradışı uzunlukta, değişik renklere boyanmış bir direk yükseliyordu ve bu direğin yakınında, yetkililerin emriyle, kamu menfaatine saman dolu bir yük arabası duruyordu ve hükümet malı bir horoz kasıla kasıla bir aşağı bir yukarı yürüyordu. Velhasıl, tam yaşanacak yerdi O— kasabası! Bu kasabadaki ilk günlerimde neredeyse sıkıntıdan kafayı yiyecektim. Lüzumsuzluğum su götürmez olsa da bunun tamamen benim seçimim olmadığını söylemem gerek; bendeniz maraziyimdir ama marazi olan şeylere katlanamam... Doğrusu, mutlu olmaya karşı değilimdir – hatta birçok defa mutlu olmaya soldan sağdan yaklaşmayı denemişimdir. Öteki faniler gibi benim de canımın sıkılması pek de şaşırtıcı olmasa gerek. O— kasabasında resmi bir iş sebebiyle bulunuyordum.

Terentyevna çoktandır beni tahtalı köye yollamaya kararlıydı. İşte konuşmamızdan bir örnek:

TERENTYEVNA: Ah ah sevgili efendim! Ne diye yazıp durursunuz? Sürekli yazmak size iyi gelmiyor.

BEN: Çok sıkılıyorum Terentyevna.

O: Uzanın da size bir bardak çay getireyim. Tanrı'nın izniyle terleyip biraz uyursunuz belki.

BEN: Uykum yok ki.

O: Ah efendim! Neden böyle diyorsunuz? Tanrı sizi korusun! Lütfen iyiliğiniz için biraz uzanın.

BEN: Ne fark eder Terentyevna, zaten öleceğim.

O: Tanrı bizi korusun! Biraz çay ister misiniz?

BEN: Bir haftaya kalmaz öleceğim Terentyevna!

O: Ah ah sevgili efendim, lütfen böyle konuşmayın!.. Gidip semaveri ısıtayım bari.

Ah solgun, dişleri dökük, bir ayağı çukurda mahluk! Senin gözünde bile insan değil miyim?

24 Mart
Şiddetli ayaz

O— kasabasına gelişimin ilk gününde, yukarıda belirttiğim resmi iş vasıtasıyla bölgenin önde gelen memurlarından biri olan Kirill Matveiç Ojogin diye biriyle tanıştım; iki hafta içinde samimi, nasıl derler, "arkadaş" olduk. Evi kasabanın anacaddesindeydi ve büyüklüğüyle, boyalı çatısıyla, giriş kapısını süsleyen bezgin köpeklere benzer Moskova yapımı iki aslan heykeliyle öbür evlerden farklıydı. Sadece o aslanlara bakarak bile Ojogin'in mal mülk sahibi bir adam olduğu söylenebilirdi. Öyleydi de; dört yüz can kölenin sahibiydi; evinde O— kasabasının en kalburüstü insanlarını ağırlardı ve konukseverliğiyle ünlenmişti. Belediye başkanı kestane rengi faytonuyla evin kapısında belirmişti – uzun süre bekletilmiş bir malzemeden yontulmuş gibi görünen fevkalade yapılı bir adamdı. Başka memurlar da davetlerine katılırdı: sarımtırak ve kinci avukat; Alman kökenli, Tatar suratlı nükteci kadastro müfettişi; babacan ama dedikoducu, hanende muhabere subayı; saçları boyalı, gömleği buruşuk, pantolonu dar, insanların duruşma sırasında takındığı asil yüz ifadesine sahip eski kaymakam. Birbirinden ayrılmayan paçoz kılıklı iki toprak sahibi gelirdi bir de, ikisinin de yaşı geçkindi; küçük olanı, sürekli aynı azarlamayla büyüğü ezip sustururdu. "Konuşma Sergey Sergeyeviç! Sen ne bilirsin ki? Hadi tıpa de bakayım... Buyurun beyler," diye devam ederdi büyük bir şevkle, "Sergey Sergeyeviç *tıpa* yerine *tıba* diyor." Oradaki herkes –imla kurallarından çakmamalarına karşın– kahkahalar atardı, talihsiz Sergey Sergeyeviç de dilini tutar, hafif bir gülümsemeyle boynunu bükerdi. Yine günlerimin sayılı olduğunu

unuttum ve kendimi gereksiz ayrıntılara kaptırdım. Sözü daha fazla dallandırıp budaklandırmadan söyleyeyim – Ojogin'in Yelizaveta Kirillovna diye bir kızı vardı ve ben ona âşık oldum.

Ojogin ne iyi ne de kötü görünümlü olan sıradan bir adamdı; karısı kartlaşmış bir tavuğa benziyordu ama kızları anne babaya hiç çekmemişti. Çok tatlı ve yumuşak huyluydu. Berrak gri gözleri, çocukça kavisli kaşlarının altından nazikçe ve doğrudan bakardı; neredeyse hep gülümserdi, hatta çok da sık gülerdi. Körpe sesinin hoş bir tonu vardı; özgürce ve hızla hareket eder, neşeyle kızarırdı. Giyimine aşırı özen göstermezdi, kendine yakışan, sade kıyafetler giyerdi. Genellikle kolayca arkadaş edinemem ve eğer birisiyle daha en başından kaynaşmışsam –ki daha önce neredeyse hiç olmadı– bunu yeni tanıştığım insana borçluyumdur. Kadınlara nasıl davranmam gerektiğini bilmem ve karşılarında ya somurturum, ya aksi bir tavır takınırım ya da aptalca sırıtıp utancımdan bir şeyler geveler dururum. Yelizaveta Kirillovna'yla tam aksine, evimdeymiş gibi rahat hissettim.

Bir gün akşam yemeği öncesi Ojoginlere davet edildim, "Evdeler mi?" diye sordum, "Efendim evde, giyiniyor; lütfen salona buyurun." Salona girdim; pencere kenarında arkası dönük, elinde bir kafes tutan, beyaz bir kıyafet içindeki kızı gördüm. Her zamanki gibi biraz çekindim; yine de belli etmedim, yalnızca nezaketen öksürdüm. Kız hızla döndü, öyle hızlıydı ki savrulan bukleleri yüzüne çarptı; beni gördü, gülümseyerek başıyla selam verdi, yem dolu küçük kutuyu gösterdi. "Rahatsız olmazsanız?" Her zaman olduğu gibi önce başımı eğerek selam verdim ve aynı zamanda dizlerimi kırıp doğrulttum (sanki birisi bacaklarımın arkasına vurmuş gibi – terbiyeli, hoş ve nazik olmanın göstergesi), sonra gülümsedim, elimi kaldırdım, nazikçe ve dikkatle iki kez havada salladım. Kız bir anda yüzünü çevirdi, kafesten bir tahta parçası aldı, bir bıçakla kuvvetle kazımaya başladı ve birden tavrını değiştirmeksizin şunları söyledi: "Bu, babamın şakrak kuşu...

Şakrak kuşlarını sever misiniz?” “Ben isketeleri tercih ederim,” diye zorlanmadan cevap verdim. “İsketeleri ben de severim, ama şuna baksanıza, ne kadar da sevimli, bakın, hiç korkmuyor.” (Beni şaşırtan şey hiç korkmamış olmamdı.) “Yaklaşın. Adı Popka.” Yanaştım ve eğildim. “Çok tatlı değil mi?” Yüzünü bana çevirdi; birbirimize öyle yakın duruyorduk ki berrak gözleriyle bana bakması için başını geri çekmesi gerekti. Gözlerimi ona diktim; genç ve pembe yüzünde gülücükler açıyordu. Ben de gülümsedim ve neredeyse sevinçten kahkahalar atacaktım. Kapı açıldı; Bay Ojogin içeri girdi. Hemen ona döndüm ve hiç takılmadan konuşmaya başladım. Nasıl oldu bilmiyorum ama akşam yemeğine kaldım ve bütün akşamı onlarla geçirdim; ertesi gün Ojogin’in donuk gözlü, kazulet uşağı paltomu giymeme yardım ederken aileden biriymişim gibi gülümsedi bana.

Sığınacak bir liman bulmak, geçici bir yuva kurmak, günlük uğraş ve alışkanlıkların rahatlığını hissetmek gibi mutluluklar − benim gibi hiçbir aile hatırası olmayan bir lüzumsuz adam tarafından daha önce yaşanmamıştır. Çiçeğe benzer bir tarafım olsaydı ve karşılaştırma çok bayat olmasaydı, ruhumun o günden itibaren çiçek açtığını söylemeye cüret ederdim. İçimdeki her şey bir anda değişti! Tüm hayatım sevgiyle aydınlandı; büsbütün, en kuytu köşelerine kadar, sanki karanlık ve terk edilmiş bir odaya mum konulmuş gibi. Eskisinden farklı bir şekilde uyuyor ve uyanıyordum, giyiniyordum, kahvaltı yapıyor ve pipomu içiyordum. Omuzlarımdan aniden kanatlar fışkırmışçasına seke seke yürümeye başladım. Hatırlıyorum da Yelizaveta Kirillovna’nın içimde bıraktığı hisse dair hiçbir belirsizlik yoktu. Daha ilk günden ona delicesine âşık oldum ve daha ilk günden âşık olduğumun farkındaydım. Üç hafta boyunca onu her gün gördüm. O üç hafta hayatımın en mutlu zamanlarıydı; ama hatırası çok acı verici. Bir tek o üç haftaya dair düşünemiyorum, ister istemez aklıma sonraki olaylar geliyor ve zehir saçan bir acı yumuşamış kalbimi yavaşça ele geçiriyor.

Bilindiği üzere bir insan mutluyken kafası pek çalışmaz. Huzur dolu enfes bir his, memnuniyet hissi, bütün varlığına yayılır; insan bu hisse gark olur; kişisel yaşantının bilinci kaybolur – kötü eğitimli şairlerin dediği gibi, katıksız mutluluğa kavuşur. Fakat sonunda "büyü" bozulduğunda insan tüm bu katıksız mutluluğun içinde kendini ne kadar da az gözlemlediğine üzülür ve kızar; ne tefekkürle ne de anımsamayla duygularını devam ettirebilir "katıksız mutluluk" adamı... sanki duyguları üstüne düşünmeye değermiş gibi. Mutlu adam, gün ışığındaki sinek gibidir. Hatırladığım üç hafta tam da böyleydi; zihnimde kesin ve doğru izlenimlerin kalması imkânsız olsa da, o zaman zarfında aramızda geçen dikkate değer bir şey hatırlamıyorum... O yirmi gün hayalimde ılık, taze ve ıtırlı bir şeydi, gri ve sönük hayatımda bir tür ışık huzmesiydi. Hafızam birden amansızca berraklaşıyor ve güvenilir hale geliyor, kötü eğitimli yazarların deyimini kullanmak gerekirse, kaderin sillesi yüzüme çarpıyor.

Evet, o üç hafta... Artık içimde hiçbir şey uyandırmıyor desem yalan olur. Bazen, o zaman üzerine uzun uzun düşüncelere daldığımda, bazı anılar geçmişin karanlığından fırlayıp geliyor – tıpkı akşam gökyüzünde aniden beliren yıldızlar gibi. Korudaki bir kır yürüyüşünü özellikle çok net hatırlıyorum. Dördümüz birlikteydik; yaşlı Madam Ojogin, Liza, ben ve O— kasabasının küçük memurlarından, parlak saçlı, iyi huylu ve zararsız biri olan Bizmyenkov, ki onun hakkında daha sonra ister istemez konuşmam gerekecek. Bay Ojogin evde kalmayı tercih etmişti; çok uyumaktan başı ağrıyordu. Harika bir gündü, ılık ve yumuşak. Keyif bahçelerinin ve piknikli partilerin ortalama bir Rusun zevklerine uymadığını söylemek zorundayım. Küçük kasabalarda, sözümona parklarda, yılın hiçbir zamanında canlı bir ruha rastlayamazsınız; genellikle yaşlı bir kadın, güneşin altında kavrularak solgun bir ağaca yakın yeşil bir bankta inleyip sızlanarak oturur – o da ancak parkın girişine yakın yağlı bir bank yoksa. Kasabanın etrafında üç

beş huş ağacı varsa, tüccarlar, hatta memurlar bile pazar günleri ve tatil günlerinde semaverleri, kekleri ve karpuzlarıyla keyifle geziye giderler, bütün bu nimetleri yolun yakınındaki tozlu çimlere serer, etrafına dizilir ve kaşları ter içinde akşama kadar yiyip içerler. O— kasabasından birkaç kilometre uzaklıkta tam da böyle bir koru vardı. Akşam yemeğinden sonra orada biraz dinlendik, usulen çaylarımızı içtik ve sonra dördümüz koruda dolaşmaya başladık. Bizmyenkov, kolunda Madam Ojogin'le yürüyordu, ben de aynı şekilde Liza'yla. Hava çoktandır kararmaya başlamıştı. O zaman ilk aşkın ateşi içindeydim (tanışmamızın üzerinden iki hafta bile geçmemişti), o tutkulu ve yoğun tapınma halinde, tüm ruhunuz masumca ve bilinçsizce sevdiğiniz varlığın her hareketini izlediğinde, ona hiçbir zaman doyamadığınızda, sesini yeterince dinleyemediğinizde, nekahat dönemindeki bir çocuğun görünüşüyle gülümsediğinizde, hayatta azıcık tecrübesi olan biri bile derdinizin ne olduğunu ilk bakışta anlar. O güne kadar Liza hiç koluma girmemişti. Yemyeşil çimlerin üzerinde yavaşça yan yana yürüdük. Hafif bir meltem arada bir şapkasındaki kurdeleyi yüzüme dokundurarak huş ağaçlarının beyaz gövdeleri arasından esiyordu. Sonunda neşeyle bana dönüp gülümseyene kadar durmaksızın gözlerini takip ettim. Kuşlar neşeyle etrafımızda ötüşüyor, mavi gökyüzü narin yapraklar arasından sevencenlikle bizi dikizliyordu. Mutluluktan âdeta başım dönüyordu. Artık söylemem gerek, Liza bana biraz olsun âşık değildi. Beni seviyordu; kimseye karşı utangaç değildi, ama onun zihninin çocuksu huzurunu bozmak bana düşmedi. Benle erkek kardeşiymişim gibi kol kola giriyordu. On yedi yaşındaydı... ama o sıralar, tam da o akşam, bir çocuğun kadına dönüşürkenki ruhsal mayalanması gözlerimin önünde başladı. O varlığın dönüşümüne, masum şaşkınlığına, o huzursuz rüyaya tümüyle tanık oldum; bakışlarındaki ani yumuşaklığı, sesindeki olgunlaşmayı ilk fark eden bendim – ah aptal kafam! Ah lüzumsuz adam! Bütün hafta boyunca bu dönüşümün benden kaynaklandığını düşünmeye utanmadım.

İşte her şey böyle gelişti.

Akşama kadar ara ara konuşarak epey bir yürüdük. Bütün acemi âşıklar gibi suskundum ve muhtemelen onun da bana söyleyecek bir şeyi yoktu. Ama bir şeyler üzerine düşünüyormuş gibi görünüyordu ve kopardığı bir yaprağı dalgınca kemirirken başını tuhaf bir biçimde sallıyordu. Bazen hızlanıp önümde yürüyor, sonra durup beni bekliyor ve kaşlarını kaldırıp belli belirsiz bir gülümsemeyle etrafına bakıyordu. Geçen akşam birlikte *Kafkas Mahkûmu*'nu[1] okumuştuk. Göğsü masaya dayalı, iki elini yanaklarının altına yaslamış, nasıl da iştahla dinlemişti beni! Önceki günkü okumamızdan söz ettim; kızardı, şakrak kuşuna yem verip vermediğimi sordu, kısa bir şarkı mırıldanmaya başladı, hemen sustu. Korunun bir yanı uçurumla aniden kesiliyordu; aşağıda kıvrımlı bir nehir akıyordu, onun ötesinde de dalgalar gibi yükselen, geniş bir masa örtüsü gibi yayılan, yer yer küçük vadilerle bölünen uçsuz bucaksız çayırlar uzanıyordu. Liza'yla korunun bitimine ulaştık; Bizmyenkov ve yaşlı kadın geride kalmıştı. Uca doğru yaklaştık, kıpırdamadan durduk ve gayriihtiyarı ikimiz de gözlerimizi kıstık; tam karşımızda, kızıl sisin arkasındaki kocaman mor güneş batıyordu. Gökyüzü yarı yarıya kızardı ve parıldadı; kırmışı ışınlar eğik biçimde çayırların üstüne döküldü, vadilerin gölgede kalan kısımlarına bile kıpkızıl bir akis düşürdü, dereye sarkan çalıların örtmediği sular üzerinde alev alev ışıldayarak yayıldı ve son olarak kendini yamaçtaki ağaçların bağrına bıraktı. Alev alev yanan parlaklığa bulanmış halde bekledik. Bu manzaranın tutku dolu görkemini yeterince betimleyemiyorum. Kör bir adam kırmızıyı, trompet sesi olarak hayal eder, derler. Bu benzetme ne kadar isabetli bilmem ama gökyüzü ile yeryüzünün kırmızıya bulanmasında ve altın sarısı akşamın ışıltısında anlatması güç bir büyüleyicilik vardı. Bir anda sevinç çığlığı atarak Liza'ya döndüm. Dosdoğru güneşe bakıyordu. Günbatımı ışıltısının gözlerine

kıvılcımlar halinde yansıdığını hatırlıyorum. Derinden etkilenmiş ve kendini kaybetmişti. Söylediklerime cevap bile vermiyordu; uzun bir süre başı sarkık hiç kıpırdamadan durdu... Elimi ona doğru uzattım; başka yöne döndü ve bir anda gözyaşlarına boğuldu. Gizlice, neredeyse hoşnut bir şaşkınlıkla ona baktım... Bizmyenkov'un sesi birkaç metre öteden geliyordu. Liza hemen gözlerini sildi ve titrek bir gülümsemeyle bana baktı. Yaşlı kadın lepiska saçlı kavalyesinin koluna yaslanmış halde ağaçların arasından çıktı; onlar da manzaranın etkisine kapıldı. Liza'ya bir şeyler sordu, kızının cevap verirkenki çatlak sesini hatırlıyorum, kendimi titremekten alamadım. O sırada güneş battı ve günbatımı aydınlığı kaybolmaya başladı. Geri dönüyorduk. Tekrar Liza'yla kol kolaydık. Koru hâlâ aydınlıktı ve yüz hatlarını kolaylıkla ayırt edebiliyordum. Aklı karışmıştı ve gözlerini yerden kaldırmıyordu. Yüzüne yayılan kırmızılık duruyordu; sanki batan güneşin ışıltısındaydı hâlâ... Elleri hafifçe koluma değiyordu. Uzun süre bir cümleyi toparlayamadım; kalbim delicesine atıyordu. Arabacı yumuşak kumlu yolda bizle buluşmak üzere yürüme hızında geliyordu.

"Lizaveta Kirillovna," dedim en sonunda, "neden ağlıyorsunuz?"

"Bilmiyorum," diye cevap verdi kısa bir sessizlikten sonra. Yaşlı gözlerle bana doğru baktı – bakışlarında bir değişiklik vardı.

"Görünüşe göre doğayı çok seviyorsunuz," diyerek sessizliği böldüm. Tam olarak söylemek istediğim şey bu değildi ve zaten cümlemi zar zor tamamlamıştım. Başını salladı. Başka bir şey söylemedim... Bir şeyler olmasını bekliyordum... itiraf falan değil – zaten böyle bir şey mümkün değildi. İçindekileri dışa vuracağı bakışı bekledim, belki de bir soru sormasını... Ama Liza yere bakıyor ve sessizliğini koruyordu. Fısıldayarak bir kez daha, "Ne oldu?" diye sordum ve bir cevap alamadım. Görünüşe göre rahatsız olmuştu ve neredeyse utanmıştı.

On beş dakika sonrasında şehre giden arabada oturuyorduk. Atlar sakince koşuyordu; bir anda karanlık ve rutubetli bir hava çöktü üzerimize. Birden konuşmaya başladım, önce Bizmyenkov'la, sonra da Madam Ojogin'le. Liza'ya bakmadım; arabada oturduğu köşeden bir an olsun yüzüme bakmadı. Evde kendini toparladı ama benimle kitap okumak istemedi ve en sonunda uyumaya gitti. Söz ettiğim türden bir kırılma yaşanmıştı. Artık küçük bir kız değildi, o da... benim gibi... bir şeyler olması için bekliyordu. Belli ki artık beklemek istemiyordu.

O gece büyülenmiş bir halde eve döndüm. İçimde peyda olan belirsiz, yarı kuşku yarı önsezi karışımı şey kaybolmuştu. Liza'nın bana karşı tavırlarındaki kasılmayı genç kızlara özgü utangaçlığa ve ürkekliğe yordum... Oysa ilk aşkın kadınları tedirgin edip altüst ettiğini kitaplarda binlerce kez okumamış mıydım? Fevkalade mutluydum ve kafamda çeşitli planlar yapmaya başlamıştım bile.

Keşke birileri kulağıma fısıldasaydı: "Saçmalıyorsun genç adam! Bu işin seninle en ufak bir alakası yok. Senin kaderin, birkaç kuruşa botlarını satmak için ölümünü bekleyen yaşlı bir cadının katlanılmaz homurtuları arasında izbe bir kulübede yapayalnız ölmek..."

Gel de şu Rus düşünürün sözlerine katılma: "Bir insan bilmediği şeyi nasıl bilebilir ki?"

Bugünlük bu kadar yeter.

25 Mart
Beyaz bir kış günü

Dün yazdıklarıma şöyle bir göz attım ve az daha hepsini yırtıp atacaktım. Sanırım hikâyem fazlasıyla duygusal ve gereksiz ayrıntılarla dolu. Bununla birlikte, anımsadıklarımın geri kalanı, Lermontov'un söylediği türden eski yaraları kaşıyınca duyulan zevk ve acı karışımı tuhaf bir teselli dışında hiç de hoşa gidecek şeyler değil. Ama insan nerede duracağını bilmeli. İşte bu yüzden artık yazacaklarım aşırı duygusallıktan uzak olacak.

Kır gezintisinden sonraki bir hafta boyunca Liza'daki değişim her gün daha da belirginleşirken benim durumum daha iyiye gitmedi. Daha önce de söylediğim gibi bu değişimi kendi lehime yorumlamıştım... Münzevi ve ürkek insanların talihsizliği –gururları onları ürkek yapar– şudur ki, gözlerini dört açmalarına karşın hiçbir şey göremezler ya da gördükleri halde boyalı gözlüklerle bakıyormuşçasına her şeyi yanlış görürler. Kendi fikirlerinden ve kendi gözlerinden her seferinde çelme yerler. İlk tanıştığımızda Liza tıpkı bir çocuk gibi rahat ve güvenle yaklaşıyordu bana; tavırlarında çocuksu bir sevgiden daha fazlası olduğu bile söylenebilirdi... Fakat tam da bu tuhaf ve ani değişimin akabinde, kısa bir kafa karışıklığı dönemi sonrası yanımda rahatsızlık duymaya, farkında olmadan bana yüz çevirmeye başladı, aynı zamanda melankolik ve dalgın biri haline geldi. Bekliyordu... ama neyi? Bilmiyordu... Bense... daha önce dediğim gibi, bu değişimden oldukça memnundum... Evet, Tanrı şahidim, nasıl derler, zevkten dört köşeydim. Yerimde başkası olsa kesin oyuna gelir, aldanırdı... Gururdan nasibini almayan kim var ki? Tüyleri yolunmuş ve artık güçten düşmüş kanatlarımı

indirmek zorunda kaldığımda meselenin zamanla açıklık kazandığını söylememe gerek bile yok.

Liza'yla aramdaki yanlış anlaşılma o hafta boyunca sürdü – bunda şaşıracak bir şey yok: yıllarca süren yanlış anlaşılmaların tanığı olmak benim kaderimdi zaten. Bu arada, tek başına hakikat yeter, sözünü kim söylemişti? Yalan en az hakikat kadar yaşamın parçasıdır, belki daha bile fazla. O hafta esnasında bile ara sıra içimi bir şeylerin kemirdiğini çok iyi anımsıyorum... fakat dediğim gibi, benim gibi münzevi insanlar gözlerinin önünde ne olup bittiğini anlamakta beceriksizdir. Peki ya aşk doğal bir duygu mudur? İnsanın âşık olması doğal mıdır? Aşk bir hastalıktır ve hastalık kural tanımaz. Kalbimde bazen tatsız bir çarpıntı duyuyordum; evet ama, zaten içimdeki her şey allak bullak olmuştu. Böyle durumlarda bir insan neyin doğru, neyin yanlış olduğunu nasıl bilebilir? Ve her bir hissin ayrı ayrı sebebini ve önemini?

Ne fark eder, bütün bu yanlış anlamalar, sezinlemeler ve umutlar eninde sonunda olacağına varır.

Bir gün –sabah saat on iki civarı– Bay Ojogin'in salonuna girmek üzereyken dolgun ve yabancı bir ses duydum, kapı açıldı ve ev sahibine eşlik eden yirmi-yirmi beş yaşlarında orta boylu ince bir adam belirdi; koltukta duran askeri paltosunu hemencecik omuzlarına attı, bana sürtünerek geçerken umursamazca şapkasının ucuna dokundu; Kirill Matveiç'e içten bir selam verdi ve mahmuzlarını şakırdatarak kayboldu.

Ojogin'e, "Bu da kim?" diye sordum.

Endişeli bir surat ifadesiyle, "Prens N.," diye cevapladı. "Orduya asker toplamak için Petersburg'dan yollamışlar. Uşaklar nerede," diye öfkeyle devam etti, "neden paltosu tutulmadı?"

Salona geçtik.

“Çok oldu mu geleli?” diye sordum.

“Dün geldiğini söylediler. Ona burada kalmasını teklif ettim ama kabul etmedi. Yine de düzgün bir adama benziyor.”

“Ne zamandır sizinle?”

“Yaklaşık bir saattir. Onu Olimpiada Nikitişna’yla tanıştırmamı istedi.”

“Tanıştırdınız mı?”

“Elbette.”

“Peki Lizaveta Kirillovna da onunla...”

“Elbette, onunla da tanıştı.”

Bir süre duraksadım.

“Uzun süre kalacak mı, bir bilginiz var mı?”

“Evet, sanırım iki haftadan fazla kalması gerekiyormuş.”

Sonrasında Kirill Matveiç giyinmek için aceleyle gitti.

Salonda bir süre volta attım. Prens N.'nin, yaşadığımız çevreye yeni gelen birine duyduğumuz türden bir düşmanlık duygusu dışında üzerimde özel bir izlenim bırakıp bırakmadığını hatırlamıyorum. Belki de Moskovalı adsız sansız ve utangaç bir memurun Petersburglu göz alıcı bir memura duyduğu türden kıskançlıkla karışık bir duyguydu. "Prens," diye düşünceye daldım, "başkentten gelen bir sonradan görme, kesin bize tepeden bakacak..." Onu sadece bir anlığına görmüştüm, fakat eli yüzü düzgün, zeki ve cüretkâr biri olduğunu hemencecik anladım. Odayı bir süre arşınladıktan sonra aynanın önünde durdum, cebimden tarağımı çıkardım, saçlarıma portrelik bir dağınıklık verdim ve hani olur ya, aniden yüzümü incelemeye daldım. Dikkatle burnumu incelediğimi hatırlıyorum; neredeyse bütün odayı yansıtan eğik aynanın karanlık derinliklerinde kapı açılıp birdenbire Liza'nın narin vücudu belirdiğinde, yumuşak ve belirsiz hatlara sahip çehremin bu parçasına bakmaktan zevk aldığım söylenemezdi. Neden hiç hareket etmeden aynı yüz ifadesini koruduğumu bilmiyorum. Liza başını öne uzatıp dikkatle bana baktı ve fark edilmemekten hoşnut birinin yaptığı gibi kaşlarını kaldırıp dudaklarını ısırdı, nefesini tutarak geri çekildi ve kapıyı aralık kalacak kadar çekti. Kapı hafiften gıcırdadı. Liza ürktü ve donup kaldı... Ben hâlâ kıpırdamadan duruyordum... Kapı kolunu tekrar tuttu ve ortadan kayboldu. Artık su götürür tarafı kalmadı: Liza'nın beni gördüğündeki yüz ifadesi; bir kez daha tatsız bir karşılaşmadan kaçma arzusundan başka bir şeyin seçilmediği yüz ifadesi, kimseye belli etmeden sıvıştığını düşündüğünde gözlerinin zevkten ışıldaması – tüm bunlar bu kızın beni sevmediğini bas bas bağırıyordu. Uzunca bir süre aynadaki yansıması beyaz bir lekeye benzeyen hareketsiz ve hantal kapıdan gözlerimi alamadım. Asık suratıma gülümsemeye çalıştım – başımı eğdim, eve döndüm ve kendimi sedire attım. Kalbim öylesine ağırlaşmıştı ki

ağlayamıyordum bile... ağlayacak ne vardı ki zaten? Ellerimi göğsüme birleştirip ölü gibi uzanarak, “Nasıl olur?” diye durmadan tekrarladım – “Nasıl olur?” ... Acaba size nasıl geliyor bu “nasıl olur”? Acaba siz ne düşünüyorsunuz bu “nasıl olur” hakkında?

26 Mart
Buzlar eriyor.

Ertesi gün uzun bir süründcemeden sonra, içimde bir sıkıntıyla Ojoginlerin bildik salonlarına girdim, artık üç haftadır tanıdıkları adam değildim. Yeni bir his sayesinde üstesinden gelmeye başladığım bütün eski tuhaflıklarım tekrar baş gösterdi ve evine dönen bir mülk sahibi gibi beni ele geçirdi. Benim gibi insanlar genellikle kesin olgular yerine kendi izlenimleri tarafından yönlendirilir: "karşılıklı aşkın sarhoşluğu"yla hayaller kuran ben, kederli olmama yol açacak mantıklı bir neden bulamama karşın "mutsuz" ve biçare olduğuma bir kat daha inandım. Prens N.'yi kıskandığım söylenemez ve asaleti ne denli büyük olursa olsun, onun gelişi Liza'nın bana karşı iyi niyetinden vazgeçmesi için yeterli değildi... Durun biraz, onda iyi niyet diye bir şey var mıydı? Yaşananları hatırladım. "Peki ya korudaki gezinti?" diye sordum kendime. "Peki ya aynadaki yüz ifadesi?" "Fakat," diye devam ettim, "korudaki gezinti, düşünüyorum da ... Tüh suratıma! Aman Tanrım, ne zavallı bir yaratığım ben!" diye hayırdım en sonunda. Bu türden darmadağınık düşünceler kafamın içinde yeknesak bir hareketle binlerce kez dönüp durdu. Ojoginlere, çocukluktan beri olduğum kuruntulu, pimpirikli ve kasıntı yaratığa geri döndüm.

Bütün aileyi salonda buldum; Bizmyenkov da orada bir köşede oturuyordu. Herkesin keyfi yerindeydi; özellikle Ojogin'in yüzünde güller açıyordu ve bana söylediği ilk şey, Prens N.'nin önceki akşam bütün vaktini onlarla birlikte geçirdiğiydi. Liza bana sakince selam verdi. "Tamam," dedim kendi kendime, "şimdi anladım neden böyle keyfinizin yerinde olduğunu." İtiraf etmeliyim ki Prens N.'nin ikinci

ziyareti beni oldukça şaşırttı. Hiç beklemiyordum. Genelde benim gibi adamlar, olayların doğal gidişatı dışında gelişecek her şeyi tahmin eder. Suratımı astım, incinmiş ama âlicenap biri havası takındım; memnuniyetsizliğimi göstererek Liza'yı cezalandırmak istedim; ki böylelikle, tamamıyla umutsuz bir vaka olmadığım sonucu çıkarılacaktı. Bazen şöyle derler, insanın sevdiği kişiye eziyet etmesi hep işe yaramıştır; fakat benim durumumda işler tanımlanamaz biçimde abuk sabuk bir hal alıyordu. Liza, en masum haliyle söylemek gerekirse, beni dikkate almadı. Bir tek yaşlı Madam Ojogin ağır suskunluğumu fark etti ve ilgiyle sağlığımın yerinde olup olmadığını sordu. Acı bir gülümsemeyle teşekkür ederek, Tanrı'ya şükür, sapasağlam olduğumu söyledim. Ojogin misafiri hakkındaki etraflı açıklamalara devam etti; isteksiz cevaplarımı fark edince onu dikkatle dinleyen Bizmyenkov'a döndü, o anda bir uşak aniden odaya daldı ve Prens N.'nin geldiğini haber verdi. Ev sahibi yerinden fırlayarak onu karşılamaya koştu; bir anlığına kartal bakışlarımı çevirdiğim Liza sevinçten kızarmış ve sandalyeden kalkacakmış gibi bir vaziyet almıştı. Prens, etrafına parfüm kokusu yayarak, neşeli ve dostane tavırlarıyla dikkat çekerek salona girdi.

Nazik okurlar için bir hikâye yazmadığıma göre, sadece eğlenmek için yazdığıma göre, usta yazarların kullandığı bilindik kurnazlıklara başvurmam için bir sebep göremiyorum. Artık daha fazla geciktirmeden söylüyorum; Liza, prensi gördüğü ilk anda ona delicesine âşık oldu ve prens de ona âşık oldu – kısmen uğraşacak bir şeyler olsun diye, kısmen de başındaki kadınlardan yakasını kurtarmak için, tabii bir de Liza gerçekten de tatlı bir yaratık olduğu için. Birbirlerine âşık olmalarına hiç şaşırmamak gerekir. Prens, böylesine berbat bir kabukta (Tanrı'nın unuttuğu O— kasabasından söz ediyorum) böylesine güzel bir inci bulmayı şüphesiz beklemiyordu ve Liza da böylesine zeki, parlak ve göz alıcı bir aristokratı en çılgın rüyalarında bile görmemişti.

Selamlaşma faslından sonra, Ojogin beni prensle tanıştırdı; çok kibar davrandı bana. Genel olarak herkese oldukça kibar davranıyordu; ve bizim taşralı silik çevremizle arasındaki orantısız mesafeye karşın herhangi birini zor durumda bırakacak bir davranıştan özenle kaçınıyor, hatta şans eseri Petersburg'da yaşayan ve bizle aynı düzeyde biriymiş görüntüsü çiziyordu.

O ilk akşam... Ah, o ilk akşam! Çocukluğumuzun mutlu günlerinde öğretmenlerimiz bize, çaldığı tilkiyi tuniğinin altında gizleyip bütün iç organlarını mideye indirmesine çıtını çıkarmadan izin veren ve böylelikle utanç yerine ölümü tercih eden genç bir Spartalının metanetini örnek gösterirdi... Prensi Liza'nın yanında gördüğüm akşamki tarifsiz ıstırabım için daha iyi bir benzetme bulamıyorum. Zoraki gülümsemelerim, acı verici gözlemlerim, aptalca sessizliğim, oradan kaçmak için duyduğum sefil ve boş arzu – sanki her şey bana karşı özel olarak planlanmıştı. İç organlarımı kemiren bir tilki değildi bu; kıskançlık, çekememezlik, varlığımın önemsizliği ve aciz bir kindi beni yiyip bitiren. Yine de prensin gerçekten alımlı bir genç adam olduğunu itiraf etmeliyim... Adamı gözlerimle yedim âdeta; ona bakarken gözlerimi kırpmam gerektiğini bile unuttum. Sadece Liza'yla konuşmuyordu; konuştuğu her şey Liza içindi. Kesin bana sinir olmuştur. Muhtemelen, uğraşması gereken adamın gözden çıkarılmış bir âşık olduğunun hemencecik farkına varmış ve mutlak zararsızlığımı hissedip bana olağandışı bir yumuşaklıkla davranmıştı. Bunun beni ne kadar yaraladığını bir düşünsenize! Bütün akşam hatamı telafi etmek için uğraştığımı hatırlıyorum. Ben (kim olursan ol, sakın gülme bana bu satırları okuyan kişi – zaten bu son hayalim)... ben, Tanrı şahidim, türlü ıstırapların ortasında, bir anda Liza'nın ziyaretimin başındaki mağrur soğukluğum yüzünden beni cezalandırmak istediğini düşündüm, bana kızgın olduğunu ve prensle sadece dikkatimi çekmek için flört ettiğini... Fırsatı kaçırmadım, uysal ama sevecen bir gülümsemeyle ona doğru gittim ve mırıldandım: "Yeter artık,

affet beni, korktuğumdan değil...” ve aniden, cevabını beklemeden sırıtarak fevkalade neşeli ve kayıtsız bir surat ifadesi takındım, elimi başımın üzerinden tavana doğru kaldırdım (boyun bağımı düzeltmek istediğimi hatırlıyorum) ve az kalsın parmak uçlarım üstünde burgu yaparak, “Her şey bitti, keyfim yerinde, hadi herkes canlansın,” diyecektim – tabii böyle bir manevrayı düşmekten korktuğumdan ve dizlerimdeki tuhaf katılık yüzünden gerçekleştiremedim... Liza kesinlikle beni anlayamadı; hayretle yüzüme baktı, benden olabildiğince çabuk kurtulmak istiyormuş gibi telaşla gülümsedi ve tekrar prensin yanına gitti. Her ne kadar kör ve sağır olsam da, o anda bana kızıp gücenmediğini içten içe biliyordum, ama beni kâle bile almamıştı. Son darbe gelmişti. Bahar güneşinin çözdüğü bir buz kütlesi gibi son umutlarım da bir anda paramparça oldu. İlk çarpışmada bozguna uğratılmıştım ve Jena’daki Prusyalılar gibi her şeyimi bir günde kaybetmiştim. Hayır, bana kızmış olamazdı!..

Ne yazık ki tam tersi olmuştu! Gördüğüm kadarıyla o da kendini akıntıya kaptırmıştı. Genç bir fidan gibi çoktan nehrin kenarından kopmuş, baharının ilk goncasını ve tüm hayatını sonsuza dek terk etmek üzere açgözlülükle kendini akıntıya bırakmıştı. Böylesine bir tutkuya tanıklık etmekle yazgılı bir adam acı dolu zamanlardan sağ çıkmış demektir, hele ki sevip de sevilmemişse. O tatlı neşeyi, o masum kendinden geçişi, hâlâ çocuksuluğunu koruyan o kadınsı görünüşü, o kızaran yanaklarından ve aralıklı dudaklarından eksik olmayan, yüzünde güller açtıran gülümsemesini asla unutamam... Liza’nın korudaki yürüyüşümüzde belli belirsiz sezinledikleri artık gerçekleşmişti – ve kendini tamamıyla aşka teslim ederek bir anda durgunlaşıp ışık saçmıştı, tıpkı içilecek kıvama geldiğinde mayalanmayı bırakan taze bir şarap gibi...

O akşam ve sonrasındaki günlerde birlikte oturacak metaneti kendimde bulabilmiştim... hem de sonuna kadar! Hiçbir beklentim yoktu. Liza ve prens her geçen gün birbirlerine daha da bağlanıyorlardı... İzzetinefsimi büsbütün yitirmiştim ve şu perişan

halimden bir türlü kurtulamıyordum. Hatırlıyorum da, sabah oraya gitmemeyi denedim, evde duracağıma dair kendime şerefim üstüne söz verdim ve akşam sekizde (genelde yedide evden çıkarım) deli gibi yerimden sıçradım, şapkamı taktım ve soluk soluğa Kirill Matveiç'in salonuna koştum. Fazlasıyla gülünç bir haldeydim. İnatla sessiz kalıyordum; bazen birlikte bütün gün boyunca tek bir kelime etmiyorduk. Daha önce de dediğim gibi belagat konusunda asla iyi olamamışımdır, ama prensin karşısında aklımdaki her şey iyiden iyiye uçup gidiyor, dilim tutuluyordu. Bununla birlikte, tek başıma olduğumda da, gün boyunca tespit ettiğim ya da önceki gün aklıma gelen her şeyi ağır ağır gözden geçirerek zavallı beynime öylesine yükleniyordum ki, Ojoginlere gittiğimde etrafı tekrar gözlemlemeye zar zor gücüm kalıyordu. Bana hastalıklı bir adam muamelesi yapıyorlardı, gözümden kaçmadı. Her sabah, çoğunlukla uykusuz gecelerde acıyla kuluçkasına yattığım yeni ve nihai kararlar aldım. Bazen, Liza'ya dostça tavsiye vererek onla olan meseleyi halletmeye karar kılıyordum... Fakat onunla yalnız kaldığımızda dilim kaskatı kesiliyordu ve ikimiz de rahatsızlık içinde üçüncü bir kişinin odaya girmesini bekliyorduk. Bazen de sevdiğim kadına suçlayıcı bir mektup yazarak orayı temelli terk etmeye karar veriyordum, hatta böyle bir mektubu yazmaya başlamıştım, ama henüz adalet duygusunu kaybetmemiştim. Hiçbir şey için kimseyi suçlamaya hakkım yoktu ve bu yüzden yazdıklarımı yaktım. Bazense Liza'nın mutluluğu için dua ederek cömertçe kendimi feda etmeye karar verdiğim de oldu, hafifçe ve dostça köşemden prense gülümsediğim − fakat taş kalpli âşıklar fedakârlığım için bana ne teşekkür etti, ne de beni bir kez olsun dikkate aldılar, görünüşe göre güler yüzlülüğüme de, dualarıma da ihtiyaçları yoktu. O zaman da hiddetle tam aksi bir hal alıyordum. Kendime söz vermiştim, bir İspanyol gibi pelerinime bürünüp karanlık bir köşeden fırlayacak ve vahşice bir zevkle Liza'nın kederini hayal ederek talihli rakibimi bıçaklayacaktım... Fakat birincisi, O— kasabasında böyle

köşelerden pek fazla yoktu; ikincisi, tahta çitler, sokak lambaları ve polisler vardı... Hayır! Böyle köşelerden fırlayıp kan dökmektense, orada çörek ve portakal satmak daha namuslucaydı. İtiraf etmeliyim ki, dilim döndüğünce anlatmaya çalıştığım kurtuluş yöntemleri arasında Ojogin'den yardım dileme, o beyefendinin dikkatini kızının tehlikeli durumuna ve hoppalığının hazin sonuçlarına çekme fikri de aklımdan geçiyordu... Hatta bu hassas mevzuda bir defasında onunla konuşmaya başladım, fakat sözlerim öylesine üstü kapalı ve pusluydu ki, beni uzun uzun dinledikten sonra uykudan yeni uyanmış gibi hızla ve şiddetle, burnuna acımadan yüzünü ovuşturdu ve homurdanarak benden uzaklaştı. Bu durumu çözmek isterken en çıkarsız güdülerle, kamu yararını düşünerek, bir aile dostu olarak üzerime düşen görevi yaptığıma dair kendimden emin olduğumu söylememe gerek bile yok... Ama düşünüyorum da Kirill Matveiç içimi dökmemi kesmese bile monoloğumun sonunu getirmeye cesaret edebileceğime pek ihtimal vermiyorum. Bazen prensin meziyetlerini tartarak eski zaman bilginlerinin ciddiyetiyle hareket etmeye çalışıyor, bazen de Liza'nın, aşkının gerçek aşk olmadığını anlayınca aklının başına geleceği umuduyla kendimi avutuyordum... Ah, hayır! İşin aslı, o sıralar canımı sıkmayacak bir düşünce bulamıyordum. Yürekten itiraf ederim ki aklımın ucundan bile geçmeyen sadece tek bir şey kalmıştı: canıma kıymayı bir kez olsun düşünmedim. Neden böyle bir şey aklımdan geçmedi, bilmiyorum... Belki de daha o zamandan öyle ya da böyle uzun yaşamayacağıma dair içimde bir his vardı.

Doğal olarak, böylesine olumsuz koşullar altında insanlara karşı davranışlarım ve tavırlarım yapmacık ve kasıntı bir hal aldı. Acuze Madam Ojogin bile, doğduğundan beri beyni bir gram gelişmemiş o yaratık bile benden kaçmaya başladı. Her zaman kibar ve yardıma hazır olan Bizmyenkov da benden kaçınıyordu. Onunla aynı talihsizliği paylaştığımızı düşünüyordum, yani onun da Liza'ya âşık olduğunu. İmalarıma hiç karşılık vermiyordu ve benle konuşmaya

hepten isteksiz olduğunu belli etmişti. Prens ona hayli cana yakın davranıyordu, hatta ona saygı duyduğu bile söylenebilirdi. Ne Bizmyenkov ne de ben, prens ve Liza'ya bir engeldik; ama benim aksime, Bizmyenkov onlardan kaçmıyor, ne kurt ne de kuzu rolüne bürünüyordu – arzu edildiğinde memnuniyetle onlara katılıyordu. Böyle durumlarda özellikle şen şakrak olmadığı da doğruydu, ama zaten sevincini belli eden biri değildi.

Böyle böyle yaklaşık iki hafta geçti. Prens yalnızca yakışıklı değildi, on parmağında on marifet vardı: piyano çalıyor, şarkı söylüyor, oldukça iyi resim çiziyordu ve hikâye anlatmakta da fena sayılmazdı. Petersburg'un en yüksek tabakalarından seçilmiş fıkraları, dinleyenleri üzerinde büyük bir etki bırakıyordu, o ise bunları önemsemiyormuş gibi görünüyordu...

Takdir edersiniz ki, prens O— kasabasında kaldığı kısa süre içinde basit taktikleriyle çevresindekileri büyülemişti. Bizim gibi bozkırda yaşayan zavallı insanları büyülemek yüksek zümreden gelenler için her zaman kolay olmuştur. Prensin Ojoginleri sık sık ziyaret etmesi (akşamları orada geçirirdi) elbette kasabanın eşrafında ve memurlarında kıskançlık uyandırıyordu. Ama dünya işlerinin erbabı akıllı prens hiç kimseyi ihmal etmedi; herkesi ziyaret etti; her evli hanıma ve genç kıza en azından bir kez olsun iltifatta bulundu, onu gösterişli ağır yemeklerle beslemelerine ve ona fiyakalı isimleri olan boktan şaraplar içirmelerine izin verdi; kısacası kendini incelik ve sağduyu timsali olarak sundu. Prens N. genel olarak güler yüzlü bir adamdı, kibar mizaçlı bir cemiyet erbabıydı, tabii bütün bunlar hesap üstüne kuruluydu; bu durumda her şeyde çok başarılı olması kaçınılmazdı.

Geldiğinden beri evdeki herkes zamanın su gibi akıp gittiğini hissediyor, her şey mükemmel gidiyordu. Baba Ojogin hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi yapmasına karşın, büyük olasılıkla böyle bir damat fikrine gizliden gizliye ellerini ovuşturuyordu. Prens kendi

payına, olayları azami sakinlikle ve usulüyle idare ediyordu ki, aniden beklenmedik bir olay...

Yarın görüşürüz. Bugünlük yoruldum. Bu hatıralar ölümün eşiğinde bile sinirlerimi bozuyor. Terentyevna bugün burnumun sivrilmeye başladığını fark etti; ki bu kötüye işaret derler.

27 Mart

Buzlar erimeye devam ediyor.

Her şey yukarıda anlattığım gibiydi; Prens ve Liza birbirine âşıktı; yaşlı Ojoginler bir şey olmasını bekliyordu; Bizmyenkov kendi işine bakıyordu – onun hakkında söylenecek başka bir şey yok. Bense buzun üzerindeki bir balık gibi çırpınıyor ve kalan bir damla gücümle olanları izliyordum –hatırlıyorum da o zaman kendime Liza'yı bir baştan çıkarıcının ağına düşmekten kurtarma görevi vermiştim en azından ve bu nedenle can alıcı "merdiven altlarına" ve hizmetçilerin hareketlerine özellikle dikkat ediyordum– diğer yandan, ihanete uğramış kurbana dokunaklı bir bağışlayıcılıkla el uzatıp, "Hain seni aldattı; gerçek dostun benim... hadi geçmişi unutalım, artık mutlu olalım!" demeyi hayal ediyordum gözüme uyku girmeyen geceler boyunca. Tam o sıralar müjde kasabaya yayıldı. Kaymakam, Gornostaevka'daki özel malikânesinde saygıdeğer konuğu şerefine büyük bir balo düzenleyecekti. Belediye başkanından tutun da, inanılmaz kendini beğenmiş, Rus dilinin üstadı pozlarına giren, yerli yersiz, "Hay Yarappi! Nahlet olsun kör şeytana! Nahlet bir mankafa oldum çıktım!" gibi kaba saba ifadeler kullanan sıska Alman eczacıya kadar, O— kasabasının büyük küçük bütün memurları ve tabakaları baloya davet edildi... Devasa hazırlıklara başlandı. Bir kozmetikçi, üzerinde *à la jesmin* yazısı olan lacivert kutulu on altı pomat sattı. Genç hanımlar belden sıkmalı, karından ezmeli işkence edici dar kıyafetlerle dimdik oldu; anneler şapkalarına feci süslemeler dikti; babalar koşuşturmaca içinde yorgunluktan öldü. Ve nihayet beklenen gün geldi. Ben de

davetliler arasındaydım. Kasabadan Gornostaevka'ya dokuz verst çekiyordu. Kirill Matveiç bana arabasında yer olduğunu söyledi; teklifini geri çevirdim... Tıpkı cezalı olduğunda intikam niyetine en sevdiği yemeğe bile burun kıvıran bir çocuk gibi. Ayrıca orada olmamın Liza'ya rahatsızlık verebileceğini düşündüm. Benim yerimi Bizmyenkov aldı. Prens kendi arabasında gitti; bense sırf bu ciddi olay münasebetiyle dünyanın parasına berbat bir fayton kiraladım. Baloyu uzun uzadıya anlatmayacağım. Her şey bilindik türdendi: çakma trompetli müzisyenler; yol yordam bilmeyen aileleriyle bocalayan taşralı toprak sahipleri, boya katılmış dondurmalar, sümük gibi şerbetler; eski püskü çizmeli, dantelli keten eldivenli konuklar; felçli gibi yamuk suratlı taşralı aslanlar... falan filan. Bu küçücük dünya, güneşi etrafında dönüyordu – yani prensi etrafında. Kalabalıkta kaybolmuştum, evet. Alnında kırmızı sivilceler, taçlarında mavi çiçekler olan kırklı yaşlardaki dullar tarafından bile dikkate alınmadan, durmaksızın, bir prensi, bir Liza'yı izliyordum. O akşam tatlı ve sade kıyafetleriyle çok güzeldi. Yalnızca iki defa dans ettiler (ama en önemlisi, mazurkayı birlikte yaptılar); aralarında sürekli gizli bir iletişim vardı, en azından bana öyle geliyordu. Liza'ya bakmadığı, onunla konuşmadığı anlarda bile prensin bütün dikkati sadece ve sadece onun üzerindeydi. Başkalarının huzurunda da hoş, parlak ve kibardı – sırf onun hatırına. Liza, sevildiğinin ve balonun kraliçesi olduğunun bal gibi bilincindeydi. Yüzü bir anda çocuksu bir neşeyle ve masum bir gururla ışıldıyor, aniden daha derin bir hisle aydınlanarak mutluluk saçıyordu. Hepsini fark etmiştim... Tabii bunları ilk kez görmüyordum... İlk başta beni ağır yaraladı bu, sonrasında incinir gibi oldum, ama en sonunda beni çileden çıkardı. Bir anda olağanüstü gazaba geldim ve, hatırlıyorum da, bu yeni his bana olağanüstü keyif verdi, hatta kendime biraz olsun saygı duymamı bile sağladı. "Onlara daha kaybetmediğimizi göstereceğiz," dedim kendime. Mazurkanın ilk sesleri duyulmaya başladığında

soğukkanlılıkla etrafıma baktım; uzun suratlı, kırmızı parlak burunlu, ağzı hiç kapanmıyormuş gibi tuhaf bir şekilde aralıklı, viyolonselin sapını andıran sıska boyunlu genç bir hanımefendiyi, rahat ve umursamaz bir havayla yanına yanaşıp topuklarımı üstünkörü tıklatarak dansa davet ettim. Gülkurusu soluk bir elbise giymişti; kafasının üstünde de rengi solmuş, kapkalın bakır yayda sallanan karasinek türünden bir böcek vardı; velhasıl bu kız, tabiri caizse, keskin bir can sıkıntısına ve müzmin bir başarısızlığa bulanmıştı. Akşamın başından beri bir kez olsun sandalyesinden kıpırdamamış; kimse onu dansa kaldırmayı düşünmemişti. On altı yaşında sarışın bir genç, damı olmadığından bu kadına göz dikmiş, hatta ona doğru bir adım atmıştı, fakat kadına bir daha bakıp iyice düşündükten sonra aceleyle kalabalığın içine saklandı. Artık düşünün benim teklifimi nasıl keyifli bir şaşkınlıkla kabul ettiğini! Ağırbaşlılıkla onu salonun ortasına götürdüm, iki sandalye aldım ve mazurka çemberindeki on çift arasında elbette ilk sırayı alan prensin tam karşısına onunla birlikte oturdum. Daha önce söylediğim gibi prens Liza’yla dans ediyordu. Ne ben ne de damım dansa davetleri kabul ettik; böylelikle konuşmak için yeterince vaktimiz olmuştu. Doğruyu söylemek gerekirse, damım akıcı konuşma konusunda pek de iyi sayılmazdı; ağzını çoğunlukla, daha önce hiç görmediğim türden aşağı doğru bir gülümseme için kullanıyor; görünmez bir kuvvet yüzünü geriyormuş gibi gözlerini yukarı kaldırıyordu. Zaten güzel konuşmasına ihtiyacım yoktu. Neyse ki en azından öfkelenebildim ve damım da cesaretimi kırmadı. Olur olmadık her şeyde bir kusur bulmaya başladım, özellikle de kasabalı delikanlılar ile Petersburglu züppelerde; o kadar ileri gittim ki, damım gülümsemeyi kesti ve gözlerini yukarıya dikmek yerine, tuhaf bir şekilde, hayatında ilk kez bir burnu olduğunu fark etmiş gibi şaşkınlıktan gözlerini kısmaya başladı. Önceden söz ettiğim, yanımda oturan aslanlardan biri gözünü bir an bile benden ayırmadı; bilmediği bir yerde uyanmış bir aktörün ifadesiyle, “Sen de mi?”

diyecekmiş gibi gözlerini bana dikmişti. Öte yandan, hani derler ya, bülbül gibi şakıyorken bile prens ve Liza'yı izlemeye devam ediyordum. Sürekli birileri onları dansa davet ediyordu; ikisi de dans ettiğinde daha az acı çekiyordum; yan yana oturduklarında, birbirleriyle konuştuklarında âşıkların yüzünden eksilmeyen o tatlı gülüşü izlerken bile daha az acı çekiyordum; ama prens, kucağında Liza'nın mavi şalı, zaferinin tadını çıkarırcasına onu hayran hayran izliyorken, Liza çapkın bir süvariyle odada seke seke yürüdüğünde – ah! İşte o zaman tarifsiz bir ıstırap duydum ve öfke içinde öyle kötü şeyler söyledim ki, damımın gözbebekleri burnuna sabitlendi. O sırada mazurka sona eriyordu. *La confidente*[1] denen figüre başlıyorlardı. Bu figürde bir hanımefendi çemberin ortasına oturur, sırdaş olarak başka bir hanımefendiyi seçer ve kulağına dans etmek istediği beyefendinin ismini fısıldar. Kavalyesi tek tek erkek eşler arasından birilerine işaret eder ama sırrını gizleyen hanımefendi seçilmiş erkek bulununcaya kadar onları reddeder. Liza çemberin ortasına oturdu ve insana, "Tanrı yardımcıları olsun!" dedirtecek ev sahibinin kızını seçti... Prens, Liza'nın kimi seçtiğini bulmaya koyuldu. Yaklaşık on genç adama işaret ettikten sonra (evin kızı her birini en tatlı gülümsemesiyle reddetti), nihayet sıra bana geldi. O anda garip bir his düştü içime; bütün vücudumla kıvranmaya başladım, reddedilebirdim, ama seçilip ayağa kaldırıldım. Prens beni Liza'ya götürdü... Yüzüme bile bakmadı; evin kızı kafasını sallayarak reddedildiğimi belirtti, prens bana döndü ve suratımdaki kaz kafalı ifadesinden olsa gerek, başıyla içten bir selam verdi. Rakibimden gelen o iğneleyici selamlama, o lakayt gülümseme, Liza'nın kayıtsız tavrı, bütün bunlar beni çileden çıkardı... Prense yönelip öfkeyle fısıldadım, "Benle alay edebileceğinizi sanıyorsunuz, öyle mi?"

Prens aşağılayıcı bir şaşkınlıkla bana baktı, kolumdan tuttu, sandalyemin yolunu göstererek soğukkanlılıkla cevap verdi: "Ben

mi?”

“Evet, siz!” diye doğruladım fısıldayarak, ama yine de ona uyarak yerime doğru peşinden giderken, “Sizin gibi Petersburglu bir sonradan görmeye meydanı bırakmaya niyetim yok...” dedim.

Prens sakince gülümsedi, hatta küçümsemeyle kolumu sıktı, “Anlıyorum sizi, ama şimdi yeri değil; daha sonra konuşuruz,” diye fısıldayıp yüzünü çevirdi, Bizmyenkov’a yöneldi ve onu Liza’ya götürdü. Seçilen kişinin bu küçük ve solgun memur olduğu ortaya çıktı. Liza onunla buluşmak için ayağa kalktı.

Başında biçimsiz bir böcek olan damımın yanında otururken kendimi bir kahraman gibi hissettim. Kalbim güm güm atıyordu, kolalı gömleğimin altında göğsüm cesurca kabarmıştı, derince iç çektim ve yanımdaki yerli aslana öyle bir bakış attım ki, bana dönük bacağı istem dışı titredi. Bu adamdan gözlerimi çektikten sonra çemberdeki tüm dansçılara göz gezdirdim... İki üç beyefendinin şaşkınlıkla bana baktığını fark ettim ama yine de prensle olan konuşmamız kimsenin dikkatini çekmedi. Rakibim çoktan sandalyesine dönmüştü ve yüzünde aynı gülümsemeyle tamamen sakindi. Bizmyenkov, Liza’yı yerine götürdü. Liza ona dostça selam verdi ve, tahmin ettiğim gibi, tedirgince hemen prense döndü. Prens, karşılığında elini zarifçe sallayarak güldü; Liza gözlerini düşürüp sevecen bir sitemle ona baktıktan sonra kızardığına göre, oldukça hoşa giden bir şey söylemiş olmalıydı.

Aniden içimde beliren kahramanlık hali mazurkanın sonuna kadar kaybolmadı; yine de kendimi veciz ve “hamasi” sözlere kaptırmadım, kızıl şapkalı şişman bir kadın olan annesinin himayesine bırakana kadar, benden açıkça korkmaya başladığından sürekli gözlerini kırpıştıran, dili tutulmuş damıma karamsar bir ciddiyetle ara sıra bakmakla yetindim. Gözü korkmuş hanımefendiyi ait olduğu yere bıraktıktan sonra pencereye döndüm, kollarımı kavuşturup olacakları beklemeye koyuldum. Uzunca bir süre bekledim. Prens, ev sahibi tarafından (kaymakamın ailesinden ve

öteki misafirlerinden söz etmeye gerek bile yok) sürekli kuşatma altındaydı – tıpkı İngiltere’nin denizlerle çevrili olması gibi. Salonda bulunan herkesi şaşkınlığa uğratmadan benim gibi önemsiz bir adamın yanına gelip konuşamazdı tabii. Bu önemsizlik, hatırlıyorum da, o zaman bile benim için bir sevinç kaynağıydı. İlgisine mazhar olan saygıdeğer şahsiyetleri nezaketle bir bir selamlamasını izlerken, “Öyle olsun,” diye düşündüm, hani şairler der ya, “bir anlığına da olsa, öyle olsun cicim... yakında elime düşeceksin – ne de olsa seni aşağıladım.” Sonunda prens, hayran sürüsünden ustaca kurtularak yanımdan geçti, pencereyle saçlarım arasında bir yere baktı, tam dönüyordu ki aniden bir şey hatırlamış gibi duraksadı. “Ah, tabii!” dedi bana dönerek, “bu arada, sizinle konuşmam gereken küçük bir iş var.”

İnatla prensi takip eden taşralı, yapışkan iki toprak sahibi muhtemelen “küçük iş”i resmi iş zannedip geri çekildi. Prens kolumdan tuttu ve oradan ayrıldık. Kalbim küt küt atıyordu.

“Siz, sanki,” diye başladı *siz* kelimesini vurgulayarak ve, söylemesi tuhaf geliyor ama, taze ve güzel yüzüne fevkalade yakışan küçümseyici bir ifadeyle çeneme baktı, “bana hakaret ettiniz?”

“Ne düşünüyorsam onu söyledim,” diye yanıtladım sesimi yükselterek.

“Şş... sessiz,” dedi, “terbiyeli insanlar sesini yükseltmez. Belki de benle kavga etmek istediniz?”

“O size kalmış,” diye yanıtladım kendimi toparlayarak.

“Sözlerinizi geri almazsanız...” dedi pervasızca, “size meydan okumak zorunda kalacağım.”

“Hiçbir şeyi geri almaya niyetim yok,” diye yanıt verdim gururla.

“Gerçekten mi?” dedi alaycı bir gülümsemeyle. “Bu durumda,” diye devam etti kısa bir aranın ardından, “yarın size düello şahidimi göndermekten onur duyarım.”

“Pekâlâ bayım,” dedim daha kayıtsız bir ses tonuyla.

Prens hafifçe eğilerek selam verdi.

"Beni boş kafalı bir adam olarak düşünmenizi engelleyemem," diye ekledi gözkapaklarını kibirle indirerek, "fakat N. prensleri sonradan görme olamaz. Tekrar görüşene dek hoşçakalın, Bay... Bay Ştukaturin."

Hızla bana sırtını döndü ve tekrar heyecanlanmaya başlamış ev sahibine yaklaştı.

Bay Ştukaturin ha!.. Benim adım Çulkaturin... Son hakaretine karşılık söyleyecek bir şey bulamadım ve kudurmuş bir halde ardından bakakaldım. "Yarın görüşürüz," diye mırıldandım dişlerimi sıkarak ve derhal iflah olmaz bir çapkın olsa da sağlam bir adam olan süvari yüzbaşı Koloberdyaev'i buldum. Prensle olan tartışmamı anlattım ve düello şahidim olmasını istedim. Hemen kabul etti ve sonra eve döndüm.

Bütün gece korkudan değil de heyecandan gözüme uyku girmedi. Ben korkak değilim. Almanların, yeryüzündeki en yüce şey dedikleri ölümle yüzleşme olasılığı üstüne düşünmedim bile. Sadece Liza'yı, mahvolmuş umutlarımı, ne yapmam gerektiğini düşünüyordum. "Prensi öldürmeli miyim?" diye sordum kendime; elbette onu öldürmek istiyordum; intikam için değil, Liza'nın iyiliğini istediğimden. "Ama bu darbeyi kaldıramaz," diye devam ettim. "Hayır, iyisi mi bırakayım, o beni öldürsün!" İtiraf etmeliyim ki silik bir taşralı olarak böyle bir adamı düelloya zorlamış olduğumu düşünmek çok keyif vericiydi.

Bu düşünceler içinde sabahı ettim; çok geçmeden Koloberdyaev geldi.

"Pekâlâ," dedi patırtıyla odaya girerek, "prensin düello şahidi nerede?"

"Kalıbımı basarım," diye sinirlenerek cevapladım, "sabahın yedisinde prens hâlâ uyuyordur."

"O halde," diye karşılık verdi huzursuz yüzbaşı, "bana çay söyle. Dünden beri başım ağrıyor... Dün gece soyunmadan yattım."

“Gerçi,” diye ekledi esneyerek, “genelde kıyafetlerimi çıkarmam.”

Çayını getirdiler. Altı bardak romlu çay, dört tane de pipo içti, geçen gün arabacının sürmeyi reddettiği, yok pahasına aldığı attan söz etti, atı ön ayaklarından birini bağlayarak eğitecekmiş... sonra üzerini çıkarmadan ağzında pipoyla sedirde uyuyakaldı. Ben de kalkıp kâğıtlarımı düzene koydum. Liza’dan aldığım tek not bir davetiyeydi, tam onu bağrıma basacaktım ki, bir an düşününce vazgeçtim ve çekmeceye fırlattım. Koloberdyaev, başı deri yastıktan aşağı sarkmış biçimde hafifçe horluyordu... Hatırlıyorum da, uzun süre hırpani, cüretkâr, umursamaz ve hayat dolu yüzünü inceledim. Saat onda, hizmetçiler Bizmyenkov’un geldiğini haber verdi. Prens, düello şahidi olarak onu seçmişti.

Mışıl mışıl uyuyan yüzbaşıyı birlikte uyandırdık. Ayağa kalktı, uykulu gözlerle bize baktı, boğuk bir sesle votka istedi; kendine geldi ve Bizmyenkov’a selam verdi, işleri ayarlamak için onunla yan odaya geçti. Şahitlerin görüşmesi çok uzun sürmedi. On beş dakika sonra benim odama geldiler. Koloberdyaev bugün saat üçte tabancalarla kozlarımızı paylaşacağımızı söyledi. Başımı sallayıp kabul ettim. Bizmyenkov derhal yola çıktı. Bu tür dalaverelere alışık olmayan bir adam gibi solgun ve içten içe tedirgin olmasına rağmen çok kibar ve soğukkanlıydı. Utanç benzeri bir hisle yüzüne bakmaya cesaret edemedim. Koloberdyaev bana atını anlatmaya başladı. Bu konuşma hoşuma gitti. Liza’dan söz etmesinden korkuyordum. İyi huylu yüzbaşı dedikoducu değildi ve dahası tüm kadınlardan nefret eder, nedendir Tanrı bilir, onlara *salata* derdi. Saat ikide öğle yemeği yedik ve saat üçte anlaştığımız yerdeydik – bir zamanlar Liza’yla yürüdüğüm, huş ağaçlarının olduğu koruda, uçurumun birkaç metre berisinde.

İlk gelen biz olduk; yine de prens ve Bizmyenkov bizi çok bekletmedi. Prens, hiç abartısız, bir gül kadar tazeydi; kasketinin altındaki kahverengi gözleri oldukça içten bakıyordu. Puro içiyordu ve Koloberdyaev’i gördüğünde dostça elini sıktı.

Bana bile nazikçe selam verdi. Bense solgun olduğumun ve sinirden ellerimin hafifçe titrediğinin farkındaydım... boğazım kurumuştu... daha önce hiç düello yapmamıştım. “Ah, Tanrım,” diye düşündüm, “umarım bay alaycı, tedirginliğimi korkaklığa vurmaz!” İçten içe sinirlerime lanet ediyordum, ama doğrudan prensin yüzüne bakıp da dudaklarında belli belirsiz bir gülümseme yakaladığımda aniden tekrar öfkelendim ve hemencecik sakinleştim. O sırada şahitlerimiz engelleri ayarlıyor, mesafeyi ölçüyor ve tabancaları dolduruyorlardı. İşin çoğunu Kolobardyaev yaptı; Bizmyenkov daha çok izledi. Muhteşem bir gündü – o unutulmaz yürüyüşü yaptığımız günkü kadar güzeldi. O zamanki gibi, parlak yeşil yaprakların arasından masmavi gökyüzü görünüyordu. Peltek konuşmalarıyla benle alay ediyor gibiydiler. Prens omzunu genç bir ıhlamur ağacının gövdesine yaslayarak purosunu içmeye devam etti.

Koloberdyaev silahları uzatarak, “Yavaşça yerlerinizi alın baylar, hazırlanın,” dedi en sonunda.

Prens birkaç adım uzaklaştı, durdu ve başını arkaya çevirerek omuzları üzerinden bana sordu, “Hâlâ sözünüzü geri almıyor musunuz?”

Cevap vermeye çalıştım ama sesim beni başarısızlığa uğrattı ve küçümseyici bir el hareketiyle yetinmek zorunda kaldım. Prens tekrar gülümsedi ve yerini aldı. Birbirimize yaklaşmaya başladık. Silahımı kaldırdım, düşmanımın göğsüne doğrulttum – biri dirseğimi dürtmüşçesine aniden tetiği çektim ve ateş ettim. Prens sendeledi, sol elini sol şakağına götürdü – bir kan şeridi yanağından aşağı beyaz güderi eldivenlerinin üzerine akıyordu. Bizmyenkov ona doğru koştu.

“Bir şey yok,” dedi kurşunun deldiği kasketini çıkararak, “başa isabet ettiği halde düşmediğime göre sadece bir sıyrık olmalı.”

Sakince cebinden patiska bir mendil çıkardı ve kanlı buklelerine bastırdı.

Taş kesilmiş gibi bakakaldım ve kıpırdamadım.

“Engele doğru yürüyün lütfen!” dedi Koloberdyaev ciddiyetle.

Dediğini yaptım.

“Düello devam ediyor mu?” diye ekledi Bizmyenkov’a dönerek.

Bizmyenkov cevap vermedi. Fakat prens, mendili yarasından çekmeden engelin önünde bana işkence etme zevkinden kendini alıkoydu ve gülümseyerek karşılık verdi. “Düello bitmiştir,” dedi ve havaya ateş etti. Az daha hırstan ve öfkeden ağlayacaktım. Bu adam bağışlayıcılığıyla düpedüz beni yerin dibine sokmuştu. İtiraz etmek, bana ateş etmesini talep etmek üzereydim ama yanıma geldi ve elini kaldırdı.

“Aramızdaki her şey unutuldu değil mi?” dedi dostane bir sesle.

Rengi atmış suratına, kanlı mendiline baktım ve kafam karıştı, rezil oldum, mahvoldum, elini sıktım.

“Baylar!” diye ekledi şahitlere dönerek, “umarım her şey aramızda kalır.”

“Elbette!” diye bağırdı Koloberdyaev. “Fakat prens izin verin bana ...”

Ve başındaki yarayı bizzat kendi sardı.

Prens, giderken bir kez daha beni başıyla selamladı. Fakat Bizmyenkov bana bakmadı bile. Paramparça –ahlaken paramparça– bir halde Koloberdyaev’le eve döndüm.

“Ne oldu, bir derdin mi var?” diye sordu süvari yüzbaşı. “İçin rahat olsun, yarası ciddi değil. Yarına kadar isterse dans bile edebilir. Yoksa onu öldürmediğine mi üzülüyorsun? Eğer öyleyse yanlış düşünüyorsun; iyi adamdır aslında.”

“Ne diye beni bağışladı ki?” diye mırıldandım sonunda.

“Ha, demek buymuş!” diye sakince katıldı süvari yüzbaşı. “Ah siz yazarlar benim için çok fazlasınız!”

Ne diye beni bir yazar olarak düşündüğüne akıl erdiremedim.

O talihsiz düello sonrasındaki akşam yaşadığım acıları anlatmayı kesinlikle reddediyorum. Nasıl gururum incindi anlatamam. Bana işkence eden vicdanım değildi; ahmaklığımın bilincinde olmaktı

beni kahreden. “Bitirici darbeyi kendi elimle vurdum!” diye sayıkladım, odayı bir aşağı bir yukarı arşınlarken. “Benim tarafımdan yaralanan prens, bir de üstüne beni bağışlıyor... Evet, Liza artık onun. Artık onu hiçbir şey kurtaramayacak, uçurumun eşiğinde onu kollayacak kimse yok.” Prensin sözlerine karşın düellonun bir sır olarak aramızda kalmayacağını çok iyi biliyordum; Liza bir şekilde durumdan haberdar olacaktı. “Prens o kadar da aptal değil,” diye mırıldandım öfkeden kudurmuş bir halde, “bundan faydalanmayacak kadar...” Fakat düello hakkında yanılmıştım. Ertesi gün bütün kasaba düellodan ve asıl sebebinden haberdar olmuştu. Prens bu konuda ağzını açmamıştı; öte yandan, başında sargısı, hazır bir açıklamayla karşısına çıktığında, Liza olanları çoktan duymuştu... Bizmyenkov bana ihanet mi etti, yoksa haberler başka yoldan mı ona ulaştı bilmiyorum. Sahi, küçük bir kasabada bir şeyin gizli kalması mümkün mü? Liza’nın onu nasıl karşıladığını düşünsenize, tüm Ojogin ailesinin onu nasıl karşıladığını! Bana gelince, bir anda evrensel bir infialin ve nefretin nesnesi haline geldim, bir canavar, kıskanç, kana susamış bir deli oldum. Tanıdığım az sayıda insan da benden cüzamlıymışım gibi kaçmaya başladı. Kasabanın ileri gelenleri beni ağır biçimde cezalandırmak için tez elden prense başvurdu. Prensin acil ve ısrarlı ricaları kellemi koltuğa koyabilecek felaketi engelledi. Bu adam beni her türlü yok etmeye yazgılıydı. Yüce gönüllüğü sağ olsun, tabutumun kapağını örttü. Ojoginlerin kapılarının bana kapandığını söylememe bile gerek yok. Hatta Kirill Matveiç evlerinde unuttuğum bir kalemi bile yolladı. Diğerleri neyse de, onun bana kızmasını gerektirecek hiçbir sebep yoktu. Benim “kaçık” (kasabada benim için bu ifadeyi kullanıyorlardı artık) kıskançlığım prensin Liza’yla olan ilişkisini ortaya çıkardı. Hem Ojoginler hem de kasabadakiler ona Liza’nın nişanlısıymış gibi bakmaya başladı. Doğrusu bu durum prensin pek de hoşuna gitmemişti. Henüz maksadını gerçekleştirememiş olsa da, Liza’ya adamakıllı tutkundu. Dünya ehli bir adamın tüm

maharetiyle durumdan faydalanmasını bilmişti ve çok geçmeden, hani derler ya, yeni rolüne bürünmüştü...

Ama ben!.. Kendime ve geleceğe dair bütün umutları kestim o zaman. Acılar tüm varlığımı aşırı yüklü bir el arabası gibi gıcırdatıp inletirken halim artık gülünç olmamalıydı... ama hayır! Kahkaha, gözpınarları tükenene, gözyaşı dökmek artık imkânsız hale gelene kadar gözyaşlarına eşlik etmekle kalmaz – halka halka yayılır, yankı yapar dilin tutulduğu yerde ve artık şikâyet bile edemezsiniz... Neyse, kendimi daha da gülünç düşürmek istemediğimden, korkunç yorgun düştüğümden hikâyemin devamını, Tanrı’nın izniyle sonunu, yarın getireceğim...

29 Mart

Hafif don var; dün buzlar eriyordu.

Dün günlüğüme devam edecek gücüm yoktu; Poprişçin[1] gibi yatağıma uzandım ve Terentyevna'yla konuştum. İşte bir kadın daha! Altmış yıl önce ilk nişanlısını vebadan kaybetmiş, kendisi bütün çocuklarından uzun yaşamış, mazur görülemeyecek kadar yaşlı, istediği kadar çay içiyor, karnı tok sırtı pek; önceki gün bir de bana ne anlatıyor dersiniz? Sefaletten kırılan başka bir yaşlı kadına, yeleğine koysun diye güvelerin kemirdiği eski püskü bir uşak yakalığı göndermiştim (yelek yerine göğsüne üç beş kumaş parçası sarınıyordu)... peki yakalık neden ona verilmemiş de başka bir kadına verilmiş? "Ben sizin bakıcınızım; düşündüm de... ah ah sevgili efendim, hiç yakışmıyor bu size... hem de onca zaman size el bebek gül bebek baktıktan sonra!.." falan filan. Acımasız kocakarı, serzenişleriyle âdeta canımı çıkardı... Neyse hikâyeye geri dönelim.

Sonuç olarak teker altında ezilmiş bir köpek gibi acı çektim. Ancak Ojoginlerin evinden sürüldükten sonra anladım bir adamın mutsuzluğunun tefekküründen ne kadar zevk alabileceğini. Ah insanlar! Gerçekten de acınası bir soy!

Neyse boşverelim şimdi felsefi düşünceleri... Günlerimi yapayalnız geçiriyordum ve Ojoginlerin evinde ne olup bittiğini ve prensin ne yaptığını yalnızca dolaylı, hatta aşağılık yollarla öğrenebiliyordum. Adamım, prensin arabacısının karısının kuzeniyle tanıştı. Bu tanışıklık az da olsa içimi rahatlattı ve adamım imalarım ve küçük hediyelerim sayesinde her akşam efendisinin botlarını çıkarırken onunla ne konuşacağını öğrenmişti artık. Bazen

Ojoginlerin evinden biriyle, Bizmyenkov'la veya prensle sokakta karşılaşıyordum... Prens ve Bizmyenkov'a başımla selam verip konuşmadan geçiyordum. Liza'yı sadece üç kez gördüm: bir defasında annesiyle sosyetik bir mağazada; bir defasında prens, annesi ve babasıyla bir faytonda; bir defasında da kilisede. Elbette kendimde ona yaklaşma cesaretini bulamadım ve uzaktan bakmakla yetindim. Mağazada oldukça endişeli ama neşeliydi... Kendisi için bir şeyler sipariş ediyor ve meşgulce kurdele seçiyordu. Annesi, ellerini karnına bağlamış, burnu havada, sadece anaç kadınlarda görülen aptalca ve özverili bir gülümsemeyle onu izliyordu. Onları faytonda gördüğümde, Liza prensle... o ânı asla unutmayacağım! Yaşlı Ojoginler faytonun arkasında oturuyordu, prens ve Liza da ön tarafta. Her zaman olduğundan daha solgundu; yanaklarında yalnızca iki parça pembelik görünüyordu. Liza, prense yarı dönük, düz tuttuğu sağ koluna yaslanmış (sol elinde bir şemsiye tutuyordu), başı baygınca aşağı sarkık, imalı gözlerle doğrudan prensin yüzüne bakıyordu. O an kendini sonsuza kadar prense teslim etmiş gibiydi. Yüzüne adamakıllı bakmaya fırsatım olmadı, fayton dörtnala verip uzaklaştı – yine de prensin de derinden etkilenmişe benzer bir hali vardı.

Liza'yı üçüncü kez gördüğümde kilisedeydi. Onu prensle arabada göreli on günden fazla olmamıştı; düellonun üzerindense üç hafta kadar geçmişti. Prensin O— kasabasında yapmaya geldiği iş neredeyse tamamlanmıştı. Ama yine de gidişini erteleyip duruyordu. Petersburg'dakilere hasta olduğu söylenmişti. Her gün kasabada Kirill Matveiç'e resmi olarak evlenme isteğini bildirmesi bekleniyordu. Orayı sonsuza dek terk etmek için bu son darbeyi bekliyordum. O— kasabasından nefret eder olmuştum. Evin içinde duramıyor, sabahtan akşama kadar etrafta geziniyordum. Yağmurun kestiği bir yürüyüşten döndüğüm gri bir günde kiliseye girdim. Akşam ayini henüz başlamıştı, çok az insan vardı; etrafa bakındım ve birden gözlerim pencereye yakın tanıdık bir surete takıldı. İlk

başta kim olduğunu anlayamadım: o solgun yüz, o sönmüş bakışlar, o sönmüş yanaklar – bu iki hafta önce gördüğüm Liza'nın aynısı olabilir miydi? Büyük beyaz pencereden giren donuk ışık bir yanını aydınlatırken, başlıksız pelerinine sarılmış, hareketsizce ikonaları izliyordu ve dua etmeye çabalıyor gibi görünüyordu; âdeta kasvetli bir baygınlık halinden uyanmaya çalışıyordu. Arkasında al yanaklı, göğsünde sarı süslemeler olan küçük ve şişman bir uşak duruyor ve elleri arkada bağlı bir halde uykulu bir şaşkınlıkla efendisini izliyordu. Baştan aşağı titredim, az kalsın yanına gidecektim ama kendimi tuttum. Azap verici bir önsezi, göğsümde bir sıkışma yarattı. Liza, akşam ayininin sonuna kadar kıpırdamadı bile. Herkes dışarı çıktı, bir zangoç yerleri süpürmeye başladı; hâlâ yerinden kıpırdamıyordu. Uşak yanına gidip ona bir şeyler söyledi, elbisesine dokundu; Liza etrafına bakındı, ellerini yüzüne kapadı ve gitti. Onu uzaktan evine kadar takip ettim, sonra da evime döndüm. "Onu kaybettik!" diye haykırdım, odama girdiğimde. Bugüne kadar o anki duygularıma anlam veremedim. Hatırlıyorum da, kollarımı kenetleyip kendimi sedire attım ve gözlerimi yere diktim. Nedendir bilmem – bütün sıkıntıma karşın bir şeylerden memnundum... Kendi kendime yazmıyor olsaydım dünyada itiraf edebileceğim bir şey değil bu... Elbette korkunç ve bezdirici bir önsezi bana eziyet çektiriyordu... ve kim bilir, bu önseziler gerçekleşmemiş olsaydı, belki de hâlâ huzursuzluktan kıvranıyor olacaktım. Etkileyici bir ses tonuyla, "İşte insanın kalbi böyledir!" derdi bu durumda orta yaşlı bir Rus öğretmen, akik taşlı yüzüğünün olduğu tombul işaretparmağını sallayarak, ama parmağında akik taşı olan, sesi etkileyici bir Rus öğretmenin görüşlerinden bize ne!

Her şey bir yana, önsezilerimde haklı çıktım. Aniden, prensin muhtemelen Petersburg'dan gelen çağrı üzerine kasabadan ayrıldığı haberleri her yana yayıldı; Kirill Matveiç ve karısına bir teklifte bulunmadan gitmiş. Liza son günlerine kadar bu ihanetin acısını çekecekti. Prensin ayrılışı tamamıyla beklenmedik bir hareketti;

adamımdan aldığım bilgiye göre, bir gün öncesine kadar arabacısı da efendisinin evlenme niyetinden ufacık kuşku duymuyormuş. Bu haber üstüne aklıma özür geldi. Hemen üzerimi giyindim, Ojoginlere doğru yola çıkmak üzereydim, fakat tekrar düşündüğümde ertesi güne kadar beklemenin daha doğru olacağına karar verdim. Aslına bakarsanız, evde kalarak pek de bir şey kaybetmedim. Tam da o akşam, tesadüf eseri O— kasabasına yolu düşmüş Pandopipopulo adında gezgin bir Yunan beni görmeye geldi. Adam tam bir lafebesi, prensle yaptığım düello en çok onun kanına dokunmuş. Kendini buyur ettirmeden içeri daldı, aceleyle odama girdi, dostça elimi sıktı; bin kere özür diledi, beni bir asalet ve cesaret timsali ilan etti, prense söylemediğini bırakmadı; Ojoginleri kınadı, hak ettikleri cezayı bulmuşlar, Liza'ya şöyle bir değindi, omzumdan öptü ve geldiği gibi hızlıca gitti. Bir de söylediğine göre, *en vrai grand seigneur*[1] prens hazretleri, gideceği günün arifesinde Kirill Matveiç'in nazik imalarına soğuklukla karşılık vermiş, kimseyi kandırmaya niyeti olmadığını, evlenme gibi bir düşüncenin aklından bile geçmediğini söylemiş ve başıyla selam vererek gitmiş, olay bundan ibaretmiş... Ertesi gün Ojoginlere gittim. Gözleri bozuk uşak beni görünce oturduğu yerden şimşek hızıyla sıçradı. Geldiğimi haber vermesini söyledim; uşak hemencecik gidip geldi. “Buyrun,” dedi, “içeri girmenizi rica ediyorlar.” Kirill Matveiç'in çalışma odasına girdim... Devamı yarın.

30 Mart

Don

Kirill Matveiç'in çalışma odasına girdim. O itibarlı memurun apar topar Buhara tarzı sabahlığını düzeltip kollarını açarak yaklaştığındaki surat ifademi bana gösterebilecek birine ne paralar öderdim. Alçakgönüllü bir zafer, bağışlayıcı bir duygudaşlık ve hudutsuz cömertliğin kusursuz bir resmi olmalıydım herhalde... Kendimi Afrikalı Scipio gibi hissettim. Ojogin, görünüşe göre mahcup ve pişmandı, gözlerini benden kaçırıyor, yerinde duramıyordu. Bir de şunu fark ettim, alışılmışın dışında yüksek sesle konuşuyor ve dediklerinden bir şey anlaşılmıyordu. Anlaşılmaz ama hararetli bir şekilde benden af diliyordu; ayrılan misafirlerine değindi üstünkörü, aldanmaya ve dünya nimetlerinin geçiciliğine dair belirsiz birkaç genelleme yaptı ve aniden gözleri dolunca bir parça enfiye çekti, muhtemelen gözyaşlarının sebebini gizlemek için. Yeşil Rus enfiyesi kullanıyordu; bu meretin yaşlı adamları bile ağlattığı ve insanın gözlerini bir süre anlamsız ve duyarsız gösterdiği herkesçe çok iyi bilinir. Elbette yaşlı adama çok dikkatli davrandım, kızı ile karısının sağlığını sordum ve birden konuşmayı ustalıkla bir hayli ilginç olan şu dönüşümlü tarım konusuna çevirdim. Her zamanki gibi giyinmiştim, beni taze ve şen duygularla dolduran yumuşak başlılık ve adabımuaşeret beyaz bir yelek ile beyaz bir kravat giyiyormuşum hissi veriyordu. Bir şey canımı sıkıyordu, Liza'yı görme düşüncesi... Ojogin sonunda bana karısıyla da görüşmemi teklif etti. Bu iyi kalpli ama aptal kadın beni görür görmez çok fena utandı, ama aynı etkiyi uzun süre muhafaza etme

yetisine sahip değildi ve çok geçmeden gevşedi. Sonunda Liza'yı gördüm... odaya girdi.

Karşımda utanç duyan, pişmanlık içinde bir günahkâr bulmayı ummuştum ve ben de en sevecen ve yüreklendirici yüz ifademi takınmıştım... Ne yalan söyleyeyim, onu gerçekten sevdim ve onu affetmeye, ona elimi uzatmaya can atıyordum, fakat o ne yaptı, başımla selam vermeme duyarsızca güldü, umursamazca, "Ah, siz miydiniz?" dedi ve bana yüz çevirdi. Evet, doğru; gülüşü zorlamaydı ve zaten bir deri bir kemik kalmış yüzüne yakışmıyordu... ama ne olursa olsun böyle bir karşılama beklemiyordum... Hayretler içinde izledim onu... ne kadar da değişmişti! Karşımdaki kadınla bir zamanlarki çocuk arasında dağlar kadar fark vardı. Büyüyüp serpilmişti; bütün yüz hatları, özellikle dudakları belirginleşmişti... bakışları derinleşmiş, katılaşmış ve mahzunlaşmıştı. Ojoginlerde öğlen yemeğine kadar kaldım. Liza kalktı, odadan çıktı, tekrar geldi, sakince soruları cevapladı, kasıtlı olarak beni kâle almadı. Âşığını öldürmenin eşiğinden dönmüş olmama karşın, öfkelenmeye bile değmeyecek biri olarak hissetmemi istiyordu. Sonunda sabrım taştı; can yakıcı bir dokundurma ağzımdan kaçtı... Gözünün ucuyla bana bakarak ayağa kalktı, pencereye yöneldi, titrek bir sesle, "İstediğinizi söyleyebilirsiniz, ama şunu bilin ki ben o adamı çok sevdim ve her zaman seveceğim, bana karşı bir suç işlediğini düşünmüyorum, tam aksine..." Sesi kesildi, duraksadı... kendini toparlamaya çalıştı, yapamadı, gözyaşlarına boğuldu ve odadan çıktı... Yaşlı Ojoginler mahcup oldu... İkisinin de elini tuttum, bir ah çektim, gözlerimi göğe çevirdim ve oradan ayrıldım.

Hiç iyi değilim, az zamanım kaldı; sonrasında ortaya çıkan azap verici düşünceleri, katı kararları ve Ojoginlerle barışmamdan sonra içimde beliren iç çatışma denen şeyin meyvelerini aynı ayrıntılarla anlatmaya gücüm yok. Liza'nın hâlâ prensi sevdiğine ve sevmeye devam edeceğine adım kadar emindim... fakat kaçınılmaz olanla

uzlaştıkça, ki ben de uzlaşmaya çok hevesliydim, onun aşkını hayal bile edemiyordum. Yalnızca arkadaş olmayı arzu ettim, güvenini kazanmak istedim ve tecrübe sahibi insanların söylediği gibi evlilikte mutluluğun en sağlam direği olan saygı denen şeyi kazanmak istedim... Maalesef, oldukça önemli bir gerçeği gözden kaçırıyordum: Liza düellodan beri benden nefret ediyordu. Bunu çok geç öğrendim.

Daha önce olduğu gibi Ojoginlerin evine sık sık uğramaya başladım. Kirill Matveiç beni hiç olmadığı kadar sevecenlikle ve coşkuyla karşılıyordu. İmrenilecek bir talip olmamama rağmen o sıralar kızını seve seve bana vereceğine inanmak için dayanaklarım bile vardı. Kasabadakiler, Liza ve babasına hiç iyi gözle bakmıyordu, öte yandan beni yere göğe sığdıramıyorlardı. Liza'nın bana karşı tavrı değişmedi. Genellikle sessizdi; bir şeyler yemesi için ona yalvardıklarında boyun eğiyor, hiçbir hüzün belirtisi göstermiyor, fakat her şeye rağmen mum gibi eriyordu. Kirill Matveiç'in hakkını vermek gerek, onu her şeyiyle bağışladı. Yaşlı kadın Ojogin ise zavallı yavru kuşuna bakarken tavuk gibi tüylerini kabartıyordu. Konuşmasa bile Liza'nın uzak durmadığı sadece bir insan vardı, o da Bizmyenkov'du. Yaşlı Ojoginler ona karşı davranışlarında kaba olmasalar da oldukça mesafeliydi. Düello şahidi olduğu için onu affedemiyorlardı. Yine de Bizmyenkov sevimsizliklerini görmüyormuşçasına onları ziyarete devam ediyordu. Benim içinse oldukça soğuk biriydi, ve hatta –söylemesi tuhaf ama– ondan korkuyordum. İki hafta böyle geçip geçti. Uykusuz bir gecenin sonunda, Liza'yla konuşmaya, ona kalbimi açmaya karar verdim; geçmişte olanlara karşın, bütün dedikodulara ve skandallara karşın ancak bana güvenip benimle evlenmeyi kabul ederse kendimi mutlu sayacağımı söyleyecektim. Şaka yapmıyorum, okuldaki okuma kitaplarında rastlanacak türden eşi bulunmaz bir cömertlik örneği gösterdiğimi düşlüyordum, salt şaşkınlıktan kabul

edeceğini düşünüyordum. En azından derdimi anlatıp bu belirsizliğe bir son verecektim artık.

Ojoginlerin evinin arkasında bakımsız ve budanmamış ıhlamur ağaçlarıyla sonlanan fazlasıyla büyük bir bahçe vardı. Bu sık ağaçlığın ortasında bahçeyi karanlık bir patikadan ayıran tahta çitlerin olduğu Çin üslubu eski bir çardak bitiveriyordu. Liza bazen saatlerce bu bahçede tek başına yürüyüşler yapıyordu. Kirill Matveiç bunu biliyordu ve onun rahatsız edilmesini veya izlenmesini yasaklamıştı; bırakın kederinden yorgun düşsün, diyordu. Akşam yemeği için onu evde bulamadıklarında evin sundurmasındaki zili çalmaları yetiyordu ve Liza dudaklarındaki ve gözlerindeki aynı inatçı sessizlik içinde, elinde buruşturduğu küçük bir yaprakla hemencecik ortaya çıkıveriyordu. Bir defasında, evde olmadığı söylendiğinde gidiyormuş gibi yapıp Kirill Matveiç'in evinden ayrıldım, şapkamı taktım, salondan avluya çıktım, oradan da caddeye, fakat bir anda çark edip olağanüstü bir hızla kapıda bitiverdim ve mutfağın önünden seğirterek bahçeye çıktım. Şansa kimse beni görmedi. Sürüncemede kalıp zaman kaybetmeden hızlı adımlarla ağaçların arasına daldım. Önümdeki küçük patikada Liza'yı gördüm. Kalbim güm güm atıyordu. Hareketsizce durdum, derin bir nefes aldım ve arkasını dönmeksizin aniden ellerini kaldırdırdığında ona doğru ilerlemek üzereydim... Ağaçların arkasındaki karanlık patikadan birileri çitlere vuruyormuş gibi açıkça duyulabilen iki tıklatma sesi geldi. Liza ellerini çırptı, bahçe kapısından hafif bir gıcırtı geldi ve ağaçların arasından Bizmyenkov çıktı. Aceleyle bir ağacın arkasına saklandım. Liza sessizce ona yaklaştı. Tek kelime etmeden koluna girdi ve yavaşça patikada yürümeye başladılar. Hayretler içinde arkalarından bakakaldım. Durdular, etraflarını kolaçan edip çalılıkların arkasında kayboldular, tekrar ortaya çıktılar ve sonunda çardağa girdiler. Bu çardak bir kapı bir pencere ufacık yuvarlak bir yapıydı. Ortasında yeşil yosunlarla kaplı tek ayaklı bir masa ve masanın iki yanında, rutubetli ve

karanlık duvarlara biraz aralıklı rengi solmuş iki bank duruyordu. Eskiden, yılda bir ya da iki kez, o da olağanüstü sıcak günlerde burada çay içerlerdi. Kapı tam kapanmıyordu, pencere pervazlarından çıkmıştı ve kanadı kırık bir kuşunkine benzer halde, köşesinden buruk biçimde asılı duruyordu. Çardağın dibine gizlice süzüldüm ve penceredeki aralıktan dikkatle gözetlemeye başladım. Liza başını eğmiş, bankların birinde oturuyordu, sağ eli kucağında, sol eliyse Bizmyenkov'un ellerinin arasındaydı. Bizmyenkov halden anlayan gözlerle Liza'ya bakıyordu.

“Bugün nasıl hissediyorsunuz?” diye sordu alçak sesle.

“Aynı,” diye cevap verdi Liza, “ne daha iyi, ne daha kötü. Boşluk, korkunç bir boşluk!” diye ekledi hüzünle gözlerini kaldırarak.

Bizmyenkov cevap vermedi.

“Ne düşünüyorsunuz,” diye devam etti, “bana bir kez daha yazacak mı?”

“Zannetmiyorum Lizaveta Kirillovna!”

Liza bir şey demedi.

“Hem neden yazsın ki? İlk mektubunda bana her şeyi söyledi. Onun karısı olamazmışım; olsun, bir zamanlar mutluydum... çok uzun sürmedi ama... bir zamanlar mutluydum...”

Bizmyenkov başını yere eğdi.

“Ah,” diye canlanarak devam etti, “bir bilseniz şu Çulkaturin'den nasıl iğreniyorum... o adamın ellerinde onun kanını görür gibi oluyorum.” (İçeri baktığım yarığın arkasında ürperdim.) “Öte yandan,” diye ekledi iç çekerek, “kim bilir belki de o düello olmasaydı... Ah, onu yaralı gördüğümde bir anda her şeyimle onunmuşum gibi hissettim.”

“Çulkaturin sizi seviyor,” dedi Bizmyenkov.

“Banane ondan! Kimsenin sevgisini istemiyorum!..” Durdu ve yavaşça ekledi: “Siz hariç. Evet sevgili dostum, sizin sevginize ihtiyacım var; siz olmasanız kaybolup giderdim. En zor anlarımda bana yardım ettiniz...”

Tıkandı... Bizmyenkov babacan bir edayla ellerini okşamaya başladı.

"N'apabiliriz, n'apabiliriz, Lizaveta Kirillovna!" diye tekrarladı defalarca.

"Evet, gerçekten de," diye cansız bir sesle devam etti Liza, "siz olmasanız ölürdüm. Sizin sayenizde ayakta duruyorum; yalnızca siz bana onu hatırlatıyorsunuz... her şeyi biliyorsunuz işte. O gün onun nasıl da güzel olduğunu hatırlıyor musunuz... affedin beni; sizin için zor olmalı...."

"Olur mu öyle şey! Devam edin! Hay siz çok yaşayın!" diye böldü Bizmyenkov.

Liza elini Bizmyenkov'un eline bastırdı.

"Siz çok iyi yüreklisiniz Bizmyenkov," diye devam etti, "melek gibi birisiniz. Ne yapabilirim! Onu mezara kadar seveceğim. Affettim onu, minnettarım ona. Tanrı yolunu açık etsin! Tanrı gönlüne göre bir eş versin," –ve gözleri yaşla doldu–"umarım beni unutmaz, umarım hiç olmazsa ara sıra Liza'sını hatırlar... hadi çıkalım buradan," diye ekledi kısa bir sessizlikten sonra.

Bizmyenkov, Liza'nın ellerini dudaklarına götürdü.

"Biliyorum," diye devam etti Liza hararetle, "şimdi herkes beni suçluyor, herkes beni taşlıyor. Bırakın yapsınlar! Perişan halimi onların mutluluğuna değişmem... asla! asla!.. Beni sonsuza dek sevmedi, ama bir süreliğine olsa da sevdi! Asla bana yalan söylemedi, karısı olacağımı hiç söylemedi; ben de asla bunun hayalini kurmadım. Zavallı babam öyle olacağını umdu. Şimdi bile tamamen mutsuz değilim; hatırası bana kaldı ve sonuçları her ne kadar korkunç olsa da... burası beni boğuyor... onu en son burada görmüştüm... hadi açık havaya çıkalım."

Kalktılar. Tam zamanında çardağın berisine seğirttim ve gür bir ıhlamur ağacının arkasına saklandım. Çardaktan çıktılar ve seslerden anladığım kadarıyla ağaçların arasına girdiler. Orada anlamsız bir şaşkınlık içinde yerimden kıpırdamadan ne kadar

durdum bilmiyorum ama, aniden tekrar ayak sesleri duyuldu. Toparlanıp pustuğum yerden dikkatlice yola baktım. Bizmyenkov ve Liza aynı yoldan geri geliyorlardı. İkisi de oldukça heyecanlıydı, özellikle Bizmyenkov. Ağlıyor gibi görünüyordu. Liza durdu, ona baktı ve açıkça şunları söyledi: “Kabul ediyorum, Bizmyenkov. Beni bu korkunç durumdan kurtarmaya çalışıyor olsaydınız asla kabul etmezdim, fakat beni seviyorsunuz, her şeyi biliyorsunuz – ve her şeye rağmen beni seviyorsunuz. Sizden daha güvenilir ve samimi bir dost bulamazdım. Karınız olmayı kabul ediyorum.”

Bizmyenkov onun elini öptü. Liza hüzünle gülümsedi ve eve doğru uzaklaştı. Bizmyenkov ağaçların arasına daldı ve ben de evime gittim. Bizmyenkov’un Liza’ya benim söylemeye niyetlendiğim şeyi söylediğini ve onun da benim arzu ettiğim cevabı verdiğini görünce, kendimi daha çok yormama gerek kalmamıştı. İki hafta sonra onunla evlendi. Yaşlı Ojoginler ise kızlarına koca buldukları için mutluydu.

Şimdi söyleyin bana, lüzumsuz bir adam değil miyim ben? Bütün hikâye boyunca lüzumsuz adam rolünü oynamadım mı? Prensin rolü... söylemeye bile gerek yok; Bizmyenkov’un rolü de oldukça açık... Ya ben? Beni neyle karıştırdılar?.. Dış kapının dış mandalı!.. Ah, yazık bana yazık!.. Burlakların dediği gibi, “Ha gayret, bir daha,” – bir gün daha, son bir gün daha ve sonra benim için ne acı kalacak ne de tatlı.

31 Mart

Durumum çok kötü. Bu satırları yatakta yazıyorum. Dünden beri havada ani bir değişiklik oldu. Bugün hava sıcak, âdeta bir yaz günü. Her şey eriyor, çözünüyor, akıp gidiyor. Hava buram buram günyüzüne çıkan toprağın ağır ve keskin kokusuyla dolu. Her yerde buharlar yükseliyor. Güneş sanki her şeyi paramparça ediyor. Çok kötüyüm, çürüdüğümü hissediyorum.

Günlüğümü yazmak istedim, başka ne yapabilirdim ki? Yaşadığım bir olayı anlattım. Gevezelik ettim, uyuyan anılar uyandı ve beni sürükleyip götürdü. Uzun uzadıya ve acele etmeden önümde yıllar varmış gibi yazdım; artık devam edecek vaktim kalmadı. Ölüm, ölüm yaklaşıyor. Ürkütücü *kreşendosunu* duyabiliyorum. Zaman geldi... zaman geldi!..

Aslında ne önemi var? Ne anlattığımın bir önemi var mı? Ölümün karşısında bütün fani kaygılar yok olur. Sakinleştiğimi hissediyorum; daha sade, daha berrak oluyorum. Çok geç anladım!.. Tuhaf şey! Sakinleştim – tabii bir yandan da... korkuyorum. Evet, korkuyorum. Vücudumun yarısına kadar sessiz ve dipsiz karanlığa batmış titriyorum, başımı çevirip tamahkâr bir dikkatle etrafımdaki her şeye gözlerimi dikip bakıyorum. Her şey iki kat daha değerli benim için. Duvardaki her lekeye veda ederken, zavallı ve kasvetli odama tekrar tekrar bakmaya doyamıyorum! Son kez doya doya bak gözlerim. Yaşam geri çekiliyor; yavaşça ve pürüzsüzce benden ayrılıyor, tıpkı denizcinin gözünden kıyının kaybolması gibi. Bakıcımın koyu yazmasına sarılı soluk ve yaşlı yüzü, masadaki tıslayan semaver, penceredeki

sardunya saksısı ve sen zavallı köpeğim Tresor, bu satırları yazdığım kalem, kendi elim, şimdi görüyorum sizleri... işte buradasınız... gerçekten... bugün olabilir mi... sizi bir daha göremeyecek miyim? Bir canlının hayatı terk etmesi zor! Neden bana sokuluyorsun zavallı köpek? Neden hararetle kuyruğunu dikip sallayarak patilerini yatağa koymaya geldin, neden yaslı gözlerini bana diktin? Yoksa benim için üzülüyor musun? Efendinin yakında göçeceğini şimdiden hissediyor musun? Ah, keşke bütün anılarımı odamdaki eşyalar gibi gözümün önünden geçirebilsem! Bu anıların iç karartıcı ve önemsiz olduğunu biliyorum, ama başka bir şey gelmiyor aklıma. Liza'nın dediği gibi, "Boşluk, korkunç boşluk!"

Aman Tanrım! Aman Tanrım! Ölüyorum burada... Sevme yetisi olan ve sevmeye hazır olan bir kalp yakında duracak... Ve bir kere bile mutluluğu tatmadan mı olacak bu, bir kere bile katıksız

mutluluğun tatlı külfeti altında ezilmeden mi olacak? Heyhat! Bu imkânsız, imkânsız, biliyorum... En azından ölmeden önce –çünkü ölüm kutsal bir emeldir, çünkü her varlığı yüceltir– tatlı, hüzünlü, dostça bir ses arkamdan veda şarkısını, bahtsızlığımın şarkısını söylese içim rahatlardı belki. Ama unutulmuş halde, ahmakça ölmek var ya...

Sanırım sayıklamaya başladım.

Hoşçakal hayat! Hoşçakal bahçem! Ve siz, ıhlamur ağaçlarım! Yaz geldiğinde baştan aşağı çiçeklere bürünmeyi unutmayın... hoş kokulu gölgenizde, taze çimenlerde, rüzgârın kıpırdattığı yaprakların fısıltısında uzanmak hoş olsun. Hoşçakal, hoşçakal! Sonsuza dek hoşçakalın!

Hoşçakal Liza! Bu iki kelimeyi yazdım ve neredeyse kahkaha atacaktım. Kitaplardan fırlama yapmacık bir haykırış. Sanki duygusal bir hikâye yazıyorum ve umutsuz bir mektubun sonuna geldim...

Yarın nisanın biri. Yarın ölecek miyim? Doğrusu hiç yakışık almaz. Yine de benim için doğru olan bu...

Doktor bugün nasıl da çene çaldı.

1 Nisan

Bitti... Yaşam sona erdi. Bugün kesin öleceğim. Dışarısı sıcak... âdeta boğucu... yoksa ciğerlerim artık nefes almayı mı reddediyor? Küçük komedyam oynandı. Perde kapanıyor.

Hiçliğe batarken artık lüzumsuz değilim...

Ah, güneş ne kadar da parlak! Şu kudretli ışınlar sonsuzluğu soluyor ...

Hoşçakal Terentyevna!.. Bu sabah pencerenin dibine oturduğunda ağlıyordu... belki bana... belki de yakında kendisi de öleceği için. Tresor'u öldürmeyeceğine dair ondan söz aldım.

Artık yazmak çok zor geliyor... Kalemi bırakıyorum... Zaman geldi de geçiyor! Ölüm artık tıpkı gece giden bir at arabası gibi artan bir gürültüyle yaklaşmıyor; burada etrafımda uçuşuyor, tıpkı peygamberin başının etrafındaki hale gibi.

Ölüyorum... Yaşa sen sevgili yaşayan.

Ve gelelim mezar taşıma
Gençlik sen çok yaşa
Ve sen kayıtsız doğa
Ebedi güzellikle parla.

Yayıncının Notu. Bu son satırın altında uzun saçlı ve bıyıklı, gözleri yüzüne gömülü, kirpikleri ok gibi, profilden görünen bir baş var; ve başın altında birileri şu sözleri yazmış:

Elyazması Okundu
İçindekiler Tasdik Edilmedi
Pyotr Zudotyeşin

S S S S
Sevgili Efendim Pyotr Zudotyeşin
Sevgili Efendim

Bu satırlardaki elyazısı, defterin geri kalan kısımlarındaki elyazısına benzemediğinden, özellikle de kendisinin (yayıncı) aldığı bilgiye göre Bay Çulkaturin'in aslında 18— yılı Nisan ayının 1'ini 2'sine bağlayan gece Kuzu Pınarı'ndaki aile yadigârı kır evinde öldüğü de göz önünde bulundurulduğunda, yayıncı yukarıdaki satırların başkası tarafından sonradan eklendiği sonucuna varmakta haklı olduğunu düşünüyor.

Çeviriye katkıları için
Joulia Tanık'a teşekkürler.
O.T.

RUS EDEBIYATINDA LÜZUMSUZ ADAM

Ellen Chances

"Lüzumsuz adam" (*lişniy çelovek*), 19. yüzyıl ortalarından itibaren Rus edebiyatında özel bir karakter türüne verilen isimdir. İvan Turgenyev'in 1850 tarihli *Lüzumsuz Bir Adamın Günlüğü* (*Dnevnik Lişnego Çeloveka*) adlı yapıtı, 19. yüzyılın ilk yarısından 20. yüzyıla uzanan dönemdeki edebi karakterleri tanımlayan "lüzumsuz adam" sözüne yaygınlık kazandırmıştır. Genellikle, Turgenyev'in *Lüzumsuz Bir Adamın Günlüğü*'ndeki Çulkaturin'i, *Babalar ve Oğullar*'ındaki (*Ottsı i Deti*) Bazarov'u ve İvan Gonçarov'un romanıyla aynı adı taşıyan Oblomov'uyla birlikte lüzumsuz adam geleneğinin sonu 19. yüzyıl ortaları olarak işaretlenir.

Lüzumsuz adam fikri Rusya'ya özgü olsa da aynı zamanda geçmiş ve şimdiki kültürlerin, insanları konformist ve uyumsuz olarak kutuplu bir sınıflandırmaya tâbi tuttuğu daha geniş bir

olgunun parçasıdır. Amerika'nın güneyli yazarı Kate Chopin'in *Uyanış* (1899) romanını, Alman yazar Friedrich Schiller'in *Haydutlar* (1871) oyununu veya Fransız yönetmen Eric Rohmer'nin *Öğleden Sonra Aşk* (1972) filmini incelediğimizde, farklı zaman ve mekânlardan konuşan bu sanatçıların, lüzumsuz adam geleneği doğrultusunda birazdan ele alacağım Rus yazarlarda olduğu gibi, statükoya riayetin doğrudan veya dolaylı olarak erdem diye sunulduğu eserler üretmişlerdir. Farklı kültürlerden kimi yazarlar farklı olmaya cesaret ederek manevi ya da gerçek anlamda kaybedenleri resmederken aynı örüntüyü kullanmışlardır. Statükoya boyun eğen, toplumsal ya da dini değerlere riayet eden karakterler çoğunlukla ahlaken zafer kazananlar olarak resmedilmiştir.

Uyumsuzun bazen asil ve trajik bir figür olarak alımlandığı, fakat bazen de doğrudan veya dolaylı olarak kınandığı görülür. Uyumsuz davranışın yazar tarafından kınanması veya uyumsuzluğa karşı ikircikli bir tavır, farklı kültürlerin sanat ve hayat anlayışlarına işaret eder. Erich Fromm *Özgürlükten Kaçış*'ta, özgürlük arzusunun itaat arzusuyla birlikte var olduğunu söyler. Stanley Milgram ve Solomon Asch tarafından yapılan psikoloji deneyleri de insanların, bireyciliği, olduğundan daha çok destekledikleri sanısına kapıldıklarını gösterir. Bu modeller, kimi yazarların, yapıtlarında uyumsuz kahramanı ikircikli bir tavırla yansıtmaları bakımından Ruslardaki lüzumsuz adam geleneğiyle bire bir örtüşür.

18. yüzyıldaki Bildungsroman geleneği, bir insanın toplumla uzlaşmasında eğitimin önemine vurgu yapmıştır. Çetin bireycilik de, uyumlu olma istenci de Amerikan kültürünün belirgin özellikleri olarak gözlemlenmiştir. Amerikalı yazar Gertrude Crampton'ın çocuk kitabı *Tootle*'da, çiçeklerle kaplı çayırda oynamak ve haşarılık etmek için raydan çıkmayı seven bir tren anlatılır. Fakat hikâyenin sonunda genç okurlara verilen mesaj, trenlerin raydan çıkmaması gerektiğidir.

Rusya’da ise, Rus Kilisesi tarafından azizlik mertebesine yükseltilen ilk rahipler olan Boris ve Gleb’in başkaldırmayı reddettikleri için takdir edildiğini görürüz. Rus Ortodoksluğunda, insanlar bireyden çok, büyük bir cemaatin bütünleyici parçaları olarak görülür. Önemli olan kolektiftir. Kurtuluşa bireysel çabadan ziyade cemaat içinde kalarak erişilir. “Evrensellik” (*sobornost*) kavramı insan yaşamının ve dinin kolektif doğasına vurgu yapar. Rus Ortodoksluğu, insanın tek başına veya bağımsız bir varoluş sürme girişimlerini kınar.

Rusya’nın kurtuluşunun, yalın Rus halkında, cemaat içinde olma idealinde, Rus dininde, akıldışı olanda ve mülkiyetin ortak olduğu köylü komününde yattığına inanan, Slavofil denen 19. yüzyıl aydınları bu değerleri savunmuştur. Eğitimliler cephesinin öbür cenahı Batıcılar ise Rusya’nın kurtuluşunun Batı Avrupa’nın yasalarını, yeniliklerini, bireycilik ve akılcılık gibi değerlerini benimsemede yattığını öne sürmüşlerdir. Genellikle Batı Avrupa üniversitelerinde okumuş ve ülkelerine geri dönmüş Batılılaşmış Rusların deneyimleri dolaylı olarak lüzumsuz adam portrelerine yansımıştır. Bu insanlar Batı tarzı eğitimleri nedeniyle Rusya’ya, Rus oldukları için de Avrupa’ya uyum sağlayamamıştır.

Peki Rus edebiyatındaki birçok eserde yer alan lüzumsuz adamlar kimlerdir? İlk olarak lüzumsuz adamı edebi bir tip olarak ele alalım. Daha önce de yazdığım gibi:

Lüzumsuz adam toplumla çatışkı içindeki aciz aristokrattır .... “hayalci ve faydasız”dır .... “eyleme geçemeyen bir aydın”, “başarısız bir idealist”, toplumsal ve etik sorunlara duyarlı, “ama kısmen kişisel zaafları, kısmen de eyleme geçme özgürlüğü üzerindeki toplumsal ve siyasi kısıtlamalar nedeniyle eyleme geçemeyen kahramandır”.

(Ellen B. Chances, *Conformity’s Children*, 1978)

Bu aciz ve yabancı uyumsuz adamlar, genellikle toplumla barışık, eyleme geçebilen, çevresindeki yaşama dahil olabilen güçlü kadınlarla birlikte işlenir. Burada sıklıkla anılan örnek, Aleksandr Puşkin'in manzum romanının başkişisi başarısız ve aciz Yevgeniy Onegin ile romanın güçlü ve hayatın gidişatına etki edebilen kadın kahramanı Tatyana'nın yan yana işlendiği *Yevgeniy Onegin*'dir. Lüzumsuz adam, çoğunlukla, Onegin gibi şehir hayatının sahte ve "kirlenmiş" atmosferinden gelir; bu şehir, genellikle Batılılaşmış Petersburg'dur. Tatyana gibi kadın figürlerinse tam tersine, Rusya'nın kırsal kesiminde derin kökleri vardır.

"Lüzumsuz adam" terimi, Puşkin'in *Yevgeniy Onegin*'ininden başlayan ve Turgenyev'in *Lüzumsuz Bir Adamın Günlüğü*'ne uzanan karakterleri imlemek için kullanılmıştır. Eleştirel çalışmalar, bu türden karakterlere trajik ya da romantik kahramanlar olarak bakar ve başarısızlıklarını toplumun üstün özelliklere sahip dışlanmış bireycileri anlayamamasına atfeder. Sonuç olarak yazarların, yetenekli ve "lüzumsuz" karakterlerin yabancılaşmasına yol açan toplumdaki bozuklukları göstererek bu dışlanmış figürleri destekledikleri görülür.

Bu türden izleklerin Rus edebiyatındaki ilk örneklerinden biri, Çatski adındaki karakterin olduğu Aleksandr Griboyedov'un *Akıldan Bela* (*Gorye Ot Uma*) oyunudur. Çatski, bulunduğu toplumda göze çarpmasına neden olan güçlü bir ahlaki pusulaya sahip bir karakter olarak sergilenir. O tam bir uyumsuzdur; toplum onu deli olarak görse de, nitelikleri çektiği sıkıntılara değecek türdendir.

Uyumsuzun erdemlerinin savunulduğu bir başka örnekse, epey sonraları gelmesine karşın romantik kahraman geleneğine uygun düşer. Boris Pasternak'ın, kahramanıyla aynı adı taşıyan romanı *Doktor Jivago*'da (1957) karakterin topluma "lüzumsuzluğu" yazar tarafından olumlu bir nitelik olarak yansıtılır. Toplumun diğer üyelerinden farklı olması, bireyciliği ve bağımsız düşünce gücü

onun takdir edilecek nitelikleridir. Pasternak'a göre, insan yaşamının en önemli değerlerini ayakta tutmak için dünyanın ihtiyacı olan şeyler bunlardır. Yuri Jivago da böylelikle içindeki yeteneklere dönerek güçlü ve kalıcı şiirler yazar. Hayatını feda etmesine karşın, Pasternak, Jivago'nun şiirlerinin yaşamaya devam edeceğini açıkça ifade eder.

Pasternak yarattığı lüzumsuz adamla 19. ve 20. yüzyıldaki Rus entelijensiya geleneğini yansıtır. Pasternak, aykırı kahramanını betimlerken 19. yüzyıldaki Rus yazarın ayrıcalıklı konumundan yararlanır. Yazar, toplumun geri kalanından farklı ve daha asil biri olarak görülür. Bu geleneğin kökleri, 19. yüzyıldaki romantizmin sanatçıyı yücelten tavrına gider. Rusya'nın dünyanın geri kalanından yalıtılmışlığı, 19. yüzyıl kültüründeki birçok özelliği "muhafaza"sı ve Demir Perde nedeniyle Rusya'da ve Sovyetler Birliği'nde Batı Avrupa'ya nazaran daha uzun sürmüş bir gelenektir bu.

Pasternak'ın şair Yuri Jivago'su Puşkin'in 1820'lerde yazdığı *Peygamber* (*Prorok*) adlı ünlü şiirinden yankılar taşır. Puşkin'in şiirinde, adamın birine bir melek tecelli eder, kulaklarına ve gözlerine dokunur, sonrasında adamın dilini bilge bir yılanınkiyle değiştirir. Melek, adamın kalbini söker ve yerine yanan bir kömür parçası koyar. Tanrı, insanların kalbini Kelâm'ıyla yakması için artık onu görevlendirmiştir. Pasternak'ın romanında da Doktor Jivago, şiirindeki sözcüklerle insanları manevi olarak iyileştirir.

Puşkin'in şiirindeki şairin ayrıcalıklı konumu teması, Rus kültüründe 1980'lere kadar devam etmiştir. Andrey Tarkovski, *Mühürlenmiş Zaman* (*Zapeçatlonnoye Vremya*) adlı kitabında Puşkin'in şiirini alıntalayarak sanatçının görevini açıklar. *Peygamber*, aynı zamanda Andrey Bitov'un *Puşkin Evi* (*Puşkinskiy Dom*) romanının başkişisi tarafından yazılan bir makalede yer alır.

Bitov, romanında 18. yüzyıldan 20. yüzyılın devrim öncesi yıllarına uzanan Rus edebiyatının, 1960'larda ve 1970'lerde bile, tam da Stalin'in toplumsal ve kültürel hayatta sebep olduğu

kırılmadan dolayı hâlâ "doğada muhafaza edilmiş" gibi korunduğundan söz eder. Dahası, Bitov'un kendisi *Puşkin Evi*'nde, erdemleri ruhun özgürlüğünü ve Sovyet sisteminin baskılarına karşı gelişen bireyciliği yansıtan Platonoviç Odoyevtsev karakterini sunar okura. Odoyevtsev'in torunu Leva Odoyevtsev, sisteme olan bağlılığı yüzünden eleştirilir, çünkü sisteme ne kadar bağlı olduğunun öylesine farkında değildir ki, sistemden azat edilse bile geri dönmeyi kendisi talep edecektir.

19. ve 20. yüzyıldaki lüzumsuz adam betimlemeleri, Griboyedov'un oyunundakinden ya da Pasternak ile Bitov'un romanlarındakinden farklılık gösterir. Griboyedov, Pasternak ve Bitov, aykırı kahramanlarını toplumun dayatmalarına meydan okudukları için methederken, *Yevgeniy Onegin* dikkatli incelendiğinde, Puşkin'in, kahramanına karşı ikircikli bir tavır sergilediği görülür. Uyumsuz olduğu için Onegin'i bir yandan açıkça, bir yandan da üstü kapalı biçimde eleştirir. Romanın sonunda Tatyana'nın erdemleri övülür, çünkü hayatın akışına boyun eğmiş ve statükoya başkaldırmamıştır. Oysaki Tatyana romanın başında toplumla uzlaşan birisi değildir. Taşranın kalburüstü boş insanlarıyla vakit geçirmek yerine okumayı tercih eder. Puşkin, Petersburg'a gittikten sonra toplumun kurallarına uyarak yaşamayı öğrenen Tatyana'dan övgüyle söz eder. Puşkin, kadın kahramanını betimlerken bireycinin niteliklerini değil de topluma boyun eğenin niteliklerini takdir eder. Onegin hiçbir yere uyum sağlayamaz, ne Petersburg'daki topluma ne de taşraya; ve okur da bunun olumsuz bir özellik olduğu sanısına kapılır. Puşkin'in toplumla barışık karakterlere tavrı ikirciklidir. Topluma boyun eğdiği için Tatyana'dan övgüyle söz ederken, kız kardeşi Olga'yı, kendisini çoğunluktan ayıramadığı için eleştirir.

Lüzumsuz adamın ilk betimlemelerinden biri olan *Zamanımızın Bir Kahramanı* (*Geroy Naşego Vremeni*) romanında Mihail Lermontov, zamanının "kahraman"ı olan Peçorin'e karşı olumsuz

bir tutum sergiler. Asi bir yalnız, romantik Byronik bir figür olan Lermontov'un Peçorin'i, gittiği her yerde yıkıcı bir kuvvet olarak sergilenir. Öte yandan, romandaki dürüst ve iyiliksever karakter Maksim Maksimiç ise olumlu bir kuvvet olarak gösterilir. Maksim Maksimiç, Peçorin gibi kaderi sorgulamaz, yaşamın sunduğuyla yetinir. En basit haliyle ifade edersek, Lermontov, Peçorin'i yererken Maksim Maksimiç'i över.

Puşkin ve Lermontov'un bu ilk lüzumsuz adam tasvirlerinde, aynı türden başkişilerin olduğu başka romanlarda tekrarlanacak izlekleri görürüz. *Yevgeniy Onegin*'de topluma başkaldıran Onegin, *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nda metafizik asi Peçorin vardır. (Albert Camus'nün metafizik asiye dair varoluşçu romanı *Düşüş*'ün girişinde Lermontov'un romanından alıntı yapması hiç de tesadüf değildir.) Bu ilk örneklerin ardından lüzumsuz adam temasını ele alan pek çok Rus yazar, toplumsal ve metafizik yabancılar üzerine yazmıştır.

Aleksandr Herzen'in *Suçlu Kim?* (*Kto Vinovat?*) adlı toplumsal romanı, hayalci Rus tipinin kökenlerini anlatır. Herzen'in başkişisi Beltov, yüksek dozda edebiyatla yetişmiş, gerçeklikten kopmuş bir karakterdir. Herzen, E.T.A. Hoffmann'ın *Altın Küp*'ündeki Anselmus gibi Alman romantizminde örneklerine sık rastlanan günlük hayatın sıkıcı rutini yerine düş dünyasını tercih eden hayalperest tipini işler. Toplumcu bir hayalperest olan Herzen, lüzumsuz adamını yaratırken, Romantizm modellerinden aldığı Alman hayalperest kahramanı, Balzac gibi Fransız kent yazarlarından ve Rus natüralist yazarlardan aldığı toplumsal roman kahramanıyla harmanlar. Eleştirmenler, Herzen'in romanının geçtiği mahali, Gogol'ün *Ölü Canlar*'daki (*Mertvıye Duşi*) natüralist çevreden etkilenerek seçtiğine işaret etmişlerdir. Dahası, Herzen, Peçorin ve Onegin gibi önceki uyumsuz emsallerinin farkındadır.

Herzen, tüm bu modelleri birleştirerek topluma bir şekilde faydalı olmak isteyen bir lüzumsuz adam ortaya çıkarmıştır. Başka bir

deyişle, Herzen, hayalperesti toplumsal roman içine yerleştirerek ve onu toplumu değiştirmek isteyen biri olarak betimleyerek, toplumsal-siyasi tınıları olan bir lüzumsuz adam, Rusya'ya özgü bir "toplumcu hayalperest" öne sürmüştür. Herzen'inki, değişen toplumda etkin bir görev almak isteyen, ama bunu beceremeyen bir toplumdışıdır. Beltov, gerçek hayattaki birçok Rus aristokrat gibi toplumda siyasi bir rol almak ister.

Beltov karakterinin eyleme geçememesindeki kabahat toplumda değil, yine Beltov'un kendisinde bulunmuştur ve bu yönüyle Herzen'in lüzumsuz adamı, Puşkin ve Lermontov'unkine oldukça benzerdir. Beltov, hayata uyum sağlayamadığı için kendini toplumdan soyutlamış, kitap ve düşünce dünyasına kapanmıştır. Herzen, bu figürü sosyolojik bir tip olarak çözümler. Lüzumsuz adam karakterini, Alman filozof Friedrich Shelling'in *Doğa Felsefesi* (*Naturphilosophie*) üzerine yazdığı makaleleriyle eşleşecek biçimde şekillendirir. İnsanların doğadan kopması gibi, Beltov da toplumdan bütünüyle kopmuştur.

Herzen'in romanı, edebi bir başyapıt olmasa da lüzumsuz adam üstüne yapılan bir çalışmada önemli bir yere sahiptir. Lüzumsuz adamını ideolojik koşullarda biçimlendirerek, geleneği, Dostoyevski'nin ve Tolstoy'un izleyeceği doğrultuda değiştirmiştir. Böylelikle lüzumsuz adamın tarihinde kilit bir rol oynamıştır.

Bu gelenek içindeki bir başka kilit figür, Dostoyevski, Tolstoy ve Herzen'in çağdaşı olan İvan Turgenyev'dir. Beltov gibi Turgenyev'in aynı adlı novelasındaki Rudin karakteri, soyut fikirler dünyasında yaşar. Uyumsuzluğu yüzünden normal bir yaşam süremeyen bir toplumdışıdır. İdealizmini mazeret göstererek sorumluluğu diğer insanların üzerine yıkar. Çevresindeki insanların mutsuz olmasına ve acı çekmesine sebep olur. Yalnız bir gezgin olan Rudin, 1848 Paris olaylarında barikatlarda hayatını feda eder. Öldükten sonra bile yabancı olarak kalır. Fransız isyancılar onu

Polonyalı zanneder. Konformist olan Lejnev ise yaşamda ve insan ilişkilerinde başarılı ve mutlu bir figür olarak gösterilir.

Rudin, toplumsal anlamdaki uyumsuz geleneğinde yer alırken, Turgenyev'in diğer romanlarındaki lüzumsuz adamlar, doğanın döngüsüne ayak uyduramayan metafizik yabancılardır. Lüzumsuz adam terimini yaygınlaştırmakla maruf *Lüzumsuz Bir Adamın Günlüğü* tam da bu türden bir örnek. Ana karakter Çulkaturin, günlüğünde şunları yazar: "Doğa bu dünyaya gelişimi hesaba katmadı ve .... bana davetsiz misafir muamelesi yapıyor." Çulkaturin, toplumsal açıdan çevresindeki prens ile Bizmyenkov gibi insanlardan aslında çok farklı değildir. Lüzumsuz hisseder, fakat sunduğu tek delil, âşık olduğu Liza'yı başka bir adama kaybetmesidir ve bu, gerçek bir lüzumsuzluk örneği değil, yalnızca aşkta kaybetme vakasıdır. Çulkaturin lüzumsuzdur, çünkü kendisini o hale getirmiştir. Doğadan tamamıyla kopmuş hisseder. Çulkaturin, kendisini doğayla bir hissettiği çocukluk anılarını hatırlar ve ölürken de bu birlik duygusuna geri dönmek için yanıp tutuşur. Günlüğüne yazdıkları da birlik olmayı arzuladığı doğanın döngüsünden kopmuş olduğunu gösterir; marttan nisana kadar tutulan kayıtlar doğanın bahara geçişine ve yeni hayata uyanışına işaret eder, öte yandan Çulkaturin'in yorumları ise kendi hayatının sonuna geldiğini açıkça belli eder. Bu lüzumsuz adam portresinde, toplum yerine doğa üstün gelmiştir.

Turgenyev'in *Babalar ve Oğullar*'ında uyumsuz, doğanın döngüsüne yabancı ve Tanrı'nın düzenine başkaldıran aykırı biri olarak aktarılır. *Babalar ve Oğullar*, zamanının toplumsal gerçekliklerini yansıtır. Roman genelde 1840'ların evrim taraftarı liberal babaları ile 1860'ların devrim yanlısı radikalleri arasındaki çatışmanın kurgusal temsili olarak yorumlanmıştır. Roman üzerine yapılan çözümlemeler çoğunlukla romanın toplumsal-siyasi boyutlarına ya da estetik özelliklerine odaklanmıştır. Ana karakter nihilist Bazarov'un olumlu veya olumsuz biçimde resmedilip

resmedilmediği, eleştirmenin siyasi eğilimlerine göre değişir. (*Babalar ve Oğullar* üzerine yazılmış en iyi denemelerden birisi Isaiah Berlin'in *Rus Düşünürler* adlı kitabındaki "Babalar ve Çocuklar"dır.) Romanı siyasi bağlamından ayırmak isteyen eleştirmenler Turgenyev'in aslen sanata odaklandığında ısrar etmişlerdir.

Fakat romanı incelediğimizde gerçek kazananların ayrı kuşaklardan olan ve yaşamın akışına boyun eğen baba Nikolay Kirsanov, oğul Arkadiy ve Arkadiy'in aşkı Katya olduğunu fark ederiz. Farklı kuşakların kaybedenleri olan Nikolay Kirsanov'un kardeşi Pavel, nihilist Bazarov ve sevdiği kadın Odintsova ise yaşamın akışına uymayanlardır. Turgenyev, Bazarov'u yapısal ve toplumsal olarak tek başına resmederek onun lüzumsuzluğunu vurgular. Onu aristokrat ya da alt sınıf olarak değil, *raznoçintsı* denen soylu kökenden gelmeyen orta sınıftan Rus entelektüellerin bir üyesi olarak tasarlar. Bir nihilist olarak Bazarov yerleşik düzene başkaldırır. Turgenyev, Bazarov'un tek başınalığını vurgular. Romanın başında bile arkadaşı Arkadiy ve babası faytonda birlikte oturuyorken, Bazarov ayrı bir araçta tek başına bırakılır. Çoğunlukla bir yere vardığı veya bir yerden ayrıldığı görülür. İdeolojik rakipler olan Bazarov ve Pavel Kirsanov hariç bütün karakterler bir yerlere aittir ve başka biriyle eşleşirler. Romanın sonunda, yaşamın doğal akışında gitmesini reddeden Pavel Kirsanov ve Bazarov'un yalnız kaldığını görürüz. Bazarov'un aksine Arkadiy, insanların ölümün ve yaşamın gücünü kabul etmeleri gerektiğini idrak eder. Turgenyev'de üstü kapalı olarak yaşama boyun eğmenin bir erdem olduğu inancı vardır. Mesele o halde babalar ve oğullar değil, boyun eğme ile başkaldırma arasındaki karşıtlıktır. Ait olmayanlar yerilir, ait olanlar başarılı olur.

Gonçarov'un romanı *Oblomov*, ancak kitabın üçte biri bittikten sonra yataktan çıkabilen eski kuşaktan bir toprak sahibi üzerinedir. Oblomov'un yarı Rus, yarı Alman kökenli arkadaşı Ştoltz ise

eyleme, ilerlemeye ve yeni fikirlere inanmaktadır. Turgenyev'in Bazarov'u lüzumsuzdur, çünkü taşra eşrafının yaşam biçimine uyum sağlayamaz. Oblomov ise, taşra eşrafına özgü eski düşünceleri yüzünden yeni topluma uyum sağlayamaz. Oblomov'da, bu incelemede ele alınan yapıtlardakinin zıttı olan bir "lüzumsuzluk" görürüz. Çatski, Beltov, Turgenyev'in Bazarov'u ve Rudin'i lüzumsuzdur, çünkü yeni fikirleri yüzünden topluma uyum sağlayamazlar. Oblomov, neredeyse bunun bir parodisidir, çünkü hiçbir düşünceye sahip değildir. Yalnız bırakılıp mazi üzerine düşüncelere dalmak, huzurlu geçmişin düşlerinde yaşamak ister. Öbür lüzumsuz adamlar gibi Oblomov da içinde bulunduğu topluma uyum sağlayamaz. Harekete geçmek ve koşuşturmak istemediğinden toplumsal normlardan sapan biridir. Gonçarov, Oblomov'un kişisel sorununu, eski Rusya'nın yeni Rusya'ya uyum sağlayamaması olarak soyutlamıştır. Oblomov zamanı durdurmak ister. Evden ve yatağından çıkmayı reddeder. Kendisini olgunlaştıracak davranışlardan kaçar. Sevdiği kadın Olga'yla evlenmek yerine kendisini sabahlığının koruyucu örtüsüne gömer. Oblomov hayatı çocukken olduğu gibi tutmayı tercih eder. Öbür lüzumsuz adamlar gibi o da kınanır. Âşık olduğu Olga yerine, geçmişin bir diğer kalıntısı Agafya Matveyevna'yla evlenir. Sorun, geçmişin şimdiki zamanda yer bulamamasıdır. Şimdiki zamana ayak uyduramayanlar kınanır ve değişim tarafından yenilgiye uğratılırlar. Öte yandan Ştoltz, yeni Rusya'daki hayata uyum sağlar. Kendi mâlikanesini ve Oblomov'un işlerini yolunda tutarak başarılı olur. Yetişkinlerin aşk ilişkilerinden korkmaz ve sonunda Olga'yla evlenir.

Dostoyevski ve Tolstoy, lüzumsuz adam geleneğine, betimlemelerini ideolojik çerçevede yaparak katkıda bulundular. Dostoyevski için lüzumsuzluk, Rus aydınlarının "halk"tan (*narod*) kopmuş olmasıdır. Yalın halkın normlarından sapmış aydınlar, kusurlu ve yolunu şaşırmıştır, bu yüzden şiddetli bir eleştiriye maruz

kalırlar. Halkın karakterini taşıyanlarsa övgüye layık bulunur. Dostoyevski, yaşamının sonlarına doğru yaptığı Puşkin konuşmasında, Rus aydınlarının "toprak"tan (*poçva*) koptuğunu açıklar. Puşkin, "halkın gerçekliği"yle bağları kuran, Rus toplumunun dirilişine önayak olan kişi olarak önemlidir. Dostoyevski bunu Puşkin'in Tatyana'sında görür, çünkü o, Rus tininin ta kendisidir, Onegin gibi Avrupalılaşmış karakterlerse bunun tam tersidir.

Bu fikirler, 1860'larda Dostoyevski'nin hazırladığı *Vremya* ve *Epoka* adlı siyasi edebiyat dergilerinde öne sürdüğü ve savunduğu "toprağa dönüş" (*poçvenniçestvo*) fikrini yansıtır. Dostoyevski, "poçvenniçestvo" ile Batıcı ve Slavofil yaklaşımları Rus kültüründe sentezlemek ister. Büyük Petro'nun reformlarının doğru olduğuna inanır, yine de Ruslar körü körüne Batı'ya tapmamalıdır. Rus değerlerinin, dininin ve özellikle kimliğinin önemli olduğunu, ama Büyük Petro'nun Batılılaşma reformlarının da reddedilmemesi gerektiğini öne sürer. Bu nedenle, Dostoyevski'nin edebiyatındaki Batılılaşmış kahramanlar, Rus manevi değerlerini benimsemek için kuşku ve akılcı düşünce yolculuğundan geçmek zorundadır.

1860'ların başında "toprağa dönüş", Çar II. Aleksandr'ın yaptığı reformlarca desteklenir. Dostoyevski, bu dönemde çeşitli sebeplerden dolayı, siyasi reformların toplumu değiştirme kapasitesine olan güvenini kaybeder. II. Aleksandr'ın reformları yeterince geniş çaplı değildir. Rus radikalleri, yeni fikirleri tartışmak yerine terörist yöntemleri kullanmaya başlar. Dostoyevski'nin 1862-1863 yıllarındaki Batı Avrupa ziyareti, onu, akılcı yasalara bağlılığın insanları değiştirmek için yeterli olmadığına inandırır. Bunun yerine, değişimin yalnızca insanların birbirine olan akıldışı ve doğal sevgisinden gelebileceği sonucuna varır. Dostoyeveski'nin savunduğu "toprağa dönüş" fikriyle biçimlenen lüzumsuz adamın ideolojik betimlemeleri, onun kurmaca eserlerinin tipik özelliğidir. *Yeraltından Notlar* (*Zapiski iz Podpolya*, 1864) örneğinde, yeraltı

adamının Avrupai formları benimsemesi, mutlak bir eylemsizliğe ve gerçeklikle başa çıkamamasına yol açar. Örneğin, yeraltı adamına göre, eğitimli bir adamın sızlanmalarının ötekilerden farkı, "kendini topraktan ve halktan koparmış birinin inlemeleri" olmasıdır. Yeraltı adamı kitaplar ve hayaller içinde yaşar, bu nedenle hayatla başa çıkamaz. Onun karşıtı ise, Rus bir aileden gelen Rigalı Liza'dır. Liza, içten ve doğal davranışları olan, şefkat dolu biridir. *Yeraltından Notlar*, kurgusal düzlemde "toprağa dönüş"ün ilkelerini gösterir. Batı'nın akılcı ve soyut fikirleriyle kafayı bozmuş adam, Rusya'ya uyum sağlayamaz. Rus entelijansiyası aykırı ve ahlaken hastalıklıdır; Hıristiyanlıktaki, insanların kendiliğinden ve akıldışı biçimde birbirlerini sevmesi anlayışıyla yoğrulmuş sıradan Rus halkının sahiciliğiyle uyumsuzdur. Yeraltı adamı ideolojik bir uyumsuzdur. Batılılaşmış soyut düşüncenin bozduğu hastalıklı biridir. Hatta dünyanın "en soyut, en tasarlanmış şehri" olan Batılılaşmış Petersburg'dandır.

Suç ve Ceza (*Prestupleniye i Nakazaniye*), ismi, Rusça "hizipleşme" sözcüğünden gelen Raskolnikov'un hikâyesini anlatır. Raskolnikov, özünden ve Rusya'nın manevi değerlerinden kopmuştur, çünkü egoizm ve kişisel çıkar gibi Batıcı fikirler yüzünden hastalanmıştır. Dostoyevski, Rusya'nın yaşamı olumlayan kuvvetine lüzumsuz olan hastalıklı başkisini, bir suçluya, bir katile dönüştürmüştür. Joseph Frank, *Dostoevsky: The Miraculous Years, 1865-1871* (1995) adlı çalışmasında Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*'da 1860'lardaki Rus radikallerinin çıkmazını gösterdiğini söyler. Raskolnikov'un aksine, Rus Ortodoks Hıristiyanlığı Sonya Marmeladov'da vücut bulur, ki bu emsal, Raskolnikov'un Batı'nın bireyci fikirlerini bırakarak, Rus Hristiyanlığınınkileri benimsemesini sağlar. Burada da Dostoyevski'nin, Rus toplumuna ve değerlerine, hatta insanlığa lüzumsuz olan Raskolnikov'un resmini çizerken, "toprağa dönüş"ten etkilendiğini görürüz.

Sorgusuz sualsiz Tanrı'ya boyun eğen Sonya'nın doğal ve manevi aşkını görürürüz.

Dostoyevski'nin diğer eserleri de lüzumsuz adam portreleri sunar. *Ecinniler* yahut *Cinler*'de (*Besı*) Dostoyevski, sadece Petersburg'un değil, Rusya'nın sakat kaldığı, çünkü halkın değerlerine olan bağlılığını kaybettiği sonucuna varır. Dostoyevski'nin romanı taşrada geçer. Karakterlerin Batı Avrupa fikirleri tarafından nasıl ele geçirildiğini ve böylelikle yerel köklerinden nasıl koptuklarını gösterir. Batılılaşmış Rusya'nın kendisi lüzumsuzdur. Byronik Stavrogin, radikal Piyotr Verkovenski ve 1840'ların adamı Stepan Verkovenski yolunu kaybetmiştir. Romanın sonunda Stepan Verkovenski, Hıristiyanlıktan ders çıkararak kelimenin tam anlamıyla toprağa döner. *Budala*'nın (*Idiot*, 1869) başkarakteri Prens Mişkin, olumlu anlamda iyi bir birey olarak çizilmiştir ve bu iyilik yüzünden yozlaşmış gündelik hayata lüzumsuzdur. Kuşkuyla dolu bir toplum, saf ve kirlenmemiş insanı kabul edemez. Hatta Mişkin'in kendisi bile şöyle der: "Ben toplumda lüzumsuzum." Mişkin toplumdan dışlanır, çünkü uysallığı, dürüstlüğü ve İsavari karakteriyle geleneksel toplumun ahlak kurallarına meydan okur.

Dostoyevski'nin son romanı *Karamazov Kardeşler* (*Bratya Karamazov*, 1880) insanların önüne iki yol koyar. İlki, Batılı akılcı düşünce, yalnızlaşma, bireycilik, egoizm ve maddi ya da manevi ölümdür. Tanrı'nın evrenindeki sistemi sorgulayan İvan Karamazov'un takip ettiği yol budur. İvan, Rus toprağından kopmuştur. Onun düşünceleri "her şeyin meşru" olduğu bir dünyaya yol açar. Öteki yol ise, Tanrı'nın düzenine başkaldırmayan, dünyayı olduğu gibi kabul eden ve Tanrı'nın cemaatine katılan kardeşi Alyoşa tarafından izlenir. Onun yolu, karşılıksız sevgiyle ve "herkes herkesten sorumludur" yaklaşımıyla belirlenir. Dostoyevski, lüzumsuz adam İvan ya da *İncil*'i sorgulayan ve Fransa'ya tapan Smerdyakov gibi manevi anlamda toplumdışıların gerçek anlamda ya da mecazen ölmeye mahkûm olduklarını gösterir. Öte yandan,

Alyoşa, onun manevi babası Peder Zosima ve romanın sonuna doğru Kolya Krasotkin gibi, Tanrı'nın yasasına itaat edenler, herkesin birbirine bağlı olduğu sonsuz zincirde insanlardan kopmamışlardır.

Tolstoy, lüzumsuz adamın yaratıcılarından biri olarak görülmese de *Savaş ve Barış* ile *Anne Karenina*'da Dostoyevski'nin eserlerinde gördüğümüz ideolojik korformist ve uyumsuz konfigürasyonlarını görürüz. *Savaş ve Barış*'ta lüzumsuzlar, tarihin yasalarına başkaldıranlar ve uyumlu olmayı reddedenlerdir. Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler*'deki kahramanları Tanrı'nın yasalarına itaat eder. Lüzumsuzluk, dinsel etmenlerle alakalı bir durumdur. Tolstoy *Savaş ve Barış*'ta, lüzumsuzluğu dinsel doktrin yerine tarih kuramıyla bağdaştırır. Felakete uğrayanlar tarihin akışına ve yasalarına uymayı reddedenlerdir. Tolstoy, Napoléon'un tarihin tek bir bireyin iradesi tarafından belirlenebileceğine inanmakta yanlış olduğunu belirtir. Napoléon, kontrol edilmesi olanaksız bir durumu kontrol etmek ister. Bireylerin toplu iradesi tarafından şekillenen tarihin yasalarına boyun eğmesi gerektiğini anlayamaz. Rusya'nın General Kutuzov'u Tolstoy'un gözünde bir kahramandır, çünkü Kutuzov, kahraman diye bir şeyin olmadığını bilir. Tarihin birçok etmenin bir araya gelmesinden doğan bir ilişkiden oluştuğunu bilir.

Tarihsel figürler dışındaki karakterler benzer bir ikiliğe göre kurgulanmıştır. Andrey, Napoléon hayranı, soyut ve akılcı bir aydındır. Aklı yaşamıyla arasına girer. Hayatı kontrol etmek istediği için lüzumsuzdur. Sıradan bir Rus köylüsü olan Piyer Bezukov, ona Tanrı'nın düzeninin evrenle ilişkisini açıklayan Platon Karatayev sayesinde şeyleri olduğu gibi kabul etmeyi öğrenir. Bu romanda Tolstoy, tarihsel yazgıya boyun eğenlerden övgüyle söz eder. Tarihsel yazgıya teslimiyet dinle bağlantılıdır.

Tolstoy *Anna Karenina*'da, hayata teslim olmanın hakiki bir dinsel inançla birleştiğinde övgüye değer olduğunu belirtir. Levin, köylülerle saman biçerken hayatın anlamının hayatın kendisi

olduğunu keşfeder. Anne Karenina, Levin gibi başına buyruk hareket eder. Evli olmasına karşın başka bir adamla ilişki yaşayarak Tanrı'nın yasasını ihlal ettiği için kınanır. Tolstoy tarafından çocuk odasında bile lüzumsuz olarak tanımlanır. Anna aslında Tanrı'nın yasalarına uymayı reddettiği için lüzumsuzdur. Levin toplumun üst tabakasının normlarından sapar, fakat Tanrı'nın yasalarına bağlı kalır.

Tolstoy ve Dostoyevski'nin romanlarında karakterler topraktan ve dinsel inançlardan ne kadar uzaklarsa, o derecede sorun ortaya çıkar. Karakterler Rus toprağına yakın durdukları ölçüde şeylerin düzenine teslimiyetin önemini anlarlar. Sıradan bir Rus köylüsü onlara hayatın anlamını açacaktır. Platon Karatayev'in Piyer'le ilişkisi böyledir. Dostoyevski'nin Sonya Marmeladova'sı ve Alyoşa Karamazov'u Rus Hıristiyanlığıyla uyum içerisindedir. Anna Karenina, Stavrogin, Piyotr Verkovenski, İvan Karamazov ve yeraltı adamı, Tanrı'nın düzenine başkaldıranlardır. Andrey de tarihin yasalarına boyun eğmeyi reddeder. Tüm bu karakterler lüzumsuzdur, çünkü metafizik bir düzene uymayı reddederler.

20. yüzyıl başındaki Rus edebiyatı, lüzumsuz adam temasını doğrudan işlemeyi bırakmıştır. Yine de Çehov'un bazı yapıtlarında toplumun farklı düşünen kişiyi reddetmesi izleğine rastlarız. Bunun bir örneği *6. Koğuş*'tur (*Palata No. 6*). Öykünün başkişisi Andrey Ragin, akıl hastanesi sakinleriyle konuşmayı, toplumdaki sıkıcı insanlarla konuşmaktan daha ilgi çekici bulduğu için deli muamelesi görür. Öte yandan, Çehov'un öykülerinin büyük bir bölümü lüzumsuzluğu farklı yönleriyle ele alır. Çehov'un karakterlerinin birçoğu farklı oldukları için değil, insan oldukları için lüzumsuz ve yalıtılmış hisseder. Lüzumsuz adamların daha önceki portrelerinde,Turgenyev'in Çulkaturin'i dışında, karakterler çevreleri ile kendileri arasındaki nesnel farklar nedeniyle uyumsuzdurlar. Çehov'un uyumsuzlarında evrensel bir yalıtılmışlık hissi vardır. Bunun bir örneği, ana karakterin, karısının arkadaş

çevresine karşı lüzumsuz hissettiği *Lüzumsuz Adam* (*Lişniy Çelovek*) adlı öykücüdür.

1930'lardaki Sovyet döneminde toplumsal gerçekçiliğin ortaya çıkmasıyla birlikte lüzumsuz adam temasının yok olduğu söylenebilir. Ne de olsa, yazarlar sosyalizmi inşa eden olumlu kahramanları betimlemek zorunda kalmışlardı. Öte yandan, 19. yüzyılın önde gelen yapıtlarındaki lüzumsuz kahramanlar, yeni Sovyet devletinde varlıklarını hissettirmişlerdir. Gezgin bir yazar olan Yuri Oleşa, Sovyet hayatının yeni yapısına uyum sağlayamayan insanları ele almıştır. Oleşa'nın *Kıskançlık* (*Zavist*, 1927) adlı romanı yeni hayata adapte olamayan Kavalerov ve İvan Babiçev'in maceralarını anlatır. Bu izlek, değişimin ritmine ayak uydurmak istemeyen Oblomov'u andırır. Fakat Kavalerov'un durumu farklıdır, topluma katılmak ister, ama uyumlu olma yetisine sahip değildir. Kavalerov'la yan yana işlenen Andrey Babiçev ise yeni topluma tamamıyla entegre olur. Oleşa taraf tutmaz, çünkü itaat edenin de, etmeyenin de zayıf noktalarını gösterir.

Bir de yeni Sovyet devletinin inşasına doğrudan hizmet eden yapıtlar vardır. Fyodor Gladkov'un sınai Sovyet romanının tipik bir örneği olan *Çimento* (*Tsemyent*, 1925) romanı, kolektif olana, yani Sovyet sistemine bağlanmanın önemini vurgular. Gleb, cepheden eve döner ve karısı Daşa ona komünizmin geleceği için çalışmanın bireylerin kişisel duygularından daha önemli olduğunu gösterir. Kendini kitlelere feda etmek kişisel bir hayat sürmekten daha önemlidir. Gleb, karısıyla olan ilişkisinin sosyalizmi kurmaya yönelik ortak idealden sonra gelmesi gerektiğini öğrenir. Romanın sonunda Gleb, işçilerin yeni toplumu kurmaya dair ortak hedefi uğruna kişisel menfaatlerinden vazgeçmesi gerektiğini anlar. Bu romanlarda çoğunlukla yabancı, toplumun parçası haline gelir. Kahramanlar aktif biçimde sosyalizme angaje olur.

Bu geleneğin paradoksal biçimde 19. yüzyıl lüzumsuz adamıyla derin bir akrabalığı vardır. Farklı olan kişiye kötü adam rolü verilir.

İtaat edense kahramandır. Böylelikle Sovyet toplumsal gerçekçiliği, Sovyet sisteminin kahramanlarıyla ve sisteme başkaldıran kötü adamlarıyla Rus edebiyatının 19. yüzyıldan beri temel izleği olan konformist-uyumsuz eksenine eklemlenir.

1988 yılında bir Fransız edebiyat dergisine verdiği bir ropörtajda, Andrey Bitov'a lüzumsuz adamın bugünü hakkındaki görüşleri sorulur. Bitov, bu geleneğin hâlâ devam ettiğini, fakat 19. yüzyıldan bu yana değiştiğini belirtir. 19. yüzyılın lüzumsuz adam anlayışı onu özel bir toplumsal bağlam içine yerleştirmiştir, der Bitov. Şimdi ise lüzumsuz adamı küresel bir bağlam içinde görmek daha anlamlıdır, diye devam eder ve şu soruları sorar: "İnsanın varoluş amacı nedir? Çevresi için, yaşamı yöneten düzen için ne ölçüde vazgeçilmezdir ya da gereksizdir?" (Bitov: l'énergie de l'erreur, *Magazine littéraire*, Mart 1988)

Bitov'un 1993'te yayımlanan *Maymunları Beklerken* (*Ojidaniye Obezyan*) romanı, röportajda yanıt verdiği soruları ele alır: "İnsan doğaya lüzumsuz mu? İnsanın diğer canlı türleriyle ilişkisi nedir? İnsanların diğer insanlar karşısındaki rolü nedir?"

Bugüne değin lüzumsuz adam geleneği yaşamaya devam etmektedir.

İngilizceden çeviren
Oğuz Tecimen